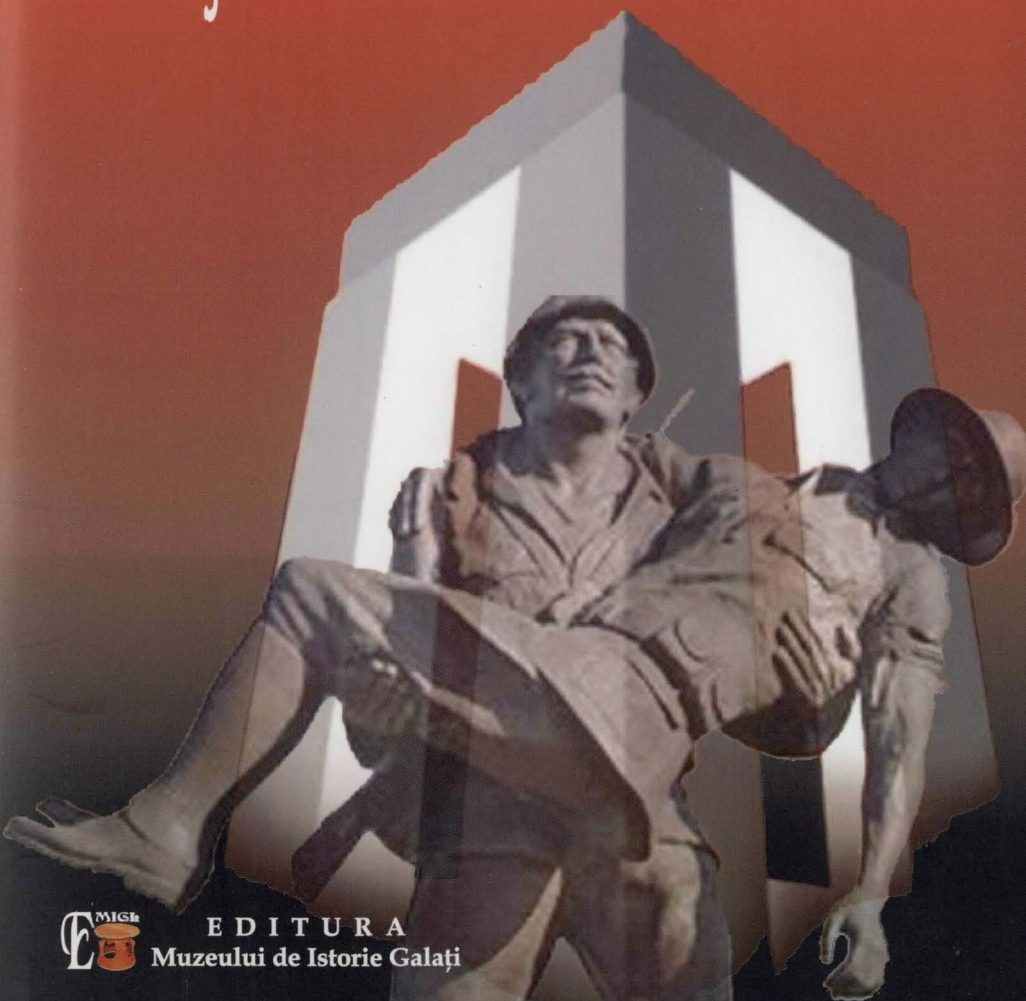

Gülten ABDULA-NAZARE

Spiritul **ÇANAKKALE** va rămâne veșnic viu
Ruhu Ebedi Yaşayacak

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați

Gülten ABDULA-NAZARE

***Spiritul Çanakkale va rãmâne veşnic viu
Çanakkale ruhu ebedi yaşayacak***

**Cartea a fost tipărită cu sprijinul financiar al
Uniunii Democrate Turce din Romania.**

**Bu kitap Romanya Demokrat Türk Birliği'
nin desteği ile yayımlanmıştır**

Gülten ABDULA-NAZARE

Spiritul **ÇANAKKALE** va rămâne veşnic viu
Ruhu Ebedi Yaşayacak

Cuvânt înainte: Ali Bozçalışkan
Prolog: Osman Febdi & Iusein Ibram
Prefață: A. G. Secară-Halibey

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați
Galați, 2015

© EMIGI 2015.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Muzeului de Istorie Galați. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

Editor: Cristian-Dragoș Căldăraru

Machetă grafică: Liliana Palade

DTP Ilustrație: Iulian Roman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GÜLTEN NAZARE, ABDULA

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu = Çanakkale ruhu ebedi yaşayacak / Gülten Abdula-Nazare ; cuvânt înainte: Ali Bozçalışkan ; prolog: Osman Febdi & Iusein Ibram ; pref.: A. G. Secară-Halibey. - Galați : Editura Muzeului de Istorie Galați, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-8769-04-2

- I. Bozçalışkan, Ali (pref.)
- II. Febdi, Osman (pref.)
- III. Ibram, Iusein (pref.)
- IV. Secară-Halibey, A. G. (pref.)

94(560 Çanakkale)

© 2015 Editura MUZEULUI DE ISTORIE GALAȚI

Str. Alexandru Ioan Cuza nr. 80, GALAȚI - 800010

Tel./Fax: 0236 460797, www.migl.ro,

E-mail: muzeuistoriegalati@yahoo.com

ISBN 978-606-8769-04-2

CUVÂNT ÎNAINTE

Luptele de la Çanakkale au constituit, probabil, unul din cele mai critice momente ale Primului Război Mondial când cele mai puternice forțe ale momentului s-au confruntat în lupte sângeroase care s-au soldat cu pierderi materiale mari dar și cu pierderea aproximativ a peste 500 de mii de vieți omenești. Luptele de la Çanakkale au un loc aparte în cadrul celorlalte lupte, iar victoria rezultată în urma lor a dat naștere unei epoei, Epopeea Çanakkale, care în ciuda atrocităților din perioada Primului Război Mondial a transformat-o într-o „poveste de pace” continuată și azi. Fie luptele sângeroase, experiențele tragice trăite de soldați din ambele tabere, dar și paginile de prietenie desprinse din jurnalele lor, precum și cuvintele marelui lider Atatürk: *„Vitejilor, voi, ce ați lăsat să vă curgă sângele pe pământul acesta, odihniți-vă în pace și liniște! Pământul țării noastre este pământul unui prieten. Dormiți alături de ostașii noștri, Mehmetçik! Odihniți-vă în liniște unul în brațele celuiilalt. Iar voi, mamelor, ce v-ați trimis fiii la război tocmai aici, departe de casă, ștergeți-vă lacrimile. Mormintele fiilor voștri sunt la fel de sfinte ca și mormintele fiilor noștri. Dacă soarta a vrut ca sufletele lor să-și găsească liniștea în pământul țării noastre, ei au devenit fiii noștri. Așa îi vom socoti mereu.”*

Aceaste cuvinte rezumă în cel mai frumos mod ideea de pace. Luptele de la Çanakkale de acum 100 de ani în care s-au ciocnit violent atâtea națiuni au devenit în timp un pod al păcii și prieteniei.

Din păcate, unele grupuri încearcă să pună tragediile din timpul Primului Război Mondial pe seama națiunii turce aducând împotriva ei acuzații false încercând să semene discordia, dar în ciuda tuturor „Epopeea Çanakkale” își face prezența, chemând cu toată energia ei la pace și prietenie.

Mai întâi, tuturor martirilor noștri, inclusiv strămoșilor noștri, care ne-au lăsat această moștenire de pace și înțelegere, nu numai pentru istoria Turciei, ci și a umanității și care poartă numele de „Epopeea Çanakkale”, binecuvântarea lui Allah asupra lor să fie; apoi, pentru realizarea acestei importante lucrări, doamnei Gülten Abdula, recunoștință și feliicitările mele.

I. Dünya Savaşı'nın belki de en kritik savaşlarından olan Çanakkale Savaşı, dönemin büyük güçlerini karşıya karşıya getirmiş, yaşanan kanlı muharebeler neticesinde taraflar ağır kayıplar vermiş ve yaklaşık 500 bin insan hayatını kaybetmiştir. Elde edilen zaferle Türk dünyasının eşsiz bir destanı haline gelen Çanakkale Savaşı'nı diğer savaşlardan farklı kılan en büyük husus, adeta I. Dünya Savaşı yıllarının vahşetine inatla, Çanakkale'nin yıllar geçtikçe bir "barış hikayesi"ne dönüşmüş olmasıdır. Gerek kanlı muharebeler esnasında yaşanan ve her iki tarafın askerlerinin hatıratında kayıtlı olan dostluk hikayeleri, gerek ulu önder Atatürk'ün *„Bu Memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır, huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır”* ifadeleriyle en güzel şekilde özetlenebilecek bu barış anlayışı; Çanakkale Savaşı'nı, yüz yıl önce göğüs göğüse çarpışan milletleri barış ve dostluğa taşıyan bir köprü haline getirmiştir.

Yüz yıl önce I. Dünya Savaşı sırasında yaşananların, bazı çevrelerce asılsız iddialarla Türk milleti aleyhinde nefret ve nifak tohumları olarak kullanılmak istendiği bir dönemde; yüz yıl önce savaşan milletleri bu defa barış ve dostluk amacıyla bir araya getiren Çanakkale Destanı'nın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Başta şehitlerimiz olmak üzere, Çanakkale Destanı'nın mimarı olan ve bizlere bu barış anlayışını miras bırakan ecdadımıza rahmet diliyor; sadece Türk tarihi için değil, insanlık tarihi için de çok büyük öneme sahip Çanakkale Destanı hakkındaki bu çalışmasından ötürü Sayın Gülten Abdula'yı tebrik ediyor ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Ali Bozçalışkan

Consul General al Turciei la Constanța/
T.C. Köstence Başkonsolosu

PROLOG

Au trecut 100 de ani de când voluntari din Australia și Noua Zeelandă cei care au constituit grosul efectivelor armatei conduse de o coaliție formată din englezi, francezi, australieni, neo-zeelandezi plus niște senegalezi și câțiva indieni, care a debarcat în 1915 în Peninsula Gelibolu (Gallipoli sau Çanakkale) în încercarea de a captura Istanbulul, la depărtare de 300 de km. Aliații intenționau să elimine din război Imperiul Otoman, aliat al Germaniei, și să deschidă strâmtoarele turcești ca rută de aprovizionare pentru Rusia. Misiunea urma să dureze 11 zile. Winston Churchill, care pe atunci era Primul Lord al Amiralității, a venit cu ideea forțării strâmtoarelor Dardanele și Bosfor mergând pe ideea unei operațiuni navale, însă turcii au minat strâmtoarea Dardanele. Câteva nave aliate s-au scufundat și aliații și-au schimbat tactica. Au optat pentru o debarcare în peninsula pe celălalt mal - al Mării Egee. Nici asta n-a mers, din cauza opoziției turcilor care au rezistat timp de peste opt luni cu un eroism asemenea ostașilor români la Mărășești, reușind să-i izgonească pe Aliați de pe teritoriul turcesc. În luptele crâncene au pierit 250 000 de soldați turci. Peste 100 000 de soldați ai Aliaților, majoritatea australieni și neozeelandezi, au murit de asemenea. Forțele aliate s-au retras în 20 decembrie 1915.

În ciuda faptului că au trecut 100 de ani, Luptele de la Çanakkale au puterea să șocheze.

Uniunea Democrată Turcă din România, prin această lucrare cu caracter documentar dorește să aducă în atenția cititorilor nu numai evenimentele tragice de la Çanakkale în care s-au pierdut sute de vieți omenești ci să marcheze în conștiința oamenilor faptul că stabilitatea, toleranța, prietenia între popoare trebuie să guverneze acțiunile oamenilor pentru a menține un climat de pace, de liniște planetară.

***

Çanakkale'ye 300 km uzaklıktaki İstanbul'u ele geçirmek amacıyla 1915 yılında İngiliz, Fransız, Avustralyalı, Yeni Zelandalı askerlerle birlikte, bazı Senegalli ve Kızılderililerin oluşturduğu paralı devşirme ordusunun oluşturduğu ortak koalisyon liderliğinde yapılan Gelibolu çıkartması üzerinden yüzyıl geçti.

Savaşın kesin hedefi, Almanya'nın müttefiki olmasından dolayı Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak, boğazları ele geçirmek ve Rusya'ya boğazlarda deniz yolunu açmaktı. Hareket 11 gün sürecekti.

İngiltere Deniz Kuvvetleri Komutanı Winston Churchill, Çanakkale ve Boğazları zorlama stratejisini ortaya koyarak, bir deniz kuşatması plânladı fakat Türkler Çanakkale'yi mayınladılar. Birkaç müttefik gemisi batınca, müttefikler taktik değiştirmek zorunda kaldılar. Gelibolu Yarımadası'nın Ege Denizi tarafından karaya çıkartma yapmayı denediler fakat aynı akıbete uğradılar. Çünkü sekiz ay boyunca Türk askeri "Maraşesti" savaşında Romen askeri gibi kahramanca savaşmış ve ittifak etmiş ortak düşmanı topraklarından kovmuştu. Müttefikleri kovmak için 250.000 Türk askeri, çoğu Avustralyalı ve Yeni Zelandalı olmak üzere 100.000 den fazla müttefik askeri hayatını kaybetmiştir. Müttefik kuvvetler 20 Aralık 1915 tarihinde geri çekilmek zorunda kaldı. Aradan 100 yıl geçmiş olmasına rağmen, Çanakkale Muharebeleri akıllara durgunluk veren şok edici, etkileyici bir güce sahiptir.

Çanakkale Savaşları'nın 100.yıl dönümünü kutlarken, Romanya Türk Demokrat Birliği olarak, Çanakkale Savaşları'ndaki şehitlerimizi saygıyla anıyoruz. Bu vesileyle, Romanya Demokrat Türk Birliği, Çanakkale ruhunun ebediyen yaşaması için, Çanakkale Savaşları'nın 100. yıldönümü münasebetiyle küçük bir belgesel kitap hazırlayarak o topraklarda yüzlerce hayatını kaybeten insanların trajik oalyarından bahsetmek istemedik, yanısıra uluslararası barışa, dostluğa, işbirliği ve refah ortamının pekiştirilmesine hizmet etmesini okuyucuların dikkatini çekmek istedik.

Osman Fedbi

Preşedintele Uniunii Democrate Turce din România/
Romanya Türk Demokrat Birliği Başkanı

Bătălia și victoria de la Çanakkale reprezintă pentru poporul turc piatra de hotar, locul renașterii națiunii turce care a dus la proclamarea Republicii Turcia. Victoria navală de la 18 martie 1915, declanșarea luptelor de la 25 aprilie 1915 care au ținut opt luni și jumătate demonstrează rezistența eroică a soldatului turc, epuizat după două războaie balcanice, în fața unei armate net superioară atât numeric cât și militar. Soldatul turc, "Mehmetçik" ca un leu s-a aruncat în fața armelor doar cu baioneta, dar cu o credință și o voință de neclintit a învingut cele mai puternice armate din lume.

Acum, la 100 de ani de la una dintre cele mai sângeroase campanii din prima conflagrație mondială, cea de la Gallipoli, Uniunea Democrată Turcă din România, a considerat să aducă un pios omagiu tuturor eroilor căzuți în luptele de la Canakkalem prin publicarea acestui material documentare, care sperăm să fie cu adevărat o pledoarie pe viitorul omenirii, pentru Pace.

***

Çanakkale Savaşı ve zaferi, Türk tarihi ve milleti için bir dönüm noktasıdır. Şöyle ki, Türk Milletini yeniden diriltirek, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanında rehber bir olay olma işlevi görmüştür. 18 Mart 1915 Deniz Muharebesi'nin zaferi, 25 Nisan 1915 kara savaşının başlaması, iki Balkan savaşı sonrasında bitkin düşen Türk askerinin hem siyasal hem de askeri yönden üstün bir orduya karşı sekiz buçuk ay süren kahramanca direniş mücadelesi, Türk'ün gücünü tüm dünyaya göstermiştir. Türk askeri "Mehmetçik", bir aslan gibi sadece süngüsü ile ve sarsılmaz inanç ve iman gücüyle düşman silahlarına karşı koymadı, aynı zamanda modern silahlarla donatılmış dünyanın en güçlü ordularını dize getirdi.

Çanakkale Savaşları'nın 100. yıl dönümünü anarken, Romanya Demokrat Türk Birliği olarak Çanakkale'de şehit düşen tüm kahramanları saygıyla anıyor, hazırladığımız bu belgesel kitapçığın, dünyanın mutlu geleceğine, barışın tesisi ve korunmasına vesile olmasını diliyoruz.

Ibram Iusein (İbrahim Hüseyin)

Deputat UDTR în Parlamentul României/
Romanya Parlamentosu, Romanya Demokrat Türk Birliği Milletvekili

Începând cu anul 2002, Turcia a declarat data de 18 martie „Ziua Eroilor”. De la acea dată și până în prezent, membrii comunității turce din România comemorează pe toți eroii turci morți la datorie, fie la cimitirele eroilor turci din Brăila, Slobozia sau București, fie prin expoziții comemorative, simpozioane sau seri de poezie omagiind astfel una din cele mai importante pagini din istoria Turciei, „Luptele de la Çanakkale”. Ce s-a întâmplat în Çanakkale? De ce este importantă această luptă și victorie pentru istoria Turciei dar și a lumii? Iată două întrebări la care am dorit să dau un răspuns prin această lucrare. În acest an, odată cu comemorarea eroilor, am sărbătorit și aniversarea a 100 de ani de la Victoria luptelor de la Çanakkale. Bine, dar, ce s-a întâmplat la Gallipoli, și care este importanța victoriei câștigată la Çanakkale? Cu acest gând am încercat să răspund la această întrebare. Luptele de la Çanakkale cunoscute sub numele de „Campania de la Gallipoli” au lăsat în urmă una din cele mai sângeroase pagini de neuitat care au precedat începerea Primului Război Mondial.

Cei 250 mii de martiri turci și sute de mii de veterani au scris o epopee, epopeea de la Çanakkale. Luptele de Çanakkale s-au dus pe mare și pe uscat; între 03 noiembrie 1914 și 18 martie 1915 cu o serie de bătălii navale, care au avut loc în Dardanele și între 25 aprilie 1915 - 8/9 ianuarie 1916 cu o serie de lupte terestre. Considerând o datorie de onoare față de străbunii noștri de sânge, față martirii noștri, ținînd cont că mulți dintre ei au rămas în Anatolia, am decis să pregătesc și să dau cititorului și tinerei generații această carte, care să explice, pe de o parte una din paginile sângeroase și plină de sacrificii ale poporului turc, iar pe de altă parte să fie o pledoarie pentru pace.

Citind această carte, poate că veți înțelege, mai bine, greșelile din trecut împotriva umanității care se repetă din păcate în diferite regiuni ale lumii. Sper ca prin lectura acestei cărți să devenim mai buni și să înțelegem inutilitatea războiului, să ne unim forțele pentru un viitor și o lume pașnică fără conflicte, fără discriminări, o lume a păcii și a fraternității.

***

2002 yılından itibaren, "18 Mart Şehitler Günü" olarak kabul edilmiştir. 2002 yılından itibaren, Romanya 'da bulunan Türk şehitliklerimizde tören, müzelerde sergi, sempozyumlar, şiirler akşamı düzenlenerek, Türk tarihin en büyük zaferlerinden biri olan Çanakkale Savaşını anmaktayız. Çanakkale Savaşı'nda neler yaşandı? Çanakkale Zaferi'nin Türk ve dünya tarihi açısından önemi nedir? Bu yıl 18 Mart'ta Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Zaferi'nin 100. Yıldönümünü kutladık. Peki Çanakkale Savaşları'nda ne olmuştu ve Çanakkale Zaferi'nin Türk tarihi açısından önemi nedir? Bu sorularına yanıt vermeye çalıştım. Tarihte unutulmaz bir iz bırakan Çanakkale Savaşları Birinci Dünya Savaşı içinde, tarihin en kanlı savaşları olarak bilinir.

250 bini aşkın şehidimizin ve yüz binlerce gazimizin bir destan yazdığı Çanakkale Savaşları. Çanakkale Savaşları 3 Kasım 1914 ve 18 Mart 1915 tarihleri arasında Çanakkale Boğazı'nda cereyan eden bir seri deniz savaşlarıyla ve 25 Nisan 1915 - 8/9 Ocak 1916 arasında Gelibolu Yarımadası'nda tarihleri arasında yapılan kara savaşları kapsamaktadır. Çanakkale Zaferi'nin, özellikle genç nesillere iyi anlatılması, ecdadımıza ve şehitlerimize bir borcumuz olduğu gibi, geleceğimizin de teminatıdır. Bu fikirle önünüzdeki kitabı hazırlanmaya ve yayınlanmaya karar verdim. Bir taraftan Türk tarihinin önemli sayfasını anlatırken, diğer taraftan ise insanlık, geçmişin hatalarından gerekli dersleri çıkararak, dünyanın çeşitli bölgelerinde süren çatışmaları sonlandırmalı düşüncesiyle başladım..

İnsanların hiçbir ayırım gözetmeden ve gelecek kaygısı duymadan; huzur, sevgi ve kardeşlik içinde bir arada yaşayacakları, barış dolu bir dünyanın temelleri atılmasına bir kitap olacağını ümidiye, "Çanakkale Ruhu Ebediyle Yaşayacak" kitabımızı mutlaka okumanızı öneriyorum...

Gülten Abdula-Nazare

Pledoarie pentru pace și demnitate

Orice amintire a unui război este întotdeauna tulburătoare... Suferințele prin care trec oamenii în timpul greu al acestor conflicte nu pot fi exprimate (doar) în cuvinte, dar războaiele au însoțit și încă însoțesc istoria omenirii, deseori sunt inevitabile prin jocuri de destin tragic ori pur și simplu din răutate și lipsă de toleranță...

Evident că nici un om al păcii nu dorește război, dar de atâtea ori s-a întâmplat, pentru onoare și demnitate, pentru înrobire ori supraviețuire, să se ajungă la acest joc în care apar dramele, tragediile, dar și eroii...

Cartea pe care urmează să o citiți este în primul rând o pledoarie pentru demnitate și pace, iar în contextul actual, în care există criza refugiaților, „războaiele” din Orientul Mijlociu, acest volum poate căpăta noi valențe, reamintind tuturor nu numai de eroismul unei singure tabere, ci și de restartarea unei națiuni care a avut norocul de a-l avea pe Mustafa Kemal, ca pe omul potrivit la locul și la momentul potrivit, omul providențial de care un popor are noroc atât de rar...

Turcia, considerată a fi la începutul secolului al XX-lea și la începutul primului război mondial, „bolnavul” pe care celelalte mari puteri puseseră ochii pentru a-l „moșteni”, își va arăta adevărata putere, prin oamenii pe care i-a avut atunci la conducere, în primul rând Mustafa Kemal, începând o operă de renaștere care, la scara istoriei, continuă și astăzi!

Există, în istoria fiecărei națiuni, momente-cheie, momente de cotitură, războaie ori lupte care potențează destinul acesteia...

Astfel s-a întâmplat pentru națiunea turcă în anul 1915, când, vreme de aproape un an, armata turcă a rezistat eroic atacurilor unei coaliții care avea ca obiectiv, nici mai mult, nici mai puțin, decât cucerirea fostului Constantinopol și a strămtorilor care sunt pur și simplu cheia controlului porților dintre Europa și Asia...

Luptele de la **Çanakkale** au devenit un simbol fără de care nu ne putem imagina Turcia modernă, dar și cea contemporană, continuatoarea unei tradiții spirituale de sinteză, o forță fără de care Europa nu ar fi cea care este astăzi, prin tot ceea ce a fost Imperiul Otoman, în zilele sale de glorie, influențând națiunile în formare ale vechiului continent, obligându-le la o unitate care se reflectă astăzi în organizare...

Din punct de vedere al filosofiei culturii și civilizațiilor, Turcia este mult mai mult decât ar crede un om de rând la prima vedere: Islam, dar și continuare a Spiritului Bizantin, nu numai din punct de vedere administrativ, spirit care păstra

și el caracteristicile măreției Imperiului Roman, toate altoite pe trunchiul viguros al unui popor care știut să-și construiască o nouă casă, a prosperității, unde nu numai turcii au fost ca „acasă” ci toți cei care au știut să-și respecte gazdele, prin muncă, hărnicie, spirit pragmatic...

Nu vom insista aici asupra subtilităților istoriei Imperiului Otoman, nici nu vom idealiza niște caracteristici ale unor epoci totalitare, autoritare, mai vechi sau mai noi, ci doar vom sublinia că tot ce veți întâlni în această carte ne arată că „aproapele” nostru turc, de care suntem legați mai mult sau mai puțin de aproape un mileniu (și aici ne referim și la celelalte popoare turcice cu care ne-am întâlnit), este animat de același umanism care face cinste oricărei națiuni, un umanism care ne aduce tuturor aminte că trebuie să fim ca frații, indiferent de micile deosebiri care fac tot farmecul speciei și condiției umane.

Poemul care celebrează victimele conflictului de acum 100 de ani, poemul „**Gelibolu**” (**Gallipoli**) scris de Bulent Ecevit, ziarist, poet, om politic și fost premier al Turciei, este la fel de emoționant ca și, de pildă, un film ca „The Water Diviner”, film axat pe căutarea de către un tată australian a fiilor săi dispăruți acolo, în acele lupte cutremurătoare, aducând aminte de grozăvia înțeleștărilor de la Verdun, ca să nu mai spunem de scrisorile trimise de către soldați (nici nu mai contează de care parte erau!), ori de către părinți, scrisori reproduse spre final, toate acestea ne aduc aminte că trebuie să facem tot ce este posibil pentru pace înainte de ridica sabia, și aceea mai întâi simbolică, de lemn, așa cum a fost cea a lui Saltuk Baba, eroul străvechi al turcilor...

Și a scrie o carte despre eroism, a o dăruia tuturor, este un gest pios cum nu se poate mai potrivit, la 100 de ani de la clipele când umanitatea era pusă la grea încercare!

***

Bariş ve onur için bir savunma

Bir savaşın herhangi bir çağrışımıher zaman insanı altüst eder... İnsanların savaşlarda yaşadığı acıları sadece sözlerle ifade etmek yeterli değil. Maalesef savaşlar durmadı, durmuyor ve yine günümüzde savaşların etkileri insanlar yerlerinden yurtlarından sürgün ediyor. Genellikle sonu trajedi ve kötölükle biten hoşgörü anlayışından yoksun kişilerin elinde insanlar kaçınılmaz trajik sonuçlara sürükleniyor, binlerce insan kurban ediliyor.

Açıkçası, barışı seven hiçbir insan savaş istemiyor, ama genellikle görüyoruz ki, şeref ve haysiyet için insanlar köleleştiriliyor veya hayatta kalmak için bu oyuna feda ediliyor ve yaşananlardan drama, trajediler ve de kahramanlar ortaya çıkıyor...

Okuyacağınız kitap öncelikle onuru ve barışı savunan bir kitaptır. Bundan ötürü bugünkü Ortadoğu'da yaşanan savaşlar, mülteci krizi, önünüzdeki esere yeni bir anlam yüklemiştir. Sadece kahraman Türk milleti olarak değil, aynı zamanda Türk milletinin yeniden doğuşunu ve yeniden dirilişini başlatmak için önderlik yapan Mustafa Kemal'i hatırlatmaktadır... Bir halkın ermiş "Hızır'a" rastlaması çok nadir görülen bir efsanedir.

Yirminci yüzyılın başında ve I. Dünya Savaşı başlangıcında Türkiye'yi 'hasta adam' olarak ilan eden Batılı büyük güçlerin gözleri Türkiye'nin üzerindeydi ve işgal ederek onun mirasçısı olmayı düşlerken, Mustafa Kemal ve silah arkadaşları Türkiye'nin gerçek gücünü müttefik ordulara gösterecekti. Ve o gün başlatılan tarihin bugün yeniden devam ettiğini görmekteyiz.

Her milletin tarihinde dönüm noktaları vardır, savaşla, muharebe hepsi bir arada onun kaderini çizer ve belirler...

1915 yılında Türk ordusu yaklaşık bir yıl boyunca düşmanların saldırılarına karşı kahramanca direnmiştir. Müttefik orduların Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan boğazlara ve İstanbul'a girmesini durdurmuştur...

Bir sembol olmuş Çanakkale Savaşları olmadan, bugünkü modern Türkiye'yi hayal bile edemiyorum. Çanakkale Savaşları yalnız bir sembol değil, aynı zamanda çağdaş ve geleneksel bir sentez, bir güç. Ve Osmanlı İmparatorluğu'nun altın çağında Avrupa ülkelerinin organizasyonunda, eski kıtanın uluslarını etkileyen gücü olması, Türkiye olmadan bugünkü Avrupa'nın gücünü görmek de mümkün olamazdı...

Kültür ve medeniyetlerin felsefesi açısından, Türkiye ilk bakışta sanıldığından çok daha fazlasına sahiptir. İslam bir taraftan, diğer taraftan Bizans ruhu, Roma İmparatorluğunun büyüklüğü ve kültürel özellikleri üzerine Türkler yeni bir yurt kurmuşlar ve içindeki bütün farklı unsurları birleştirerek, emek vererek, çalışarak, hoşgörülü, refah toplumunu oluşturacak pragmatik ruhu yakalamış ve yaşamaya devam etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğunun tarihi incelikleri ve özellikleri üzerinde

durmayacağız. Totaliter ve otoriter, eski ya da yeni dönemin bazı özelliklerini idealize etmeyeceğiz. Ama biz bu kitapta karşılaşacağınız evrensel göstergeleri vurgulamak isteriz. Tüm göstergeler bizim „komşumuz” olan Türkiye, bin yıldan az veya çok süredir bağlı olduğumuz (ve burada diğer Türk boylarından da bahsetmekteyim), onurunu simgeleyen herhangi bir millet gibi değil, hümanizma ve hoşgörü ideallerini taşımaktadır. Bu simgeleri canlandırarak bizlere kardeşliği, insanlığı din, dil, ırk, renk ayırımı gözetmeden hatırlatmaya çalışıyor.

Gazeteci, şair, siyasetçi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin eski Başbakanı Bülent Ecevit tarafından yazılan, 100 yıl önceki çatışma mağdurlarını konu alan “Gelibolu” şiiri ile aynı heyecanı yansıtan, bir Avustralyalı babanın Gelibolu savaşında canlarını kaybetmiş oğullarını ararken Verdun çatışmalarını konu alan “Son Umut” filmi ile birlikte bu kitapta yer alacaktır. Hangi milletin askerleri tarafından yazıldığı önemli olmayan annelerine, ailelerine, eşleri ve nişanlılarına gönderilen mektuplar ve ailelerden askerlere gelen mektuplar da bu kitabın son bölümünde yer almaktadır.

Verilen mesaj çok açık. Eski Türklerin efsane kahramanı Sarı Saltuk Baba'nın odun kılıcını sembol olarak, kılıçlar kınından çıkmadan barış için mümkün olan her şeyi yapmalıyız.

İnsanlık âleminin yeni bir sınavdan geçtiği günümüzde, Gelibolu Savaşlarından 100 yıl sonra kahramanlıkları hakkında kitap yazarak herkese hediye etmekten daha anlamlı ve önemli başka bir jest olamaz.

A.G. Secară - Halibey,
scriitor și critic literar/
yazar ve edebiyat elıştirmeni

Capitolul I (I.Bölüm)

Introducere (Giriş)

La începutul secolului al XX-lea, Europa era asemenea unui cazan în fierbere. Concurența economică între țările europene, apariția unui curent naționalist extremist, răspândirea colonialismului, toate acestea împart continentul în fracțiuni politice. Tensiunile și jocurile politice accentuate culminează cu asasinarea moștenitorului Imperiului Austro-Ungar, Prințul Ferdinand, ucis de un naționalist sârb, la 28 iunie 1914. Este scânteia care aprinde focul marelui război al începutului de secol XX. Popoarele Europei se împart în două mari tabere: **Germania, Austro-Ungaria și Italia (Puterile Aliate) și, de cealaltă parte, Marea Britanie, Franța, Rusia (Antanta sau Tripla Înțelegere)**. În focul evenimentelor care cuprindeau Europa, Imperiul Otoman ajunsese să fie considerat cel mai longeviv, având aproape 600 de ani de existență, granițele acestuia necunoscând, simbolic vorbind, limite, dar în care fiecare popor, națiune, se conducea, administrativ și religios, după tradiția locului, în bună înțelegere și respect.

Totuși, după 600 de ani, la începutul secolului XX, marele Imperiu începe să decadă și să piardă, pe rând, din teritoriile ocupate. Luptele interne și externe duc la slăbirea Imperiului. În cele din urmă, campania de la Tripoli, Războaiele Balcanice succesive duc la pierderea teritoriilor din Tracia de Est și din Europa, lovindu-se astfel cu putere în măreția și demnitatea Imperiului. În acest moment, toate țările europene așteaptă moarte „marelui elefant”, iar privirile marilor puteri sunt ațintite și pregătesc planuri pentru împărțirea și sfărțecarea acestei formațiuni politice.

Bătălia de la Gallipoli a avut loc în peninsula omonimă din Turcia din aprilie 1915 până în decembrie 1915, în timpul Primului Război Mondial. O uniune militară dintre Imperiul Britanic și Franța a încercat cucerirea capitalei Imperiului Otoman, Istanbul și securizarea unei rute maritime, vitală pentru menținerea Rusiei în război. Această tentativă a eșuat, cu pierderi însemnate pentru ambele părți. În Turcia, campania este cunoscută ca și **Çanakkale Savaşları** (Luptele de la Çanakkale, noi urmând mai jos să transcriem în varianta „Çanakkale”), după denumirea provinciei **Çanakkale**. În Marea Britanie este cunoscută ca și **Campania Dardanelelor** sau **Gallipoli**. În Franța este cunoscută ca și **Les Dardanelles**. Campania Gallipoli răsună profund în amintirea națiunile combatante. În Turcia, bătălia este prezentată ca un moment hotărâtor în istoria poporului turc, finalul surghiunului Imperiului Otoman. Mai târziu, (aproximativ opt ani), Atatürk a devenit fondatorul Republicii Turce, fiind marcat de această luptă.

Luptele de la Çanakkale și Gallipoli

În istoria fiecărei națiuni există momente cruciale care duc la schimbarea sorții țării și a poporului lui. Aceste momente sunt de multe ori marcate de lupte

deosebite, crâncene sau victorioase, drepte sau nedrepte și rămân mereu proaspete în memoria poporului. Pentru poporul turc astfel de momente memorabile sunt luptele de la Malazgrit, Cucerirea Constantinopolului, Războiul Ruso-Turc din 1877-1878, Luptele de la Çanakkale (1915) și Marele Război de Eliberare a Turciei (1921-1922).

Despre Luptele de la Çanakkale s-au scris tomuri întregi de pagini, atât de către turci, cât și de inamicii acestora, pagini în care s-au descris cu lux de amănunte vitejia și eroismul unui popor care a devenit exemplu pentru întreaga lume.

Cu toate că Statul Otoman era slăbit din punct de vedere economic și cu dotare militară minimă, totuși a reușit să îngenuncheze armata inamică, iar deviza «Nu se trece de Çanakkale!» a ajuns să fie acceptată de toți participanții străini la acest scenariu de crimă internațională pe care generalul Winston Churchill l-a recunoscut mai târziu.

Luptele de la Çanakkale au fost germenii care au dat naștere sentimentului de dăruire națională pentru patrie, ceea ce a făcut mult mai ușor să se înțeleagă necesitatea unității turcilor și ce forță reprezintă această unitate în timpul Luptei de Eliberare care a condus la formarea statului modern turc, Republica Turcia.

Trebuie să recunoaștem că militarul turc, fie soldat simplu, fie gradat, este un exemplu și rămâne un exemplu, iar meritul de comandant al armatei dovedit de Mustafa Kemal, mai târziu numit Atatürk, este incontestabil.

Situația statului otoman înaintea începerii Primului Război Mondial

La 14 octombrie 1913 Mustafa Kemal își începea activitatea de atașat militar la Sofia, dar era copleșit de amărăciune, pentru că era îndepărtat de la conducerea activă a armatei.

În momentul declanșării Primului Război Mondial (28 iulie - 4 august 1914), Mustafa Kemal se temea de intrarea Imperiului Otoman alături de Germania, deoarece era evident faptul că acest lucru avea să aducă efecte negative asupra imperiului, motiv pentru care dorea să se întoarcă la Istanbul pentru o funcție activă.

La începutul războiului, Înalta Poartă nu-și făcuse cunoscută poziția în mod ferm. Influența pe care a exercitat-o asupra lui Enver Pașa, ambasadorul Germaniei la Istanbul, Vangenheim și ofițerii germani Liman Von Sanders și Braissart nu a fost lipsită de importanță, ceea ce a dus substanțial la hotărârea Imperiului Otoman de a intra în război. Mustafa Kemal este chemat la Istanbul și trimis cu gradul de locotenent-colonel pe frontul de la Ariburnu și Anafarta din Peninsula Gallipoli (Gelibolu).

În luptele de la Çanakkale, locotenent-colonelul Mustafa Kemal, folosindu-și în mod excepțional capacitățile și cunoștințele militare, a oprit Puterile Aliate (Antanta), care doreau să pătrundă în strâmtoare și, astfel, înaintarea acestora spre capitala imperiului, Istanbul, s-a dovedit imposibilă.

Luptele de la Çanakkale au scris cele mai sângeroase pagini din prima parte a Primului Război Mondial. Aceste lupte, ca și Lupta pentru Eliberare sunt înscrise în cartea de aur a unui popor mândru, gata să-și apere pământul țării cu prețul vieții sale.

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

Cum am mai spus, Marile Puteri, nu numai Antanta, dar și Puterile Centrale doreau să ocupe Istanbulul, ca astfel să aibă hegemonia strâmtorilor.

În această situație, Turcia Otomană se afla singură între cele două blocuri care nutreau același vis: Hegemonia asupra Strâmtorilor.

Statul Otoman, aflat în decădere, ca un om bolnav și slăbit de puteri, urma să țină cu orice preț piept invaziei dușmane, motiv pentru care a fost nevoită să se alieze cu Germania.

Declanșarea luptei de la Çanakkale

a) Armata și situația forțelor militare turcești

Armata otomană cuprindea toți bărbații musulmani apți, în afară de cei scutiți în mod tradițional – cei din Istanbul, Najd și Hidjaz din Arabia, și din triburi nomade, asupra cărora Imperiul nu avea control. Din aceste zone se puteau recruta voluntari și trupe neregulate, mai ales de cavalerie. Alte categorii scutite de serviciu militar erau studenții, mai ales cei din școli religioase, unii profesori, judecătorii, șeicii, imamii, angajații familiei imperiale.

Oficial, serviciul militar începea la 20 de ani și cuprindea patru faze: 3 ani de serviciu activ – Nizam; 6 ani în rezerva activă – Ihtiyat; 9 ani în rezerva inactivă – Redif; 2 ani în gărzile teritoriale – Mustahfiz. Spre sfârșitul domniei lui Abdul Hamid II (1876-1909), interesul în pregătirea armatei a scăzut, la fel și finanțele pentru instrucții și mai ales manevre, care se puteau transforma ușor în revolte armate împotriva sultanului. După preluarea puterii de către Junii Turci, a început reforma armatei și reluarea pregătirii temeinice, reforme curmate brutal de războaiele mai sus amintite. Totuși, guvernul a comandat mult echipament militar pentru marină și armată, mai ales din Germania, s-au reorganizat armata activă și rezerva, s-a creat serviciul medical și cel veterinar, noi centre de instrucție. Noile legi prevedeau că și ne-musulmanii erau datori cu serviciul militar.

Imperiul Otoman nu deținea o industrie serioasă de armament, puținele fabrici construite după 1909 neputând face față necesarului de război. Depozitele de muniție, armament și echipament erau aproape goale după războaiele din anii precedenți. Mitralierele erau puține, majoritatea fiind Maxim și Hotchkiss, iar comunicațiile moderne erau practic inexistente. Sultanul putea telefona direct la Berlin, dar nu putea telefona comandanților săi din teren... Chiar de la început, Enver Pașa a cerut Germaniei 500.000 obuze, 200.000 puști, mine navale, piese de artilerie, camioane, unelte, bocanci, uniforme, pături, conserve de hrană etc. Infrastructura Imperiului era foarte proastă, cu foarte puține căi ferate, drumuri de pământ, deplasările de trupe devenind astfel foarte anevoioase în condițiile terenului accidentat și a climei extreme în unele zone.

Marina deținea nave învechite, unele de dinainte de războiul din 1877-78: 4 cuirasate, 2 crucișătoare, 8 distrugătoare, 7 torpiloare, 3 canoniere torpiloare, câteva canoniere mici, nave de suport, un puitor de mine și iahtul imperial... Cele mai noi și mai bune nave erau cele două cuirasate germane. Rolul marinei era de a proteja convoaiele de provizii, capitala, de a neutraliza eventualele submarine

inamice din Marea Marmara și de a lupta contra „piraiților” greci care atacau insulele deținute de otomani, cu sprijin britanic și francez.

Aviația era comandată în 1914 de un căpitan francez, înlocuit rapid cu un maior german. Aproape inexistentă, aviația otomană deținea 6 (șase!) avioane franceze, dintre care 4 funcționale, 2 survolând Bosforul, 2 Dardanelele. Mai existau 4 avioane de instrucție la sol, 2 hidroavioane și un balon de observație. În întreg Imperiul existau 10 piloți calificați, iar grosul mecanicilor era format din armeni, în care nimeni nu avea încredere. 2 avioane au fost capturate de la ruși și englezi, fiind refolosite împotriva foștilor „proprietari”. Primele avioane germane au sosit abia în martie 1915, până la sfârșitul războiului fiind livrate și folosite 260 de avioane, pilotate în mare parte de germani. Piloții turci, arabi și doi persani se aflau în escadrilele de recunoaștere. Pe lângă armată, existau și trupele paramilitare de elită de jandarma, formate după 1878, după model francez, însărcinate cu securitatea internă și paza granițelor, având unități în multe orașe mari. În capitală se găsea ltfayie – unitate de pompieri care erau totodată și infanterie.

O mare lipsă resimțită încă de la început în armată a fost cea a subofițerilor instruiți și calificați. Cadeții erau instruiți timp de 6-8 luni, apoi erau trimiși pe front cu grad de caporal. Totodată, chemarea la oaste a țăranilor a condamnat practic Imperiul la foamete, recolta rămânând în bună parte neadunată. Personalul medical era de asemenea foarte redus și nu îndeajuns de calificat pentru război. Multe arme individuale erau de secol XIX și văzuseră războiul din 1877-78. Lipsa uniformelor și a bocancilor era atât de acută, încât, la Gallipoli, soldații luau cizmele englezilor morți în luptă și le purtau. La fel, în Caucaz, cizme și mantale rusești. Administrația otomană, rudimentară, nu avea liste complete cu unitățile aflate în luptă, astfel încât acestea nu primeau nici provizii, nici solde. (Magazin.ro./Andrei Pogăciaș-Imperiul ottoman intră în război)

Acest capitol va ajuta cititorul în înțelegerea importanței luptelor de la Çanakkale pentru istoria Turciei.

b)Declanșarea luptei de la Çanakkale

La 2 august, britanicii au rechiziționat două vase de luptă moderne, *Sultân Osmânî Evvel* și *Reşadiye* pe care șantierele navale britanice începuseră să le construiască pentru Marina Otomană, înstrăinându-și astfel elementele anglofile din Constantinopol, în ciuda ofertei de compensație condiționată de menținerea neutralității. Această acțiune a tensionat relațiile diplomatice între cele două imperii, iar guvernul german a oferit Marinei Otomane două crucișătoare, SMS *Goeben* și SMS *Breslau*, într-o încercare de a dobândi influență. Aliații au încercat să intercepteze vasele, care au scăpat când guvernul otoman a deschis Dardanelele pentru a le lăsa să treacă spre Istanbul, deși, ca stat neutru, legislația internațională îi obliga să blocheze transporturile militare. Permițând vaselor germane să pătrundă în Dardanele, otomanii și-au confirmat legăturile cu Germania.

În septembrie, misiunea navală britanică în Imperiul Otoman, stabilită în 1912 sub comanda amiralului Arthur Limpus, a fost rechemată datorită îngrijorărilor

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

crescând că Turcia va intra în curând în război. Contraamiralul Wilhelm Souchon din Marina Imperială Germană a preluat comanda asupra marinei otomane. Acționând fără ordine din partea guvernului otoman, la 27 septembrie, comandantul german al fortificațiilor din Dardanele a ordonat închiderea strâmătorii, contribuind la impresia că otomanii sunt „în tabăra germană”. Prezența navală germană și succesul armatelor germane pe toate fronturile au dat facțiunii germanofile din guvernul otoman suficientă influență pentru a declara război Rusiei.

La 27 octombrie, *Goeben* și *Breslau*, rebotezate *Yavûz Sultân Selim* și, respectiv, *Midilli*, au ieșit în Marea Neagră, au bombardat portul rus Odesa și au scufundat câteva vase rusești. Otomanii au refuzat cererile Antantei de a expulza misiunile germane și, la 31 octombrie 1914, au intrat oficial în război de partea Puterilor Centrale. Rusia a declarat război Turciei la 2 noiembrie. A doua zi, ambasadorul britanic a plecat de la Constantinopol și vasele britanice din largul Dardanelor au bombardat cetățile defensive de la Kum Kale și Seddulbahir. Un proiectil a lovit un depozit de arme, provocând o teribilă explozie care a ucis 86 de soldați.

Doar după două zile, la 5 noiembrie 1914, Regatul Unit și Franța declară oficial începerea luptelor de la Çanakkale (Dardanele).

Astfel s-a declanșat cel mai sângeros front de luptă de la începutul Primul Război Mondial. Intrarea Imperiului Otoman în război nu însemna numai deschiderea unor noi fronturi de luptă ci și pofta nemăsurată, în special a Angliei, de a fi stăpâna strâmtoarelor. În ziua de 17 februarie 1915 un avion britanic efectuează un zbor de recunoaștere deasupra strâmtoarelor. Două zile mai târziu, navele de război aliate, printre care și cuirasatul britanic, demarează un bombardament de la distanță asupra artileriei de coastă a otomanilor.

Anglia, bazându-se pe flota militară de ultimă generație pe care o poseda, era ferm convinsă că va putea cuceri strâmtoarea Dardanele și va deveni stăpâna orașului Istanbul. Cel mai aprig susținător al ideii atacului pe mare era însuși Wiston Churchill. Frustrat de mobilitatea bateriilor otomane, care au scăpat de bombardamentele Aliaților și care amenințau deminatoarele trimise să curețe Strâmtoarele, Churchill a început să-l preseze pe comandantul Marinei, amiralul Sackville Carden, să sporească eforturile flotei. Carden a întocmit noi planuri și la 4 martie i-a trimis lui Churchill o telegramă, anunțându-l că flota ar putea ajunge în Istanbul în termen de 14 zile. Senzația de victorie iminentă a fost exacerbată de interceptarea unui mesaj radio german care dezvăluia faptul că cetățile otomane de la Dardanele rămăneau fără muniție. Când mesajul i-a fost transmis lui Carden, s-a căzut de acord să se lanseze un atac principal în preajma zilei de 17 martie. S-a aflat apoi că Carden, care suferea de stress, a fost trecut în concediu medical forțat de către ofițerul medical, iar flota a fost pusă sub comanda amiralului John de Robeck.

c)De ce Çanakkale?

Ambițiile Marilor Puteri de a fi stăpâne pe Strâmtoarele turcești erau expuse clar. În realizarea acestui deziderat un rol important l-a jucat, cum s-a văzut, Anglia. Ministrul Flotei Engleze, Winston Churchill, a jucat și el un rol important și eficient la începutul campaniei. Totuși, acesta nu a luat în serios puterea și voința soldatului turc. Pentru celebrul prim ministru din timpul celui de-al Doilea Război Mondial această campanie era doar „o mișcare de pedepsire”. Era sigur că turcii vor fi ușor zdrobiți de tehnica militară înaintată a englezilor și se vor preda. Aceasta a fost cea mi mare greșeală. Bazându-se pe o socoteală matematică, englezii au ignorat puterea spirituală nemăsurată și, ca urmare, inamicul a fost mai întâi înfrânt pe mare și apoi pe uscat cu o hotărâre mai mult decât surprinzătoare.

Astfel, Imperiul Otoman începea să renască din propria cenușă.

*

Generalul **Jean Hamilton**, comandantul suprem al trupelor aliate, întreat fiind „*De ce Dardanele?*”, acesta a dat următorul răspuns:

„Prima condiție a momentului actual, din punct de vedere economic, este să ocupăm Istanbulul. Indiferent de prețul pe care-l vom da, vom lua Istanbulul din mâna turcilor.

Sper să văd elevii școlii militare ai acestui mare imperiu cum este făcut harakiri, aici, la poalele acestui munte pietros și sterp unde ne-au atras și își vor da seama de incapacitatea lor.

Aceste stânci sunt locul cel mai prielnic pentru a împlânta hangerul în inima neagră a Sultanului Otoman. Acum, hangerul doar i-a străpuns mâna și sângerează. Se zbate în fiecare zi să se salveze cu viață. Chiar dacă nu vom reuși să înaintăm măcar un metru, vom continua să scurgem trupul Califului de sânge.”

Intrarea Statului Otoman în Primul Război Mondial alături de Germania pusese în dificultate puterile Angliei, Franței și Rusiei.

Deschiderea frontului la Dardanele fusese ideea amiralului englez Winston Churchill. Puterile Aliate erau convinse că sultanul se va preda.

Lichidarea fronturilor deschise de otomani, lichidarea presiunilor de pe drumurile canalului de Suez și ale Indiei, întoarcerea din drum a armatelor germane și austriece ce înaintau spre interiorul Europei Centrale și atragerea foloaselor din țările balcanice, erau alte așteptări ale deschiderii frontului de la Gallipoli.

d)Din Gallipoli în Rusia

Pe de altă parte se spune că unul din motivele principale ale luptelor de la Çanakkale era acela ca țările aliate să ofere ajutor Rusiei țariste.

În manuale nu prea se amintește acest lucru, totuși trebuie subliniat faptul că rușii, chiar și pentru un moment, luptând cu germanii, au reușit să treacă Carpații și să coboare în câmpiile Ungariei, ceea ce a atras atenția Angliei.

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

Rusia, atacând Budapesta, ar fi tăiat legăturile țărilor centrale cu Turcia și astfel Istanbulul putea fi ușor cucerit. În acest context, avantajul putea fi de partea Angliei.

Cu teama că Rusia ar fi putut face o înțelegere cu Germania și astfel strâmtoarele și Istanbulul ar fi devenit ale lor, Anglia s-a văzut în situația de a începe imediat Campania de la Çanakkale.

În această situație, Rusia nu a privit cu îngrijorare Campania de la Dardanele. Folosind toate mijloacele, a reușit să obțină la 4 martie 1915 o notă prin care Istanbulul și strâmtoarele aveau să-i revină.

Luptele de la Çanakkale s-au dus pe mare și pe uscat

Se știa că flota britanică era invincibilă datorită armamentului modern de ultimă oră și a tehnologiei militare avansată. La aceasta se adăuga și invincibila flotă franceză.

Era imposibil să crezi că o armată avea să înfrunte o asemenea flotă militară, mai ales armata cea otomană, care era sleită de pe urma războiului Balcanic și a celui din Yemen, a campaniei din Sarikamiș, slăbită atât din punct de vedere uman, dar și tehnic militar.

a) Din februarie până în data de 18 martie 1915

La 19 februarie 1915 au început operațiunile preconizate... Până la 13 martie 1915 navele inamice au ținut sub ploaia de bombardamente pozițiile otomane. Dar rezistența de care a dat dovadă armata otomană nu a permis nici un moment marinei britanice să pătrundă în strâmtoare, chiar și după o lună de asediu continuu. Până în noaptea de 18 martie 1915, redutele de pe partea malului Rumeliei, Ertruğul și Seddulbahir, precum și cele de pe malul anatolian, Kumkale și Orhaniye, au fost distruse, dar victoria inamicului încă era incertă.

Nimeni nu putea să prezică în dimineața zilei de 18 martie cum va fi la apusul soarelui...

Navele de război franceze și britanice, constând din trei divizii marine, au început să se îndrepte spre strâmtoare.

Ora 10.30, dimineața. Forțele Antantei, echipate cu cele mai puternice nave de război, Regina Elisabeta, Agamemnon, Lord Nelson și cuirasatul de război Inflexible, al batalionului 1, au început să bombardeze pozițiile otomane din strâmtoarea Dardanele. Datorită armamentului insuficient, artileria otomană încerca cu toată puterea și mijloacele proprii să țină piept atacurilor neîntrerupte. La ora 12, Cimenlik, Rumeli Hamidiye și Anadolu Hamidiye erau sub stare de asediu. Planul amiralului britanic funcționa perfect. Având în vedere reușita de până atunci, amiralul urmărea cu fidelitate strategia de luptă și în acest sens cele patru nave franceze, *Suffren, Bouvet, Gaulois, Charlemagne*, dar și două engleze, *Triumph* și *Prince George*, au început să înainteze spre zona de conflict de unde a 3-a artilerie turcă trăgea fără încetare. În acest timp, artileria de coastă a Batalionului Centrului Rumelia se afla sub focul intens al luptelor. Navele britanice reușiseră să lovească din plin și să ucidă pe aproape toți artileriștii turci din reduta Rumeli Medcidiye. În timpul acestui conflict, un eveniment neprevăzut în rândul Puterilor Antantei avea să aducă o altă tragedie.

Gülten ABDULA-NAZARE

La ora 14.00, vasele de război *Suffren* și *Bouvet* părăseau locul luptelor în mare viteză. În momentul când urma ca vasele să treacă linia de foc pe nava de război franceză *Bouvet* s-au produs două explozii puternice și, în trei minute, nava a fost înghițită de apele strâmtorii Dardanele. Au scăpat doar 20 de persoane, iar ceilalți 603 de ostași francezi au murit.

Evoluția luptelor din data de 18 martie 1915, prezentată minut cu minut după cum urmează:

08:15: Nava amiral, *Regina Elisabeta* a arborat steagul la catarg și a început să înainteze dinspre portul Modros.

10:00: Flota Aliaților a început să se apropie de gurile Strâmtorii.

10:25: Partea turcă a raportat piloților germani planul de atac și liniile de foc ale inamicului.

10:30: Condușă de nava *Agamemnon*, Prima Flotă Britanică a pătruns în Strâmtoare. Acum, navele erau în poziție de război. În fața navelor se aflau dragoarele care curățau apele de mine, deschizând drumul celor care le urmau. Navele de război *Triumph* și *Prince George* s-au apropiat de țârm, lângă schele.

11:00: Din spate, obuzierele turcești au început să tragă în navele inamicului.

11:39: Din acest moment a început iadul. Navele Primei Flote Britanice au început să tragă asupra forturilor centrale ale turcilor cu toată forța tunurilor grele care puteau trage până la 14 000 metri. Nava *Regina Elisabeta* lovea bastionul Anadolu Hamidiye, nava *Agamemnon* reduta Rumeli Mecidiye, *Lord Nelson* reduta Namazgah, iar nava *Inflexible* lovea cu putere reduta Rumeli Hamidiye. Era o luptă pe viață și pe moarte.

11:45: În urma unui proiectil aruncat de nava *Regina Elisabeta* în orașul Çanakkale, orașul a fost cuprins de flăcări.

11:55: *Agamemnon* împreună cu *Lord Nelson* au început bombardamentul asupra bastionului Rumeli Mecidiye.

11:59: Cruciașătorul *Weymouth* a început să lovească cu toată puterea tunurilor poziția Yenişehir.

12:00: În acest timp centrala telefonică a turcilor a fost lovită cu putere, iar contactul cu liniile frontului a fost întrerupt. Totul era mort. În timp ce nava *Triumph* lovea cu putere reduta Çanakkale, reduta de la Cimenlik a fost aruncată în aer de explozia puternică a arsenalului.

12:01: Două tunuri ale redutei Rumeli au rămas în afară.

12:06: Amiralul Flotei a III-a, de Robeck, a dat ordinul de atac.

12:20: Navele de război franceze au trecut în fața Flotei a III-a.

12:23: Nava care escorta nava *Inflexible* s-a scufundat, iar *Inflexible* a fost greu avariată.

12:25: O bombă căzută în tabăra Anadolu Hamidiye a ars cazarma de aici.

12:27: *Prince George* a început să atace reduta Mesudiye.

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

12:45: *Agamemnon* a obținut în 25 de minute 12 puncte.

13.00: Bombardamentul continua cu violența și puternic.

13:15: *Inflexible* a fost lovit. Din spate au venit navele *Cornwallis* și *Vengeance*, ieșind din Kumkale și intrând în Strîmtoare.

13:20: Nava *Bouvet*, care încerca să se apropie de Çanakkale, a fost prinsă de focurile redutei de la Anadolu Hamidiye. Amiralul francez Gueprat primește ordinul de atac și trece în fața flotei engleze.

13:47: Nava *Inflexible*, lovită puternic sub linia de plutire, este nevoită să se retragă.

13:50: Aceeași soartă o are și nava *Agamemnon*. De pe nave, focurile de armă au fost întrerupte.

14.00: Bateriile turcești s-au mai oprit și ele.

14.30: Inamicul trimite șase nave de pescuit să detecteze minele din ape.

14.50: Nava de război *Bouvet* este atacată și aproape 650 de persoane din echipaj pier.

15.00: După o pauză de jumătate de oră, focul luptei se intensifică.

15.15: O ghiulea căzută în bastionul Namazğah distruge acoperișul cazematei.

15.30: Bastionul Anadolu Hamidiye își îndreaptă toată atenția asupra navei *Irezistible*.

16.20: Nava *Irezistible* se lovește de o mină și se dezchilibrează, fiind învăluită în fum. Nava *Wear* trimite ajutoare.

16.30: Neavând șansa de a fi recuperată, cei 610 soldați marinari sunt evacuați.

16.35: Amiralul flotei a doua, De Robeck, dă ordin navei *Ocean* să recupereze nava *Irezistible*.

17.15: Nava *Ocean*, văzând că nu are nici o șansă să salveze *Irezistible*, decide să o lase acolo.

17.50: Nava *Irezistible* este abandonată în fața redutei Mecidiye, la o depărtare de 14 000 yarzi.

18.00: De teama de a nu mai avea și alte pierderi, mai mari, amiralul De Robeck dă ordin de retragere.

18.05. În timpul retragerii, nava *Ocean* este lovită greu de bateriile Çanakkale și Soganlidere, înclinându-se la 15 grade.

18.10: Comandantul navei *Hayes Sadleri* a trimis apel de ajutor către navele *Coln*, *Jed* și *Chelmer*. După ce personalul navei *Ocean* a fost evacuat, nava a fost abandonată.

19.30: Curenții au purtat nava către localitatea Morto.

20.30: Cele două nave, *Ocean* și *Irezistible* s-au scufundat pentru totdeauna.

Turcii reușiseră să respingă flota inamică.

Atacul pe uscat

După eșecul atacurilor navale din 18 martie 1915, Puterile Aliate au hotărât să treacă la operațiunile terestre, hotărâte să cucerească strâmtoarea Dardanele. În această idee au adus 78.000 de soldați din Forța Imperială Australiană și Forța Expediționară Neo-zeelandeză, care au fost comasați în corpul de armată ANZAC. Trupele ANZAC, împreună cu Divizia 29 Britanică, Divizia Navală Regală și cu Corpul Expediționar Oriental, francez, formate atât din trupe „metropolitane” cât și din trupe coloniale, au fost ulterior puse sub comanda lui Hamilton. Cu doar cinci divizii, operațiunea avea să fie complicată de numărul limitat de forțe, de terenul accidentat al peninsulei și de numărul mic de plaje disponibile pentru debarcare, precum și de grave dificultăți logistice. Pe măsură ce campania înainta, trupele MEF aveau să fie susținute de circa 2000 de muncitori civili din Corpurile de Muncă Egiptean și Maltez.

Turcii, însă, prinseseră curaj după victoria din 18 martie 1915 și erau hotărâți să lupte până la unul. Acum aveau să demonstreze lumii că nimeni și nici o putere nu va putea să cucerească Strâmtoarea Dardanele. Aliații au ignorat la început capacitatea de luptă a soldaților otomani, dar au ajuns să-i respecte pe aceștia în timpul campaniei. Deși operațiunile de la sol nu puteau fi evitate, colonelul Mustafa Kemal va ști să conducă cu fermitate până la obținerea decisivă a victoriei.

Așadar, după ofensiva pe mare a Antantei (18 martie 1915) s-a trecut la ofensiva pe uscat. Divizia 19 turcă a fost desfășurată la Bigalikoy, Maltepe, Mersintepe ca forță generală de rezervă sub comanda lui Mustafa Kemal.

A urmat atacul pe uscat. Forțele dușmane formate din armata australiană, neo-zeelandeză, engleză, franceză și indiană trebuiau să atace coasta și să ocupe vârful colinelor, punctul cel mai strategic al peninsulei Gelibolu (Gallipoli). Voluntarii din Australia și Noua Zeelandă au constituit grosul efectivelor armatei conduse de britanici care au debarcat în 1915, în încercarea de a începe capturarea Istanbulului, la o depărtare de 300 de km. Aliații intenționau pur și simplu să elimine din război Imperiul otoman, aliatul Germaniei, și să deschidă strâmtoarele turcești ca rută de aprovizionare pentru Rusia. Misiunea urma să dureze 11 zile. În cele din urmă, turcii au rezistat timp de peste opt luni, izgonindu-i pe Aliați de pe teritoriul lor într-o campanie sângeroasă. În aceste lupte crâncene au pierit 250 000 de soldați turci, peste 100 000 de soldați ai Aliaților, majoritatea australieni și neo-zeelandezi. La 20 decembrie 1915, puterile inamice au fost nevoite să se retragă.

Măiestria militară a lui Mustafa Kemal

La data de 8 august 1915, ora 21.45, colonelul Mustafa Kemal este transferat în funcția de comandant al Comandamentului de la Anafarta. Prin urmare, în dimineața de 9 august 1915, cu scopul de a preveni colaborarea diviziei 12 a Corpului de Armată 9, engleză, cu divizia 7 al Corpului de armată ANZAC, pornește două atacuri simultane asupra acestora prin direcția Damakcılık Bair. Ambele atacuri sunt încununat de succes. Forțele englezești sunt luate prin surprindere și

pierderile sunt mari. Luptele de la Anafarta sunt dovada sentimentului plin de curaj, al sacrificiului de care a dat dovadă soldatul turc.

Doar cu baioneta la armă, soldații turci, la îndemnul comandantului Mustafa Kemal, au atacat armata britanică, cauzându-i pierderi imense.

În luptele date pe uscat, Mustafa Kemal, prin măiestria sa militară deosebită, a aplicat una din cele mai importante strategii militare care a dus la finalul victorios. Operația condusă la Çanakkale este tipică pentru apărarea coastei. Desfășurarea forțelor de apărare de-a lungul coastelor sau în adâncimea frontului au constituit întotdeauna un subiect al unei dispute permanente. Asupra acestor operațiuni s-a discutat mult în timpul celor două războaie mondiale și sunt discutate chiar și astăzi.

Alt argument folosit în timpul pregătirilor pentru apărare a fost dacă principalele forțe vor fi staționate pe peninsula Gelibolu. De la început, Mustafa Kemal s-a gândit mereu și a adoptat ideea că peninsula Gelibolu era mult mai importantă decât strămtoaarea Çanakkale. La început aveau forțe limitate de rezervă pentru apărarea coastelor. Aceste forțe nu erau suficiente ca număr pentru apărarea în adâncime a tuturor coastelor contra debarcărilor inamice. De aceea, un număr mic de forțe a fost destinat pentru apărarea țărmurilor în timp ce forțele principale au fost ținute într-o zonă din ariergardă. Atatürk a accentuat această situație prin alocarea unor noi întăriri sosite pe coastă, mărinind puterea forțelor de coastă. Situația pe linia frontului devine vulnerabilă când inamicul debarcă pe țărmul unde nu erau suficiente forțe desfășurate, existând doar unități de observație. Mustafa Kemal a apreciat și a evaluat situația luând decizii hotărâtoare și decisive care au redus foarte mult șansele de debarcare a forțelor dușmane față de posibilitățile reale. În dimineața zilei de 25 aprilie 1915, ora 5 dimineața, sub ploaia unui foc continuu, brigada 1 a Corpului de Armată ANZAC, formată din 1500 de persoane, a reușit să debarce, dar în loc de zona Kabatepe, unde era planul inițial, a fost nevoit să ajungă în zona Ariburnu. Mustafa Kemal, aflând despre pierderile grele suferite de Regimentul 27 care acționa în zonă, a trimis urgent Bateria Regimentului 57 să apere Kocacimentepe. În acest timp, văzu soldați în retragere. Urma ca soarta războiului să se schimbe.

Configurația îngustă a peninsulei Gelibolu nu oferea multe posibilități pentru desfășurarea forțelor militare. Culmile, care împart peninsula în lungime, asigurau securitatea coastei din ambele părți și astfel țărmurile erau sub control.

Mustafa Kemal, aflând că inamicul deja era debarcat, a așezat trupele în zona cea mai importantă a înălțimilor. Era conștient că dacă inamicul ar fi pus mâna pe aceste înălțimi, pierderile suferite de turci ar fi fost irecuperabile sau recuperarea lor ar fi însemnat pierderi grele. Rămăși fără muniții și înarmați doar cu baionetele împotriva atacatorilor de pe versanții ce se înălțau de pe plajă către înălțimile Çunukbahir, Regimentul 57 Infanterie a primit din partea lui Kemal, care comanda Divizia 19, următorul ordin: „nu vă ordon să luptați, vă ordon să muriți. În timpul ce va trece până la moartea noastră, alte trupe și alți comandanți vor putea veni să ne ia locul”. Toți soldații din regiment au fost fie uciși în luptă, fie răniți. În semn de respect, numărul 57 nu mai este atribuit unui alt regiment din armata turcă.

În cartea „Convorbiri cu Atatürk” Ruşen Eşref Unaydin descrie ordinul hotărâtor dat de Mustafa Kemal trupelor care se retrăgeau din Conkbayir de a rezista chiar cu prețul vieții până la refacerea apărării.

Mustafa Kemal a menținut permanent controlul zonei prin divizarea pe diferite căi a peninsulei și împărțirea acesteia în două de la nord la sud. În după-amiaza zilei de 27 aprilie 1915, cele 12 batalioane din Divizia 19 a lui Mustafa Kemal, întărite cu șase batalioane din Divizia 5, au lansat un atac pentru a împinge cele șase brigăzi Aliate de la ANZAC înapoi pe plajă. Cu susținerea tirului naval, Aliații le-au ținut piept otomanilor toată noaptea. A doua zi, britanicii, cu susținerea trupelor franceze, care fuseseră transportate spre nord peste Dardanele de la Kum Kale pe țărmul asiatic până la dreapta liniei de lângă plaja „S” la Golful Morto, au încercat să captureze Krithia, în ceea ce a devenit cunoscut ca „prima bătălie de la Krithia”. Planul pentru atac avea să fie formulat de Hunter-Weston și s-a dovedit a fi prea complex și prea slab comunicat comandanților din teren. Soldații Diviziei 29 erau încă extenuați de bătăliile de pe plaje și pentru satul Seddülbahir, care a fost capturat după lupte grele la 26 aprilie. Apărătorii otomani au oprit înaintarea Aliaților la jumătatea drumului între peninsula capului Helles și satul Krithia, pe la orele 6:00 p.m., după ce au produs pierderea a 3000 de oameni. Pe măsură ce au sosit întăririle otomane, posibilitatea unei victorii rapide a Aliaților în peninsulă a dispărut și luptele de la Helles și ANZAC, o zonă care avea să fie denumită așa după trupele aliate inamice, au devenit lupte de uzură.

În timpul luptelor de la Çanakkale inamicul a avut superioritate numerică pe mare. De aceea, apărarea coastei a fost îngreunată. În plus desfășurarea forțelor din ariergardă nu era posibilă deoarece peninsula îngustă nu avea decât o singură colină muntoasă pe toată lungimea.

Apărarea trebuia făcută în așa fel încât forțele inamice să fie ținute cât mai departe de coline și duse spre zona coastelor. Era foarte important ca forțele inamice să nu câștige controlul înălțimilor care împărțeau peninsula în două. Astăzi putem înțelege mai bine tactica de luptă care a fost gândită cu amănunțime și strategia aplicată.

Coastele puteau fi apărate dinspre țărm în vederea obstrucționării debarcării inamicului folosind două modalități. Mai întâi lăsat inamicul să debarce și apoi să fie atacat cu trupele de rezervă. Tipul de operațiune care trebuia să fie aplicat era hotărât pe moment în funcție de situația creată pe teren. La Gallipoli operațiunea de apărare a coastei nu a fost posibilă datorită forțelor turcești neadecvate și datorită superiorității numerice a inamicului, pe mare.

De asemenea, nu era posibilă o contraofensivă a trupelor de rezervă deoarece, așa cum se știe, peninsula era îngustă în lățime și pozițiile de apărare erau limitate de strâmtoare.

A fost necesar să se adopte un nou tip de apărare.

Iată ce povestește Mustafa Kemal în interviul mai sus menționat: „*Forța inamică care debarcase era compusă din peste 8 batalioane care înaintase deja*

până la colina înaltă de 261 m și se desfășura pe un front destul de larg. Dar această linie lungă de front era tăiată în diferite locuri de ape. Dușmanul era slăbit. Bateria diviziei 19, poziționată la nord de Conkbayir a ținut sub foc zona de ieșire din Ariburnu, ceea ce a făcut dificilă evacuarea trupelor dușmane. Dar, după mine, important este modul de luptă și dăruire pentru fiecare petic de pământ al țării. Era un atac înfiorător. Fiecare era hotărât să câștige sau să moară. De altfel, chiar eu ordonase: Eu nu vă ordon să atacați, Eu vă ordon să muriți! Alți soldați și alți comandanți se vor ridica în locul nostru și vor lupta până la victoria finală.”

Acest ordin a produs un eroism de neuitat în istoria poporului turc, care a demonstrat capacitatea de sacrificiu a copiilor acestei țări, care s-au aruncat spre moarte ca și cum alergau spre fericire. Aceste zile de bravură au adăugat două sau trei pagini suplimentare în istoria lumii în avantajul Turciei.

Chiar Sir Hamilton, comandantul englez explică în rapoartele sale traduse în limba turcă că măreția curajului și sacrificiului turc au fost în dezavantajul atacatorilor.

În noaptea de 6 spre 7 august 1915, Corpul IX britanic a fost debarcat în Golful Suvla, într-un efort de a depăși inamicul și de a sparge războiul de poziții. Se zice că a fost ratată o șansă sublimă de a câștiga campania și că a eșuat pe muchie de cuțit.

Trupele britanice, în ciuda opoziției minimale, nu au reușit să împingă inamicul din zona plajelor. Prin urmare, otomanii au putut masa trupe pentru a preveni o ofensivă din partea Aliaților. Mai mult, eșecul de la Suvla a asigurat și eșecul operațiunii de la ANZAC.

Astfel, a fost pierdută șansa ca Aliații să pătrundă în tranșeele turcilor, să ajungă pe malul vestic al Dardanelor și să distrugă apărarea de coastă înainte ca flota să forțeze intrarea în strâmtoare, în drum spre Constantinople.

Atacul principal a fost lansat în golful ANZAC, nu la Suvla. Corpul IX britanic a fost lăsat pe mal pentru a securiza golful ca o bază logistică pentru operațiunile de la Sari Bair și nu numai. Locotenentul general Sir Frederick Stopford nu a fost cu siguranță unul dintre cei mai dinamici comandanți, dar nu poate duce întreaga vină a eșecului operațiunii. Ceea ce s-a întâmplat la Suvla nu a avut niciun efect asupra bătăliei dure de la Sari Bair.

Atacul a eșuat pentru că planul a avut de la bun început numeroase tare și a pornit imediat greșit. Chiar dacă Sari Bair ar fi fost cucerit, după cum arată istoricul australian Rhys Crawley, obstacolele rămase ar fi fost formidabile: traversarea unui teren greu accesibil, numărul insuficient al soldaților și al armelor, suportul logistic inadecvat, și nu în cele din urmă, un inamic tenace și ambițios. Toate acestea arată că ofensiva din august a eșuat, dar planul a fost mult prea ambițios și sortit eșecului de la bun început.

Luptele de la Çanakkale reprezintă în întregime un război fără precedent, o bătălie dată de un geniu militar și de camarazii săi, patrioții neegalăți în schimbarea soartei națiunii lor și a istoriei lumii. Colonelul Mustafa Kemal, care a devenit apoi primul președinte al Republicii Turcia, era încarnarea tăriei de caracter și a voinței de care au dat dovadă turcii la Gallipoli. O mare parte a soldaților turci luptaseră de curând în războaiele balcanice, iar viața dură din imperiul pe cale de destrămare îi transformaseră în soldați rezistenți și bine disciplinați. În schimb,

soldații Aliți – cu excepția a trei divizii, una britanică și două franceze – erau prost pregătiți pentru lupta într-un mediu atât de ostil precum Gallipoli. Iar turcii erau experimentați, bine conduși și hotărâți să câștige – ceea ce au și făcut.

Luptele de la Çanakkale au necesitat o concentrare enormă de forțe umane și în consecință o schimbare în cursul Primului Război Mondial care a fost cel mai mare război al timpului și a avut, în ultimă instanță, un impact necruțător asupra bazelor unor vechi imperii, precum vechiul imperiu țarist ori cel austro-ungar.

Mustafa Kemal a făcut el însuși o evaluare a războiului de la Çanakkale. În această evaluare el precizează: „...în adevăratul sens al cuvântului i-am blocat pe ruși prin teritoriul nostru. Ei au căzut în colaps pentru că le-am blocat Marea Negră prin blocarea strâmtorilor. Astfel, i-am separat de aliați.”

În ceea ce îl privește pe Mustafa Kemal, în afara unui comportament exemplar în luptele de la Çanakkale, Gallipoli și Lupta de Eliberare pentru apărarea patriei, a elaborat o teorie deosebit de valoroasă asupra armatei căreia i-a fost comandant, armată care a reușit să ducă la victoria și independența patriei. Astfel Atatürk spunea: „*Armata, Armata turcă! Este un nume glorios care glorifică toată națiunea prin sentimentele de mândrie și încredere.*

Armata noastră este o expresie solidă ca oțelul a forței și capacității turcești, a patriotismului turc și a unității turce.

Armata noastră este garanția teritoriului nostru și a activităților noastre sistematice exercitate pentru realizarea idealului nostru privind Turcia.”

„Aș vrea să vă povestesc o scenă de luptă plină de eroism a soldatului turc, spune Atatürk în convorbirile sale, eram la Bombasirti. Distanța dintre tranșeele noastre și cea a inamicului era de doar 8 metri. Moarte sigură. Soldații care se găseau în tranșeele din rândul doi, se aruncau în primele cu un sânge rece și o resemnare inimaginabilă. Îi vedeam pe cei care mureau și știam că vor muri în trei minute, dar nu arăta nici unul semn de descurajare. Știutorii de carte țineau Coranul în mână și se pregăteau să plece în paradis, ceilalți înaintau murmurând rugăciuni. Este un exemplu care arată forța sufletului soldatului turc. Fiți siguri că acest suflet a câștigat bătălia de la Dardanele”

Cel mai important efect al acestei mari victorii a constat în trezirea spiritului naționalist al turcilor. Acest fapt a avut o importanță esențială când, după căderea Imperiului Otoman, Războiul de Independență al Turciei a condus la victoria forțelor revoluționare, la formarea Republicii Turcia și la reformele moderne aplicate de primul președinte, Mustafa Kemal, devenit „Atatürk” – adică „Părintele Turcilor”.

*

Când a fost vorba de actele de eroism ale soldatului turc și ale națiunii turce, marele diplomat român al timpului, Nicolae Titulescu, a spus: „**după părerea mea, națiunea turcă are trei calități: mai întâi are o emoție sănătoasă; al doilea, are puritate și al treilea posedă generozitate și altruism”.**

Bătălia de la Gallipoli dusă de ANZAC

Poate că victimele australiene sunt păstrate cu precădere în memoria colectivă, însă în conflict au fost implicate, cum am relatat mai sus, mai multe națiuni. Campania a avut un rol important în definirea identității Australiei și Noii Zeelande, așa că mulți au ignorat problema naționalităților în bătălia de la Gallipoli. În istoriografia populară, campania este considerată „botezul de foc” al ambelor națiuni și se leagă de transformarea lor în națiuni independente. S-a susținut că această campanie s-a dovedit importantă în apariția unei identități australiene unice în urma războiului, strâns legată de conceptualizarea populară a calităților soldaților care au luptat în campanie, întrupate de noțiunea de „spirit ANZAC”.

Debarcarea din 25 aprilie este comemorată an de an în ambele țări ca „Ziua ANZAC”. Primul astfel de eveniment s-a celebrat oficial în 1916, la bisericile din Melbourne, Brisbane și Londra, înainte de a fi recunoscut oficial ca sărbătoare națională în toate statele australiene în 1923. Ziua a devenit și sărbătoare națională a Noii Zeelande în anii 1920. Marșuri organizate de veterani au început în 1925, și în același an s-a ținut o slujbă pe plaja peninsulei Gallipoli; doi ani mai târziu a avut loc prima liturghie oficială la Cenotaful din Sydney. În anii 1980, a devenit o obișnuință ca turiștii australieni și neozeelandezi să viziteze Gallipoli pentru a participa la liturghia de acolo și de atunci mii de persoane au început să vină în fiecare an. Peste 10.000 de oameni au participat la a 75-a aniversare, împreună cu lideri politici din Turcia, Noua Zeelandă, Regatul Unit și Australia. Se țin liturghii și în Australia; în Noua Zeelandă, ele sunt cea mai populară manifestare a acelei zile. Ziua ANZAC rămâne cea mai importantă comemorare a veteranilor și eroilor de război în Australia și în Noua Zeelandă, mai importantă chiar ca Ziua Comemorării (Ziua Armistițiului).

Și în Turcia bătălia este considerată un eveniment semnificativ al apariției națiunii turce, deși ea este amintită în principal pentru luptele ce au avut loc în preajma portului Çanakkale, unde Marina Regală a fost respinsă în martie 1915. Pentru turci, ziua de 18 martie are o semnificație similară cu cea de 25 aprilie pentru australieni și neozeelandezi și, deși nu este sărbătoare oficială, ea este comemorată cu ceremonii speciale. Principala semnificație a campaniei pentru poporul turc stă în rolul jucat de Mustafa Kemal, care avea să devină primul președinte al Republicii Turcia după război.

Çanakkale geçilmez! (Çanakkale este de netrecut!) a devenit o frază ce exprimă pe scurt mândria națiunii produsă de oprirea atacurilor. Cântecele „Çanakkale içinde” (*Baladă pentru Çanakkale*) comemorează tinerii turci care au căzut în acea luptă.

Câteva cuvinte despre victime

Forța de debarcare inițială, de pe 25 aprilie 1915, era de 18.100 soldați ANZAC, 16.800 de francezi și 27.500 de britanici.

Numărul total al soldaților britanici care au fost trimiși în bătălia de la Gallipoli a depășit pe cel al australienilor. Chiar mai mulți francezi au luptat în peninsulă decât australienii. Însă australienii au fost pe locul doi în ceea ce privește numărul de pierderi. Britanicii au numărat 70.700 de victime – din care 26.000 de morți;

australienii, 25.700 (cu 7.800 de morți); francezii, 23.000 (cu 2445 de morți); iar indienii, 5.500, cu 1.682 de morți.

În afara luptelor purtate în golful ANZAC, câteva acțiuni au necesitat un număr mare de soldați din alte state. Debarcarea de la Capul Helles de pe 25 aprilie a implicat 2 batalioane irlandeze – *1st Royal Dublin Fusiliers* și *1st Royal Munster Fusiliers* – precum și două regimente britanice – *2nd Hampshires* și *4th Worcestershires*.

Forțele inamice erau denumite, la comun, „turci”, dar asta nu era tocmai precis. Formal, aparțineau armatei Imperiului Otoman. Dar, ca și imperiile britanic și francez, și acesta era o entitate multiculturală, multilingvistică, ce cuprindea diverse popoare. Greci, turci, evrei, arabi, armeni și ofițeri germani serveau în armata otomană.

Numerele victimelor campaniei diferă de la sursă la sursă, dar se crede că la sfârșitul Campaniei Gallipoli, muriseră peste 100.000 de oameni, inclusiv 56.000-68.000 de turci și circa 53.000 de soldați britanici și francezi. Carlyon estimează 43.000 de britanici morți sau dispăruți, inclusiv 8709 australieni. Între cei morți se numărau și 2721 de neo-zeelandezi, dintre care circa un sfert erau cei care debarcaseră în peninsulă. În total erau aproape jumătate de milion de victime în campanie, Istoria Oficială Britanică listând toate pierderile, inclusiv bolnavii, ca fiind 205.000 de britanici, 47.000 de francezi și 251.000 de turci. Totuși, numărul victimelor turce este disputat și probabil mai mare, o altă sursă numărând 2160 de ofițeri și 287.000 de combatanți de grade inferioare. Între aceștia, ar putea fi incluși și până la 87.000 de morți. Mulți soldați s-au îmbolnăvit din cauza condițiilor insalubre, în special de febră tifoidă, dizenterie și diaree. Se estimează că cel puțin 145.000 de soldați britanici s-au îmbolnăvit în timpul campaniei. Numărul turcilor care s-au îmbolnăvit este estimat la 64.000.

În noiembrie 1918, Regimentele Canterbury Mounted Rifles și 7 Cavalerie Ușoară, din Divizia Călare ANZAC, au fost trimiși din Rafa în Gallipoli pentru a „monitoriza respectarea termenilor Armistițiului de către turci”. Cei 900 de soldați, aduși din Kantara în transportorul de trupe *Huntscastle* la Chanak, au campat la Camburnu lângă Kilid Bahr pe timpul celor trei luni de iarnă, timp în care au efectuat misiuni de recunoaștere în Peninsula, au identificat morminte și au inspectat pozițiile otomane. Soldații au revenit în Egipt la 19 ianuarie 1919, pierzând 11 morți și 110 bolnavi internați în spital. Autorul Lindsay Baly scria mai târziu că a fost „o tristă greșeală să duci oameni oboșiți în acel loc într-un astfel de anotimp”.

Au existat acuzații că forțele Aliate ar fi atacat sau bombardat spitale și vase-spital otomane cu câteva ocazii între începutul campaniei și luna septembrie 1915. Până în iulie 1915, în zonă erau 25 de spitale otomane cu un total de 10.700 de paturi și trei vase-spital. Guvernul francez a contestat aceste plângeri prin Crucea Roșie, iar răspunsul britanicilor a fost că, chiar dacă s-ar fi întâmplat așa, a fost cu totul accidental. Rusia, la rândul ei, a susținut că otomanii atacaseră două din vasele lor-spital, *Portugal* și *Vperiod*, dar guvernul otoman a răspuns că vasele fuseseră victime ale minelor. Nu s-au folosit arme chimice în Gallipoli, deși Aliații au discutat utilizarea lor de-a lungul campaniei și au transportat cantități de gaz pe teatrul de

operațiuni, folosindu-le împotriva trupelor otomane de pe teatrul din Orientul Mijlociu doi ani mai târziu, în a doua și a treia bătălie de la Gaza din 1917.

Comisia Mormintelor de Război a Commonwealth-ului (*Commonwealth War Graves Commission*, CWGC) este responsabilă cu dezvoltarea și întreținerea de cimitire permanente pentru toate forțele Commonwealth-ului, Regatul Unit, Australia, Noua Zeelandă, India, Newfoundland și altele. Există 31 de cimitire CWGC pe peninsula Gallipoli: șase la Helles (plus un mormânt solitar al locotenent-colonelului Charles Doughty-Wylie, Royal Welch Fusiliers), patru la Suvla și 21 la ANZAC.

Pentru mulți dintre cei morți, și pentru cei care au murit pe vasele-spital și au fost „înmormântați” pe mare, nu există, evident, morminte cunoscute. Numele acestora sunt înregistrate pe unul dintre cele cinci „memoriale ale celor dispăruți”; *Memorialul de la Pinul Singuratic* îi comemorează pe australienii uciși în sectorul ANZAC, precum și pe neo-zeelandezii fără mormânt cunoscut și înmormântați pe mare, în vreme ce Memorialele de la Dealul 60 și Chunuk Bair îi comemorează pe neo-zeelandezii care au murit la ANZAC. *Memorialul din Dumbrava celor Doisprezece Copaci* comemorează neo-zeelandezii uciși în sectorul Helles, în timp ce soldații britanici, indieni și australieni care au murit sunt comemorați la *Memorialul Helles* de la Capul Helles. Victimele navale britanice pierdute sau înmormântate pe mare nu sunt înregistrate pe aceste memoriale, dar sunt pe memorialele din Regatul Unit. Mai sunt două cimitire CWGC pe insula grecească Lemnos, primul în orașul Moudros și al doilea în satul Portianou. Lemnos era bază-spital pentru forțele aliate și majoritatea celor înmormântați acolo au murit după ce au fost răniți. Există un singur cimitir francez pe Peninsula Gallipoli, aflat la Seddulbahir.

Nu există mari cimitire militare turcești în peninsula, dar există numeroase monumente, cele principale fiind în Golful Morto, Capul Helles (lângă Plaja „S”), Monumentul Soldatului Turc de la Chunuk Bair și monumentul și moscheea în aer liber pentru Regimentul 57 de lângă Quinn’s Post (Bomba Sirt). Există mai multe monumente și cimitire turcești pe malul asiatic al Dardanelor, ceea ce demonstrează accentul pus de istoricii turci pe victoria din 18 martie în raport cu luptele ulterioare din peninsula.

CAPITOLUL II (II.Bölüm)

Spicuri din jurnale de front, evenimente, povestiri misterioase și reale din timpul luptelor de la Çanakkale

Timp de opt luni (15 aprilie 1915 – 9 ianuarie 1916) soldații turci au ținut piept invadatorilor, reușind într-un final chiar să câștige bătălia care urma să fie desemnată un punct de reper în istoria Turciei. Sute de mii de fii, tați și bunici au căzut victime acestui război, fiecare stat beligerant având de suferit. Uniți prin suferința comună, cei odată inamici au lăsat armele deoparte și au colaborat pentru ca trupul fiecărui soldat ucis să fie descoperit și să primească înmormântarea care i se cuvenea.

a) Jurnal de front și interviuri

Un personaj esențial în apărarea identității australiene a fost Charles Bean. A fost corespondentul de război oficial al Australiei la Gallipoli și pe Frontul de Vest, iar după război a scris volume despre istoria oficială. Bean elogia „australianul” de rând (*digger*, argou pentru „soldat”), evidențiind valorile „colegialității”, curajul, „*larrikinism*”-ul (necuviința isteasă) și lipsa de respect pentru autoritate, și faptul că australienii erau soldați înnașcuți. A trasat comparații clare cu britanicii, și, în cuvintele lui Jenny

Macleod (*Gallipoli: Making History*), a ajutat „la codificarea a ceea ce însemna să fii australian”. Astfel, Gallipoli a devenit un moment cheie în transformarea Australiei dintr-o colonie într-o națiune. Istoricii au criticat această „legendă a ANZAC-ului”: presupusa natură egalitaristă a Forțelor Imperiale Australiene a fost exagerată, iar *larrikinism*-ul căpăta note de rasism și criminalitate.

Cât despre ideea de soldați înnașcuți, forțele ANZAC erau prost antrenate și nedisciplinate, ceea ce s-a întors împotriva lor în momentul în care s-au confruntat cu turcii ambițioși și hotărâți, pe 25 aprilie. În timp, soldații australieni au devenit foarte eficienți, dar asta s-a datorat experienței, antrenamentelor, îmbunătățirilor tactice și tehnologice, comune armatelor Imperiului Britanic.

Înainte de a începe luptele de la Çanakkale, Anglia a cerut puterilor aliate sprijin militar. Așa se face că până în noiembrie 1914, un număr de 20 de mii de

australieni și 8 mii de soldați neo-zeelandezi, formând prima linie ANZAC, au plecat pe mare spre Çanakkale. Pe vasul ce ducea soldații către marea Campanie de la Dardanele, *Orvioto*, se afla și reporterul corespondent de război Charles Bean, ale cărui reportaje sunt documente de referință. Jurnalul de război a lui Charles Bean conține fapte și note reale, pe care acesta le-a trăit zi de zi alături de soldați. Un ziarist cu bogată experiență în jurnalistică, tânăr, doar de 34 de ani, nu s-a dat în lături de la nici un moment critic al luptelor. A fost un martor ocular, care a participat efectiv la toate luptele date. Din cauza părului de culoare roșie a fost poreclit „căpitanul morcov”. Din prima până în ultima zi a luptelor a ținut un jurnal care, la finalul luptelor, conținea 125 de caiete pline cu notițe, sute de fotografii care au devenit documente de război.

La întoarcerea în țară, Bean a scos o lucrare în șase volume, „Istoria Oficială a Australiei”, după care toate documentele și materialele pe care le posedea le-a donat Institutului de Istorie Militară a Australiei. Bean a murit în 1968, iar institutul a ținut sub tăcere notele acestuia până în 1979, când cercetătorul Kevin Fewster a început să le studieze și în 1983 să le scoată la lumina tiparului, în volumul „Çanakkale în actualitate”.

Din păcate, multe dintre notițele lui Bean au fost trecute sub tăcere, motiv pentru care lucrarea nu a atras uneori atenția cuvenită. Vă oferim spre lectură doar una dintre aceste observații care au trezit discuții contradictorii:

„În fiecare zi erau aduși prizonieri turci. Se vedea clar privirea dușmănoasă și răutăcioasă a australienilor față de acești amărâți prizonieri. Prin urmare, dacă era posibil, ai noștri erau decși să-i omoare pe drum pe cei ce erau răniți.

9 august 1915.

Astăzi e duminică. Sunt 15 săptămâni de când mă aflu pe acest pământ străin. Astăzi am fost martorul celui mai josnic comportament pe care l-am văzut vreodată. Aproape de cortul meu s-a turnat benzină peste 100 prizonieri turci și doi germani, după care li s-a dat foc. Flăcările mari au cuprins pe bieții prizonieri care se zbăteau să scape, dar din păcate au ars de vii, în așteptarea amarei sorți. Printre cei care priveau râzând această scenă îngrozitoare erau englezi și australieni. Îmi este rușine de mine, când mă gândesc ce comportament omenos aveau turcii față de soldații și ofițerii noștri luați prizonieri.”

În jurnalul său, Bean descrie evenimente oribile dar și comportamentul umanitar al soldaților din cele două tabere inamice. Mai adăugăm câteva exemple:

„4 mai: Turcii ne-au permis să urcăm în bărcile noastre răniții noștri de la Kabatepe. Cât timp am urcat răniții și am părăsit locul, turcii nu au tras nici un foc... Astăzi, după prânz, la ora 14.00, o navă de război, având arborat un steag alb a venit să ia răniții pe care îi aveam în bărci și să-i ducă la spitalul improvizat, fără ca turcii să riposteze.”

Noiembrie, 11: În ultima vreme comunicările noastre cu turcii sunt din ce în ce mai multe. Le aruncam spre tranșeele turcilor scrisori și vești de la prizonierii lor aflați la Kahire, fotografii îmbibate cu sânge și le spuneam cât de bine sunt îngrijiți... De la turci am primit următorul răspuns:

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

„Cei ce cred în bunătatea voastră sunt niște porci. Stomacul nostru este plin. În mâini purtăm baionete. Dacă sunteți un popor atât de mărinimos precum spuneți, de ce liderii voștri calcă în picioare principiile înalte ale umanității și se folosesc încercând să dezbinе națiunile cu ipocriziile lor?...”

Răspunsul turcilor era un răspuns demn. Nu eram deloc ispitiți să încercăm să găsim vreo scuză...

Cu trei săptămâni înainte avusese loc o sărbătoare de trei zile. Turcii ne-au aruncat două cutii cu țigări. Pe una din cutii, într-o stricată limbă franceză scriseseră: „Fumați cu plăcere, bravii noștri dușmani!”, iar pe alt pachet scriseseră „Dragii noștri dușmani, trimiteți-ne lapte!” Ca răspuns, le-am trimis cutii cu conserve. Turcii au scrijelat cu piatra pe un băț: „Nu vrem conservă cu carne!”

Am aruncat puțin gem și biscuiți. Totul s-a petrecut între orele 08.30 și 09.15. Apoi turcii au striga: „Gata!”, „Fini!”. A doua zi am luat-o de la capăt. A treia zi a venit un ordin: „E timpul să terminați!”

16 decembrie. În satul Anzak (Anzak Koy) este liniște deplină. Plaja este complet goală. Am ars toate documentele. În urma noastră vor rămâne prea puține lucruri care să fie de interes pentru turci... Mulți sunt bucuroși că părăsesc locul acesta. Singura părere de rău și tristețe este faptul că-și părăsesc colegii îngropați aici.”

17 decembrie. Ieri, inginerii companiei 5 au ars toate uneltele, lopeți și cazmale... Cu mâinile mele am distrus tot mobilierul. După ce am ieșit din adăpost am tăiat cu cuțitul foaia impermeabilă a cortului.”

23 decembrie. Părăsim zona în cea mai mare liniște, dar nu înainte de a lăsa luminile aprinse și toate armele înșirate de-a lungul tranșeelor ca și cum am fi așteptat zorii pentru un nou atac. Când turcii aveau să ne atace, noi deja aveam să fim plecați de mult... De fapt toate aceste povestiri nu sunt deloc rele...”

b) Singura femeie jurnalist de front

În urma cercetărilor făcute în „Arhivele de război Çanakkale”, Conferențiar Dr. Ahmet Esenkaya, un pasionat istoric de la Universitatea 18 Martie din Çanakkale a strâns numeroase materiale și documente privind evenimentele anului 1915. Printre acestea a descoperit un număr de peste 50 de reporteri de front printre care o singură femeie, de origine bulgară, pe nume Wanda Zembrzuska. Reporter al ziarului „Utro” (Dimineața), Wanda Zembrzuska a cerut permisiunea în data de 10 august 1915 să monitorizeze Cartierul General Otoman. Cunosătoarea a limbilor bulgară, română, franceză și germană, tânăra în vârstă de 24 de ani va trimite primele informații în data de 2 septembrie 1915. În însemnările sale scria: „Sunt la început. Am plecat din Istanbul spre Tekirdag. Voi transmite de pe un vas-torpilelor observațiile mele privind desfășurarea luptelor. La Tekirdag am făcut un popas. Am fost impresionată de ajutoarele trimise din toată țara pentru cei aflați pe

front. Pe vase erau încărcate alimente de tot felul: pepeni, pepeni galbeni, fasole și altele." Într-un alt articol descrie panica de care a fost cuprinsă de bombardamentul produs în apropiere într-o confruntare cu o aeronavă inamică. În altă știre, descrie întâlnirea cu Liman von Sanders, un bărbat în vârstă de 64 de ani, dar care „arăta foarte tânăr” și uimirea acestuia la vederea unei tinere femei, reporter de front.

c) Interviu cu asistenta șefă Safiya Hussein

Într-un interviu dat de Safiya Hussein, aceasta amintea un moment emoționant trăit pe feribotul spital „Reșit Pașa.” Erau aduși răniți de toate naționalitățile. Toți erau victimele unei tragedii fără margini. Cele mai dese cuvinte pe care le auzeau în acel vacarm erau: apă, apă, apăăă...

Într-o zi a fost adus un britanic. Săracul, era un băiat în floarea tinereții. Din cauza rănii primite la cap își pierduse vederea. Fusese legat la ochi cu o bucată de pânză neagră. I-am picurat în gură și pe buzele arse de sete apă. De altfel, delira cerând doar apă. Eram foarte atenți ca niciun muribund să nu moară însetat. Din gura tânărul nostru soldat în mod constant se auzeau: „voi muri”, după care pronunța numele logodnicei sale. M-am gândit ca în caz de deces să-i îndeplinesc ultima dorință... Nici o clipă nu m-am gândit că este un soldat din tabăra inamică. M-am aplecat ușor și i-am vorbit în limba lui.

- Nu vei muri, vei trăi... Aceste zile groaznice vor trece. Te vei însănătoși și te vei întoarce în țara ta, la logodnica ta... Aceste cuvinte de consolare pronunțate în limba lui l-au făcut atât de fericit că, după un timp, cu fața senină, și-a dat sufletul... Așa ne purtam cu toți soldații pacienți muribunzi. Încercam să le dăm speranțe pentru a depăși mai ușor trecerea pragului morții. Uneori credeau și ei că se vor face bine.

Cei mai sensibili erau cei care-și pierdeau vederea. Aceștia se topeau văzând cu ochii. Nimic nu se poate compara ca vederea. Deveneau niște morți vii, niște învinși în fața vieții.

Am văzut sute de răniți aduși de pe câmpul de lupte, de toate naționalitățile, toți cerând apă și fiecare în limba lui strigând „mamă!”.

Câteva scrisori de pe front

1. Scrisoare trimisă de Kinali Ali mamei și răspunsul acesteia

În tradiția turcă, ca și în tradiția multor popoare orientale, miruitul cu *hene*, *kîna*, este un obicei sacru și semnificativ. Voi da citire unei scrisori trimise de un soldat miruit cu *hene* către mama lui și răspunsul scris acesteia.

*

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

Kara Hasan era din satul Kara Yakuplar districtul Yozgat. Nu-i mijise încă mustața. Era un tânăr ca toți ceilalți, înrolat în Regimentul 64, batalionul 1 ca voluntar plecat să apere strămtorile. Căpitanul regimentului, după terminarea exercițiilor militare, obișnuia să stea de vorbă cu soldații. Era obișnuit să vadă podul palmelor sau vârful celor trei degete de la mână ale soldaților miruite cu *kîna*, dar pe creștetul capului niciodată, așa cum era miruit Kara Hasan Colegii râdeau de el și-l porecliseră Kinalî Ali. La îndemnul căpitanului, Kara Hasan i-a scris mamei o scrisoare în care a rugat-o să-i explice sensul miruirii cu *kîna* pe creștet:

Măicuță dragă,

leri comandantul nostru m-a întrebat care-i înțelesul miruitului cu kîna pe creștetul capului și nu am știut ce să-i răspund. Când vei trimite pe ceilalți frați în armată, te rog să nu-i mai miruiești cu kîna pe creștetul capului ca să nu se simtă stingheriți ca mine. Măicuță dragă, te rog să-mi spui și mie care-i sensul acestei miruiri să-i pot explica comandantului meu.

După un timp, Kara Hasan primi următorul răspuns:

Copilul meu cel drag, Hasan, Kinali Kuzu,

Am primit scrisoarea ta și toată lumea a fost a mea. Grefierul satului mi-a citit scrisoarea și eu am plâns pentru fiecare cuvânt al tău. Mă bucur că i-ai plăcut comandantului tău. Ce frumos! El e jumătate din tatăl tău. Fiule, să nu care cumva să ieși din cuvântul lui și să-i execuți ordinele. Dacă-ți va spune să te arunci în foc, aruncă-te. Îmi scrii că sunt mulți de prin partea locurilor noastre, Kars, Uşak, Adana, Siirt. Sunteți prieteni și așa se cade să fiți. Toți împărtășiți aceeași soartă. Să nu care cumva să-i necăjești. Altfel nu-ți voi binecuvânta laptele ce l-ai supt la sânul meu.

Comandantul te-a întrebat despre miruirea cu kîna pe creștet. Ce e de mirat? Aici, la noi, pe mieii ce trebuie sacrificați în numele lui Allah îi miruim pe creștet cu kîna înainte de sacrificiu. Iar tu, dintre cei patru frați ai tăi, îmi ești cel mai drag. Te-am ales fratele profetului Ismail. Și el nu a fost miruit? Dragul mamei, când va veni momentul apocaliptic, te voi găsi cu ușurință după semnul acesta din întreaga mulțime. Ah, uite mielul meu, voi striga și te voi strânge la sânul meu.

Mama ta, Hatige”

Comandantul citi cu ochii în lacrimi scrisoarea trimisă de mama lui Hasan, chemă poștașul rugându-l să-i ducă scrisoarea soldatului, dar acesta murise cu o săptămână înainte, în toiul luptelor.

2. „Să nu plângi pentru mine!”

Scrisoarea și testamentul trimise de locotenentul Zahid trimise soției sale

„În aceste zile vor avea lupte tot mai importante. Știi că nu mor toți cei ce intră în focul luptelor, dar dacă mor să nu mă jelești... Dacă Allah, cel care ne-a creat, ne-a unit, mi-a cerut azi să îmbrac haina martirilor, fii sigură că tot el, într-o zi, ne va uni spiritele noastre din nou. Ce altă fericire poate fi decât să mori pentru patrie. Cu toate acestea, te rog să-mi îndeplinești ultima mea dorință ca pe un testament. În primul rând să nu plângi pentru mine. În al doilea rând să-mi vinzi lucrurile conform listei. Din banii obținuți săplătești restanțele și datoriile, iar din restul banilor să-mi faci

pomana. Dacă banii nu-ți vor ajunge să achiți toate datoriile, te rog să mă ierți și-ți cer binecuvântarea și nu uita cuvintele pe care le-am rostit în prima noastră noapte... Când veți primi aceste rânduri vă rog să nu plângeți cu glas tare."

3. „Mi-am îngropat fratele cu mâinile mele”

Scrisoarea caporalului Hüseyin trimisă tatălui

„Dragă tată, Hasan a murit acum trei zile în urmă, într-o luptă aprigă. A luptat vitejește ca un adevărat erou. Eram lângă el când a căzut. Mi-a spus să vă cer binecuvântarea pentru el. Un glonț i-a străpuns tâmpla, două pieptul și brațul drept. Mi-am îngropat fratele cu mâna mea. Când l-am dat pământului, fața îi zâmbea. L-am îngropat cu hangerul pe care tu i-l dăruiseși, iar teaca i-am pus-o la cap în loc de piatră funerară. O, tată, dacă ne-ai fi văzut cum ne-am năpustit asupra dușmanului și cum am atacat cu înverșunare... Inamicul venea spre noi ca un nor negru. Noi eram formați din două divizii. Ne-am năpustit ca fulgerul. În fața noastră, Hasan alerga spre inamic desculț, cu fesul căzut și cu capul dezvelit precum pasărea, vântul și fulgerul. Vă sărut cu respect mâna și vă rog să vă rugați. Salutări celor care întrebă de mine..."

Fiul tău, caporalul Hüseyin

4. Scrisoare unui soldat din tabăra inamică către familia sa

10 august 1915

Gallipoli

Dragă și odată fericită familie,

Vă salut pe toți din iadul Gallipoli! De fapt nu aveam de unde să vă scriu această scrisoare. De fapt nici nu știu dacă vreau să vorbesc sau să mă uit în ochii cuiva. Nu vă speriați dacă vă spun că aici e iad. Nu, e chiar un loc frumos. Înainte de a le acoperi cu praf și pământ, să fi văzut abundența măslinilor, ignorând războiul și răpăitul gloanțelor, aici înfloreau macii, răspândind bucurie, iar la asfințit soarele colora cerul cu văpaia lui trezind fericirea din sufletul oamenilor, nu mai spun de cântecul privighetorilor din Gallipoli. Încă mai simți acest spirit rămas să răsune în glasul unei mici privighetoare răspândind bună dispoziție. Vom putea continua să privim această panoramă numai dacă vreun turc nu va ucide sau nu ne va ucide. Mă doare sufletul când privesc apusul soarelui în Marea Egee și mă gândesc la răsăritul lui din Oceanul Pacific ca o revărsare de lumină peste inimile oamenilor din Noua Zeelandă. Dar acest sentiment dureros trece repede și eu devin din nou rece. Nu simt și nu aud nimic. În acest timp mă uit, ne ascundem, ne punem boneta, ucidem dușmanul, atacăm, ne curățăm de păduchi, în loc de mâncare, biscuiți uscați, roadem bucăți uscate de carne, și dacă este timp mai dormim un pic. Știți că-mi place somnul. Sunt doar un soldat ANZAC. Nu mai este nici melodia mea preferată, nu mai simt nici mirosul plăcut al mâncărurilor, nu mai sunt nici oamenii pe care-i iubesc... Sunt doar un număr. Un număr care trăiește. Chiar și atunci când voi muri, tot un număr voi fi. Un număr care a murit „eroic pentru patrie"! Să mori ca erou pentru patrie! Mă faci să râd. Eroismul nu se face forțat. Aici e patria turcilor, dacă e

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

să vorbim de patrie... și acesta nu este războiul nostru. Noi, la fel cum spun englezii, „suntem băieții veseli”. Adevărații eroi sunt turcii, „Johnny Turk”! Ca să-și apere patria luptă în condiții foarte grele, rezistă și mor ca adevărați eroi.

Săptămâna trecută s-a oprit lupta ca să ne putem aduna morții de ambele tabere. Atunci i-am văzut pe turci de aproape. Nu semănau deloc cu descrierile făcute. Nu erau deloc niște monștri. În ochii lor era aceeași teamă, aceeași tristețe, aceeași durere. Toți erau tineri. Și pe ei îi așteptau părinți vârstnici, mame îndurerate, soții și iubite. Și ei simțeau durerea rănilor și mureau cu visurile sfârtecate. Și turcii sunt oameni. Doi turci mi-au oferit țigări. Eu am vrut să dau conservă cu carne, dar m-au refuzat. Chiar dacă le-am spus că este carne de vită, m-au refuzat. De fapt, nu mă înțelegeau. Atunci, mi-am dus mâinile la cap în formă de coarne și am glăsuț ca vita. Au răs. Am răs și eu cu ei. În jurul nostru câmpul era plin cu cadavre. Eram dușmani și totuși râdeam unul la altul. Cel ce mi-a oferit țigara m-a întrebat mirat: „tu no ingliz”? „Eu nu sunt englez” i-am răspuns. Apoi turcul mi-a întins mâna, „eu sunt turc”, mi-a spus. I-am prins palma ce-mi era întinsă. Acolo, pe colina însângerată de la Gallipoli, am dat mâna. Atunci mă întreb. Cum pot fi dușman cu acest om? Cum devenisem oare dușman cu acest om? Dușmanul meu turc, în acel moment devenise prietenul meu.

Refuz să mor în acest război.

Acest război nu este războiul meu.

De fapt nu mai vreau să trăiesc.

Dumnezeu să-mi ierte păcatele.

Vă iubesc pe toți foarte mult.

Fiul vostru pentru totdeauna.

Alistair John Taylor

Gallipoli 1915

5. Scrisoarea soldatului australian Sydney Harrie Skinner trimisă familiei sale

Dragi părinți, odată cu ivirea zorilor am început să vedem ce se întâmpla în jurul nostru. 15 nave de război, într-o tăcere care te speria, așteptau focul bateriilor de pe mal. La ora 05.00 s-a deschis focul asupra noastră. O ploaie de schije începuse să ne împresoare. Navele noastre de război au început să înainteze în direcția inamicului. Gloanțele tunurilor loveau cu putere în partea dreaptă a malului unde se afla dușmanul. Sunetul asurzitor al exploziilor răzbătea până la noi. Tone de pământ și piatră zburau prin aer. Între timp, trupele noastre urcau în bărcile de pe distrugătoare încercând să distrugă tot ce le ieșea în cale, dar au fost impresurați de o ploaie de gloanțe de mitralieră. În aer așchii de schijă zburau care încotro distrugând tot ce le ieșea în cale. Bieții noștri soldați, unii au murit, alții au fost răniți înainte de a ajunge la mal, iar cei care ajungeau erau sfârtecați de mitraliere. Părea imposibil să te gândești că vei rămâne viu. În jurul navei noastre se declanșase un adevărat iad. În aer zburau bucăți, părți din corpul uman amestecate cu pământ. În ziua aceea am simțit cum mi se scurg plămânii. Am fost însărcinat să ajut răniții care erau să fie aduși pe nava noastră. Au început să-i aducă. Imaginea de pe uscat era înfricoșătoare, imposibil să uiți. Pământul erau amestecat cu sânge și bucăți

de organe umane. Pe la ora 12.30 o barjă a adus alți soldați răniți. Nu mai aveam puterea să-i privesc. Răniții erau într-o stare groaznică. Oricât v-aș explica nu puteți înțelege ce trăim aici fără să fi văzut cu ochii voștri. Turcii foloseau explozibilele dom dom. După amiază, tunarii noștri care reușiseră să debarce au deschis focul asupra turcilor. Înainte de lăsarea nopții turcii încercau din nou să-i doboare pe ai noștri. Nava de război Queen, după ce a urmărit planul de acțiune a turcilor a început să-i bombardeze. Din cele 4 tunuri, 3 au reușit să atace din plin. Impactul unei ghiulele Lyddite cu solul a fost atât de mare încât pe o rază de 27 metri a spulberat și omorât totul.

Fiul vostru, SYDNEY HARRIE SKINNER

6. Ultima scrisoare a lui Hasan ETEM către mama sa

Subofițerul Hasan Etem era profesor și student în ultimul an la Facultatea de Drept din Istanbul. Când a început războiul a cerut să plece voluntar ca mulți alții. După doar două zile de la scrierea scrisorii a murit în confruntarea de la Maydos (Eceabat).

„Măicuță dragă,

Cea care ai dat naștere la patru soldați,

Am primit scrisoarea dumitale prețioasă pe când mă odihneam la umbra unui păr de la marginea pârâului ce străbate o frumoasă vale plină cu verdeață ce amintește de locurile noastre, Divrin Ova din Nigde. În mijlocul acestui loc plin cu verdeață sufletul mi s-a umplut de fericire. Am citit și recitat fiecare rând ca pe o povață.

Atâtea cuvinte frumoase m-au făcut să înțeleg cât de sacră era misiunea mea și m-am bucurat. Am deschis ochii și am privit în zare. Mi s-a părut că lanurile de grâu încă necoapte se aplecau în adierea vântului să salute scrisoarea trimisă de tine, măicuță dragă. Pomii se aplecau parcă și ei să mă felicite pentru scrisoarea primită. Mi-am aruncat un pic privirea spre dreapta și am văzut la poalele unui dâmb minunați pini care mă salutau și ei. Am privit spre stânga. Până și pârâul curgea vesel, jucăuș și înspumat, bucuros pentru scrisoarea măicuței mele... Am ridicat capul și privirea mi s-a oprit la privighetoarea care cânta și ea minunat de parcă participa și ea la sentimentul meu de bucurie.

Totul s-a topit într-o clipă și vocea aghiotantului m-a trezit la realitate.

- Domnule, v-am adus ceaiul. Poftiți!

- Bine, i-am răspuns.

Era un ceai cu lapte...

- Mustafa, de unde ai luat laptele, l-am întrebat.

- Știți, la marginea acestui pârâu, spre câmpie, este o turmă de oi.

- Desigur. Și ce frumoase sunt.

- Ei bine, am dat ciobanului 10 parale și am cumpărat laptele.

Măicuță dragă, am băut laptele cald, proaspăt și curat cumpărat doar cu 10 parale. De sus privighetoarea striga mereu. Blestată soartă, mamă! Ce să faci?! Dacă și ea ar fi fost bărbat, ar fi mirosit florile acestea, ar fi băut din laptele cald și

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

proaspăt, s-ar fi închinat în fața covorului verde al grânelor și ar fi ascultat cântecul spicelor din adierea vântului.

Nu-ți face griji, mamă! Îți promit că te voi aduce aici și îți voi arăta locuri mult mai frumoase. Prin tine vor vedea și frații mei Şevket și Hîlmi.

Privesc verdele câmpului pe de o parte și puritatea soldaților înșirați să-și spele hainele. Mai departe se aude glasul dulce al muezinului. O, Allah, ce plăcut răsuna! Chiar și privighetoarea a tăcut, foșnetul grânelor s-a oprit, susurul pârâului a încetat. Muezinul și-a terminat chemarea. Mi-am făcut abluțiunea cu apa limpede a pârâului, apoi ne-am rugat toți împreună... Am îngenunchiat pe pajiștea verde. Pe moment am uitat totul. Am ridicat palmele și privirea spre cer și-am spus: Ei, Tu, mărețule Allah! Tu, care ai dăruit turcilor cântecul privighetorii, turmele de oi, covorul întins al grânelor, pajiștile de pe muntele Haliki, te rog, nu le lua, pentru că doar noi vom ști să prețuim locurile acestea binecuvântate de Tine. Doamne! Tu cunoști limbile tuturor soldaților de aici, turci, francezi, britanici, te rog din acest loc liniștit și frumos să ne ascuți rugăciunea și să ne aperi de tăișul baionetelor. Mi-am terminat rugăciunea și m-am sculat. Eram fericit și împlinit.”

Amintiri pline de sensibilitate

a) Altfel de epistolă:

„Era 23 aprilie 1915. Între forțele militare turcești și cele ale Aliștilor se ducea o luptă oribilă pentru cucerirea tranșeelor. Între tranșee, doar 8-10 metri distanță. După un atac la baionetă s-a dat o pauză. Soldații s-au retras în tranșee. Au început să se adune răniții și morții celor două părți aflate în conflict. Între cele două tranșee, un căpitan britanic, rănit grav la picior, striga disperat, cât îl țineau puterile, cerând ajutor. Dar nimeni, de nicio parte, nu avea curajul să iasă să-l ajute de frica sutelor de gloanțe care s-ar fi abătut asupra lui. Minune! Din tranșeele turcilor, o cămașă albă s-a văzut fluturând. Apoi, un tânăr voinic, neînarmat, a ieșit din tranșee. Am înghețat cu toți. Nimeni nu mai respira. Toți ochii erau ațintiți asupra soldatului turc. Cu pași mărunți, s-a îndreptat spre căpitanul britanic rănit care țipa în continuare după ajutor. Noi așteptam înlemniți ordinele superiorilor. Soldatul turc a îmbrățișat pe ofițerul rănit, l-a luat în brațe, i-a petrecut brațul după gâtul său și a pornit către tranșeele noastre. În dreptul tranșeelor a lăsat ușor rănitul la pământ și s-a întors la ai lui așa cum a venit. N-am putut nici măcar să-i mulțumim. Zile în șir am vorbit despre acest erou turc, despre curajul, despre omenia și frumusețea lui.

Celui mai curajos soldat al lumii, soldatului turc, Mehmetçic, cu respect și dragoste profundă.”

Locotenent Cosey

(mai târziu, Guvernator General al Australiei)

b) Lecție de omenie:

Cu piciorul și brațul lăsat pe câmpul de luptă de la Galipoli, generalul francez Bridges, întors în țară a povestit printre altele:” Francezii se pot mândri că au luptat cu un popor viteaz precum turcii. N-am să uit niciodată. Lupta încetase. Mergeam printre morți și răniți. Avusese loc o confruntare nemiloasă și grea dusă la baionetă.

Pierderile erau de ambele părți. Incidentul ce vă voi povesti m-a marcat pentru totdeauna. Jos, un soldat francez greu rănit, iar deasupra lui un alt soldat turc, de data asta, își rupsese cămașa și încerca să ștergă sângele și să panseze rana celui căzut. Cu ajutorul translatorului, l-am întrebat:

- De ce îl ajuți pe soldatul care mai devreme a vrut să te omoare? Soldatul turc mi-a răspuns fără să șovăie: "Acest soldat, rănindu-se a scos din buzunar o fotografie a unei femei în vârstă. A spus cu glas pierdut ceva într-o limbă pe care nu am înțeles-o. Cred că acea femeie era mama lui. Eu nu am pe nimeni. Am vrut ca măcar el să scape și să se poată întoarce la mama lui."

În fața acestui nobil și omenesc gest am început să plâng în hohote. În timpul acesta ofițerul care mă însoțea i-a desfăcut gulerul cămășii de sub care se vedea o rană adâncă. Lacrimile mi-au înghețat. Rana din pieptul soldatului turc era mult mai mare decât al soldatului nostru. El și-o astupase doar cu iarbă. După un timp, au murit amândoi..." (Comandantul General Bridges / Luptele de la Galipolli)

c) Caporalul Seyit

Caporalul Seyit s-a născut în septembrie 1889, în satul Camlik (Manastîr), districtul Havran. Numele tatălui era Abdurrahman, iar cel al mamei Emine. În luna aprilie a anului 1909 a fost luat în armată. A participat la cele două Războaie balcanice. După terminarea celor două războaie a continuat să rămână în armată participând astfel în Luptele de la Canakkale în calitate de tunar. Eroismul de care a dat dovadă în aceste lupte a fost înscris în paginile istoriei țării sale. În ziua de 18 martie, când a început ofensiva pe mare, Reduta de la Rumeli Medcigidia nu avea decât un singur tun și acela cu cricul stricat neputând să ridice proiectilele la gura tunului. În această situație, caporalul Seyit, cu o forță neimaginabilă a ridicat de trei ori proiectilele de 275 Kg. pe care le-a așezat la gura tunului, proiectile ce

aveau să aducă mari pagube navei de război **Ocean**. În toamna anului 1918 Seyit s-a întors în satul său și a continuat să lucreze ca pădurar și miner. În anul 1934, odată cu adoptarea legii privind numele de familie, lui i se dă numele de „Rapidu”. Din cauza unei grave boli de plămâni părăsește această lume, dar numele lui rămâne să fie pomenit și astăzi:

Seyit On Başı

Răpiți de un OZN, sau dispăruți în Universuri Paralele?

În cadrul armatei regale din perioada Imperiului Britanic au fost create o serie de regimente speciale care, printre alte roluri, aveau și rolul de a asigura ordinea în cadrul numeroaselor colonii engleze din întreaga lume. Rolul lor era, de fapt, unul extins, printre îndatoririle acestor regimente numărându-se și acelea de înăbușire în fașă a oricăror încercări de revoltă și de anarhie ale băștinașilor. Înscriindu-se pe aceasta linie, Regimentul Regal Norfolk a fost format pe data de 1 iulie 1881 și era alcătuit din elementele Regimentului 9 pedestru din East Norfolk, grupare militară ce aparținea Infanteriei Imperiului Britanic. Regimentul avea sa intre în Primul Război Mondial, având în componența lui două grupe de armata regulată și trei corpuri teritoriale, dintre care unul era alcătuit exclusiv din cicliști.

În zorii zilei de 28 august 1915, Regimentul Norfolk, alcătuit la acea dată din soldați profesioniști englezi, alături de voluntari canadieni și neo-zeelandezi, a primit ordinul de a intra în acțiune odată cu răsăritul soarelui. Regimentul era la acea dată sub comanda colonelului Sir Horace Beauchamp. Colonelul trebuia să conducă atacul prin care forțele aliate intenționau cucerirea unui punct strategic, denumit Dealul 60, deținut de turci. Pe ambele părți ale liniei frontului, forțele engleze și cele turcești așteptau cu înfrigurare începerea ostilităților. Odată cu începerea marșului soldaților din Regimentul Norfolk către direcția cotei Dealului 60, din înaltul cerului, fără nici cel mai mic zgomot, au apărut brusc, ceea ce miile de martori oculari au descris drept opt „nori” ciudați, de formă alungită, asemănătoare cu a unei pâini de culoare gri-metalică.

Notele căpitanului Frederick Reichard, singurul ofițer britanic care a avut prezența de spirit de a-și nota straniile evenimente din acea zi, descriu incredibilul fenomen:

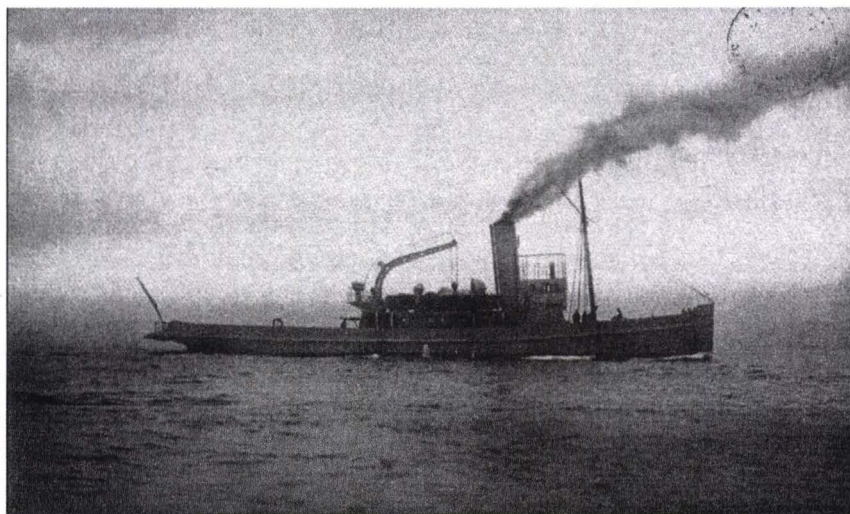
„Pe măsură ce băieții noștri se apropiau de cota deținută de turci, au început cu toții să-și pregătească armele și măștile de gaze. Atunci am observat cu toții unul dintre ciudații nori ce își schimbă consistența, devenind parcă metalic. Ei bine, acest nor a început să coboare încet deasupra zonei spre care se îndreptau băieții noștri. Nici acum nu-mi pot explica de ce soldații Majestății Sale păreau a merge ca și cum nu vedeau nici fenomenele de deasupra lor, nici norul metalic care se apropia de ei. Deodată norul a părut că își schimbă compoziția, devenind cumva difuz și prăfos. Încet, a început să se așeze deasupra camarazilor noștri până când aceștia au mărșăluit direct către el. Nu ne venea să credem că suntem martori la așa ceva”.

Miile de soldați britanici și turci priveau înmărmuriți straniul nor. După ce a ajuns deasupra soldaților din Norfolk, „norul” și-a mărit dimensiunile până când a ajuns să aibă aproximativ 500 metri lungime și 200 înălțime. Într-o perioadă de

timp de aproximativ trei sferturi de oră, întregul Regiment Norfolk a mărșăluit în interiorul acestuia. Apoi, „norul” s-a ridicat și a dispărut lent alăturându-se celor care așteptau deasupra lui. Un număr de 20 de soldați și 16 ofițeri, atât cât numărau la acea dată efectivele Regimentului, au dispărut fără urmă. La sfârșitul războiului, în timpul schimbului de prizonieri, primul lucru cerut de Imperiul Britanic guvernului Turciei, a fost eliberarea soldaților Regimentului Norfolk. Oficialii britanici au refuzat, practic, să dea crezare rapoartelor propriilor ofițeri cu privire la incidentul din Gallipoli.

De abia după ce autoritățile turcești au negat categoric că ar deține prizonieri sau că i-ar fi executat, autoritățile de la Londra au început să-și pună întrebări. O echipă mixtă de investigații, compusă din ofițeri, polițiști și agenți britanici și turci, a început cercetarea împrejurimilor Golfului Suvla și anchetarea martorilor. Totul a fost în zadar. Atât soldații britanici, cât și cei turci aveau o singură explicație: norul înghițise regimentul. Cercetările au fost reluate după anul 1960, când o serie de experți în domeniu, printre care Brisley le Poer Trench și Jacques Valee au avansat atât teoria răpirii de către un OZN, cât și posibilitatea pătrunderii într-un univers paralel dimensiunii noastre.

Dispariția Regimentului Norfolk nu este deloc un fenomen singular în cazul disparițiilor fără explicație. În anul 119 e.n., a 9-a Legiune romană, cunoscută sub numele de Hispanica, compusă din 6000 de oameni, trimisă să înăbușe revoltele locale ale unor confederații de triburi din nordul Britaniei, a dispărut fără urmă. Absolut toți au dispărut, fără urmă, cu tot cu cai, arme, bagaje, trupe auxiliare, provizii.

Nava care a pecetluit soarta luptelor din 18 martie 1915

În noaptea de 7 spre 8 martie, pe o ceață deasă, fără să țină cont de lumina proiectoarelor de pe navele inamice, nava transportatoare de mine avea să joace un rol decisiv ce avea să pecetluiască soarta războiului. Sub comanda comandantului

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

ofițer de navă Hakki Bey și a ofițerului supraveghetor de mine, căpitanul Hafiz Nazmi (Akpınar) au părăsit coasta asiatică și s-au îndreptat fericiți de lumina reflectoarelor spre coasta Erenkoy, la Limanu. Inginerul șef ofițerul Çarkçı Ali Yaşar (Denizalp) s-a ocupat personal cu lansarea minelor la apă. Toate luminile navei erau stinse. Nava înainta încet spre Limanu. Paralel cu țărmul, pe un întuneric deplin și într-o liniște perfectă, au fost lăsate la apă 26 de mine la o adâncime de 4,5 metri și o distanță de 100 metri una față de alta, legate între ele cu un cablu subțire de oțel. După terminarea misiunii, în aceeași liniște profundă, nava s-a întors la bază. Cele 28 de mine aveau de acum să schimbe soarta luptelor.

În următoarele zile britanicii au căutat pe apă și în aer, dar nu au putut depista nici o urmă de mină. Minunea avea să se întâmple în ziua de 18 martie 1915. Cele 26 de mine au îngropat în mare cele mai puternice nave de război: *Bouvet*, *Inflexible* și *Bolva* cu un echipaj de 639 de soldați.

Generalul britanic Oglender scria în primul volum al cărții „Operațiuni militare, Çanakkale-Gallipoli”, din „Istoria Oficială al Marelui Război”, următoarele: „O zi care se anunța extraordinară și plină de succes, s-a încheiat cu un eșec complet din cauza celor 20 de mine care au decimat totul.”

Colyen Corbet, în volumul al doilea al cărții sale numite „Operațiuni navale”, nota: „Cauza reală a acestei catastrofe s-a datorat nepriceperii cercetașilor noștri de a descoperi cele 26 de mine pe care turcii, fără știrea noastră, le-au lăsat la apă în noaptea de 8 martie. În ciuda tuturor eforturilor noastre, prin vigilență deosebită, turcii au câștigat o victorie.”

În revista „Revue de Paris” din anul 1930, Ministrul Marinei Winston Churchill comenta evenimentul astfel: „În ciuda faptului că în Primul Război au pierit atâtea vieți omenești, am avut atâtea costuri grele, sute de nave de război și comerciale înghițite de ape, noaptea aceea când turcii, doar cu cele 26 de mine legate doar cu un fir subțire, ne-au pulberat, a pus capac.”

Din aprecierile unor personalități

„Victoria de la Çanakkale reprezintă spiritul de sacrificiu și mentalitatea soldatului turc pe care-l respect și-l voi respecta. Cu certitudine trebuie subliniat că victoria Luptei de la Çanakkale se datorează acestui măreț spirit.”

M. K. Atatürk

„În fața celei mai avansate tehnici militare a epocii, turcii s-au plantat ca un zid gata să apere cu toată forța strâmtoarea Dardanele.”

W. Churchill

„Apreciez și admir fără nici o rețineră vitejia, tăria, credința superioară de care a dat dovadă armata turcă. Este de admirat și lăudat rezistența de care au dat dovadă soldații turci în luptele duse cu inamicul pentru a-și apăra pozițiile din această peninsulă.”

Generalul german Liman von Sanders

Gülten ABDULA-NAZARE

„Exemplul soldatului, modul său de dăruire care a pus în dificultate armata britanică pe care aproape că a decimat-o trebuie privit cu toată admirația... Chiar și după terminarea războiului britanicii au recunoscut că exemplul soldatului turc a fost o experiență fără precedent.”

Generalul englez C. F. Aspinall-Oglander

„Luptele de la Çanakkale au avut o mare importanță în dezvoltarea armatei australiene. Dacă până atunci armata australiană era administrată de forțele străine, în urma evenimentelor de la Çanakkale, ea a trecut sub comanda unui ofițer de origine australiană.”

Locotenent-colonel australian D.M. Horner

„În fața neînțelegerilor și confruntărilor politice din cadrul parlamentelor țărilor europene și chiar a divergențelor diplomatice dintre aceste țări care încercau să găsească, fiecare, căi de rezolvare în interes propriu, Imperiul Otoman a găsit puterea de rezistență și de încredere lăsând lumea creștină să-și rezolve propriile probleme.”

Alan Moorhead

„Chiar dacă evenimentele dureroase din ambele părți nu au putut fi încă analizate și nu s-a tras o concluzie prin care să fie tras cineva la răspundere, luptele de pe mare, confruntările navale sunt fapte ce nu pot fi trecute sub tăcere. Chiar și cel mai simplu om le poate vedea și înțelege adevăratul lor sens. Am acționat fără o analiză amănunțită, fără cercetarea corectă a informațiilor, minimalizând și disprețuind inamicul. Rezultatul a fost clar. Întreaga lume a văzut. Nu avem niciun drept să ne plângem de înfrângerea suferită. Am fost învinși la 18 martie, o spun cu toată certitudinea.”

Scriitorul englez Ellis Ashmit Bartlett

Președintele Turciei, Tayip Erdoğan declara că bătălia de la Gallipoli i-a învățat pe urmași să depună mai multe eforturi pentru a preveni războiul. “Faptul că ne adunăm în fiecare an aici arată că am învățat lecția necesară din această luptă însângerată, care a revelat partea întunecată a războiului în cel mai clar mod posibil, și că am adus valorile înalte ale păcii în inimile noastre”, afirma el. “Ar trebui să depunem mai multe eforturi pentru a preveni războaiele și să acționăm cu cooperare și determinare împotriva elementelor care amenință pacea în orice loc din lume”.

În cursul ceremoniei, Clark declara că bătălia de la Gallipoli rămâne adânc întipărită în memoria colectivă a națiunilor care au luptat acolo. “Ceea ce s-a întâmplat la Gallipoli, în ciuda faptului că au trecut 100 de ani, are încă puterea de a șoca”, a afirmat el, adăugând că evenimentul “a jucat un rol în transformarea noastră în poporul și națiunea care suntem astăzi”.

Ministrul australian pentru Afaceri legate de Veterani Anne Kelly a descris debarcarea Anzacilor de la Gallipoli ca fiind un “moment definitoriu” din istoria națiunilor implicate în război.

Tinerii liceului Galatasaray

În trei zile acești tineri au murit, iar liceul trei ani la rând nu a mai dat niciun absolvent.

Un cântec născut în toiul luptelor - Cântecul Çanakkale

Nu există turc din Turcia, România și Balcani, fie găgăuz, albanez, turkmen din Kerkuk sau din Macedonia și din toată Asia Centrală să nu cunoască și să nu cânte „Cântecul Çanakkale”.

Inițial, acest cântec era unul de dragoste, din zona Çanakkale. Înainte de începerea războiului, tinerii au înlocuit versurile de dragoste cu cele triste ale celor care se duc la oaste dar nu mai știu dacă se vor mai întoarce. Cântecul s-a cântat în timpul și după terminarea războiului devenind astfel un cântec popular.

În traducere liberă ar suna cam așa:

*La Çanakkale m-au împușcat,
Și înainte de a muri m-au îngropat.
Ah, tinerețea mea!*

*Podul de la Çanakkale e strâmt de nu-l poți trece,
Apele sunt roșii de sânge și nu poți să bei.
Vai, tinerețea mea!
În mijlocul orașului e piața de oglinzi,
Mamă, eu merg să lupt cu dușmanul!
Vai, tinerețea mea!*

*Çanakkale e plin de țeste,
Speranța părinții și-au pierdut-o!
Vai, tinerețea mea!*

Gülten ABDULA-NAZARE

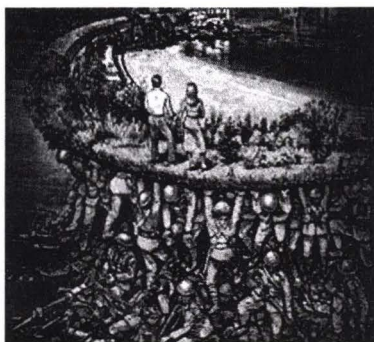
*Am ieșit din Çanakkale schiopătând,
Plămânii mi s-au uscat de cât sânge am scuipat.
Vai, tinerețea mea!*

*În Çanakkale, sub sălcii înșirate,
Dorm somnul de veci vitejii eroi!
Vai, tinerețea mea!*

Gelibolu (Çanakkale)

de **Bülent Ecevit**,
ziarist, poet, om politic și fost premier al Turciei

Poemul este dedicat uneia dintre cele mai mari erori militare ale Primului Război Mondial, și anume un eveniment care a avut loc la Gallipoli, unde un corp din armata britanică, ANZAC, alcătuit în mare parte din australieni, este trimis într-o misiune sinucigașă. Poemul descrie sacrificiul inutil pe care acei tineri l-au plătit. Cu toate că proveneau din medii de viață diferite, devin uniți prin aspirațiile lor patriotice și simțul datoriei. Poemul este o adevărată lecție despre inutilitatea războiului.

*„Spune prietene”, întrebă Mehmet din Anatolia
pe anzacul prăbușit lângă el,
„De unde ai venit alergând
și te-ai prăbușit lângă mine în această luptă?”
„Din celălalt capăt al lumii”, răspunse tânărul anzac,
„Așa mi s-a scris pe piatra funerară.
E tare departe locul unde m-am născut,
Iar pământul sub care dorm mi-e străin.”
„Nu te-ntrista, prietene,
Acum, amândoi suntem uniți prin acelaș destin.
Te vei odihni de-a pururi pe pământul țării mele,
Ești și tu un Mehmetcik, ca și mine”,
Răspunse eroul turc, Mehmet.*

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

*La Çanakkale deasupra e raiul
dedesubt iadul.*

*În morminte o liniște totală
Sufletele pierdute s-au liniștit.*

*„Dar tu?” întrebă Mehmet mai departe
pe tânărul englez de lângă el.*

*„Tu, care erai încă la vârsta adolescenței,
Ce-ai căutat așa de tânăr pe la noi?”*

„Aveam doar 15 ani”, răspunse tânărul soldat.

„În sat mă jucam de-a soldații.

*Cu trompeta mea cuceream dealurile
și nu știu cum m-am trezit pe front.*

Era joacă, era real, n-am priceput,

Și până să mă dezmeticesc

Un glonte pieptul mi-a străpuns,

și trompeta pe loc a amuțit.

Jocul meu așa s-a sfârșit.

La Gelibolu mormântul mi-au săpat,

Pe piatră „un tânăr trompetist de 15 ani”, mi-au scris...

Aceasta mi-e povestea.”

Ploua mărunț,

Deasupra mormintelor

Picurau lacrimi din cer

*De departe se auzea sunetul sacadat
al trompetei ce-și căuta stăpânul.*

„Dar voi”, întrebă mai departe Mehmet,

„Voi, care ați venit din patru zări

precum mucenicii să umpleți gropile acestea

Ce vânt v-a mânat prin locuri străine?”

Englezi, scoțieni,

francezi, senegalezi,

unii indieni, alții nepalezi

care din Australia, care anzaci din Noua Zeelandă,

Toți urcați pe nave fără să știe unde și de ce sunt aduși

Au venit în golful Gallipoli

să urce muntele abrupt.

S-au cățărat pe crestele dantelate

Scut le-au fost un timp tranșeele,

dar în lupte ca o rană s-au deschis și pământul trupurile le-a-nghițit.

Unora numele li s-a scris

Gülten ABDULA-NAZARE

*Altora, dacă li se știi numele, nu se cunosc mormintele
Pe unele pietre li s-a scris doar vârsta: 17 sau 18 ani
Pe toate însă stă scris:
„S-AU RETRAS PENTRU ODIHNĂ VEȘNICĂ”
în pământul de la Çanakkale.
Ca și pe inscripțiile antice
Aici poți citi istoria unei vieți încheiată.
„Prietene, crezi că nu-ți înțeleg durerea,
Mai ales vouă, care nici numele nu vi s-a știut.
Crede-mă”, spuse Mehmet din Anatolia,
„Și eu secole de-a rândul am murit pe pământ străin
fără să știu de ce.
Dar astăzi m-am dăruit cu toată ființa mea
pentru pământul patriei mele.
Aici, la Çanakkale, am simțit binecuvântarea
și sfințenia pământului meu,
averea mea sfântă.
Dar voi nu puteți înțelege.
Totuși pământul acesta v-a primit cu drag.
Çanakkale a devenit și patria voastră.
La Çanakkale, sus Rai,
Jos cimitir!”*

*Lupta s-a sfârșit
În morminte, trupurile celor morți s-au liniștit.
Un straniu război a fost cel de la Çanakkale
În pauzele dintre lupte
Furia înceta,
Din dușmani deveneam prieteni.
Războiul de la Çanakkale a fost crunt.
Pe viață și pe moarte.
Dar am învățat ceva. Am învățat respectul.
Cu cât tranșeele se apropiau
Inimile noastre băteau mai aproape.
Și când glonțul ne-a răpus
Ne-am contopit ca prieteni.*

*Războiul s-a terminat.
Cei morți au rămas
Cei vii au plecat.
Unii s-au întors în sat, alții la familie.
Din trupurilor celor morți au răsărit flori de câmpie,
trandafiri sălbatici, anemone, margarete...
Un covor multicolor s-a așternut peste rănile războiului.*

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

*În tranșee oile și-au făcut adăpost
Ciripitul păsărelelor a uitat șuieratul gloanțelor.
În locul armelor, țăranul a prins carnea plugului
Să are pământul udat odată cu sânge.
A pornit să facă ca pomii să-nverzească și roade să prindă
Să facă sus Raiul
Și iadul pe veci în pământ îngropat să rămână!
Acum, la Gallipoli, Çanakkale
Locul e plin de grădini și morminte.*

*E rai deasupra și morminte dedesubt.
Nimeni nu se mai ceartă
Oasele morților s-au topit demult.*

*Dormiți în pace,
În pământul bătătorit de lupte,
Departa de ură și ceartă,
Dormiți îmbrățișați, Prieteni!*

Cum a luat naștere memorabila cuvântare

(Din volumul „Cuvântările și amintirile lui Atatürk”)

„Războiul se terminase. Ca de obicei și ca peste tot, se făceau ultimele pregătiri în vederea comemorării celor căzuți pe câmpul de luptă de la Dardanele. Președintele Turciei, Mustafa Kemal Atatürk, împreună cu ministrul de interne din vremea aceea, Şukru Kaya, discutau ultimele detalii privind momentul ce avea să marcheze luptele de eliberare a zonei Çanakkale.

- Vei merge și la sfintele morminte ale eroilor noștri. Sunt sigur de asta. Numai că va trebui să ții și un discurs cu cele mai frumoase și alese cuvinte. Vei spune: Odihniți-vă în pace și liniște, voi, cei care, cu pieptul deschis și oțelit, ați înfruntat dușmanul în strămtorile de la Çanakkale, la Istanbul și ați murit pentru fiecare petec de pământ pe care l-ați eliberat.

- Desigur, așa voi rosti, răspuse ministrul.

- Te înșeli... Nu... Nu vei vorbi așa... îi răspuse Atatürk. Tu vei vorbi altfel, cum nimeni altul nu a vorbit până acum. Vei rosti cuvinte mult mai deosebite, pentru că aici, la Çanakkale, în pământul țării noastre, dorm și alți viteji. Sângele lor s-a amestecat cu cel al eroilor noștri. Trebuie la fel să-i respectăm, iar cuvintele ce le vei rosti mâine trebuie să fie auzite până departe, dincolo de hotare.

- Excelența voastră, dar asta n-o pot face. Astfel de cuvinte, de înaltă simțire se cade să le roștiți Domnia Voastră.

- Le vei rosti așa cum ți-am spus, răspuse hotărât Atatürk. Le vei rosti aici, la Çanakkale, tare, să te audă tot mapamondul!

Cei doi și-au continuat, un timp, drumul în tăcere. La despărțire, Atatürk i-a întins lui Şukru Kaya o foaie de hârtie pe care era scrisă cuvântarea ce avea s-o țină ministrul de interne.

A doua zi, în fața unei numeroase mulțimi adunate pe câmpul de luptă, ministrul de interne rostea cu emoție:

- Vitejilor, voi, ce ați lăsat să vă curgă sângele pe pământul acesta, odihniți-vă în pace și liniște! Pământul țării noastre este pământul unui prieten. Dormiți alături de ostașii noștri, Mehmetcik! Odihniți-vă în liniște unul în brațele celuilalt. Iar voi, mamele, ce v-ați trimis fiii tocmai aici, departe de casă, ștergeți-vă lacrimile. Mormintele fiilor voștri sunt la fel de sfinte ca și mormintele fiilor noștri. Dacă soarta a vrut ca sufletele lor să-și găsească liniștea în pământul țării noastre, ei au devenit fiii noștri. Așa îi vom socoti mereu.

*

După ce cuvintele pregătite de Atatürk în memoria ostașilor căzuți în luptele crâncene de la Canakkale au fost rostite cu emoție de Şukru Kaya, acesta s-a întors la Ankara. În câteva ore, mesajul emoționant a apărut pe prima pagină a multor cotidiene din străinătate. Telegramele și scrisorile de mulțumire trimise de mamele, surorile și frații celor căzuți în Turcia, aprecierile aduse de înalții demnitari și oameni de stat Ministrului de Interne a Turciei nu conțineau să sosească, dar nimeni nu știa că acele cuvinte de înaltă simțire aparțineau unui mare soldat turc care doar ieri ridicase sabia împotriva dușmanului, iar azi întindea mâna ca un prieten adevărat. Aceasta era noblețea lui caracteristică, era crezul lui adevărat: „Pace-n țară, Pace-n Lume!”, un crez de pace, prietenie cu toate popoarele lumii.

Răspunsul unei mame din Australia a fost mai mult decât emoționant:

„Cuvintele generoase spuse pentru fiii noștri pe care i-am pierdut la Gelibolu ne-au ușurat durerea. Lacrimile ni s-au oprit. Ca mamă ce sunt, aceste cuvinte frumoase au venit ca un dar de consolare. Nu mai am nici o îndoială că fiii noștri își dorm somnul de veci în liniște și se odihnesc în pace. Cu permisiunea Majestăților Voastre, și noi dorim să vă spunem TATĂ, TATA. Pentru că acele cuvinte pe care le-ați rostit la căpătâiul fiilor noștri, doar un tată le poate rosti, cuvinte pline de sensibilitate și de dăruire. Pentru un asemenea TATĂ care îmbrățișează deopotrivă și pe fiii noștri, în numele tuturor mameleor, cu dragoste și respect,

O mamă din Australia

CAPİTOLUL III (III.BÖLÜM)

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Çanakkale Savaşları, Birinci Dünya Savaşı içinde, tarihin en kanlı bölümü olarak bilinir. Türk'ün sayısız zafer, şan ve şerefle dolu tarihinin en parlak sayfasıdır. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'na rastlayan günlerde Osmanlı devleti yalnızlıktan ve emniyetsizlikten kurtulmak fakat, Balkan savaşının kötü hatıralarının tesiri altında kalan her iki blokta Türk ittifakını küçümsemişler ve bu ittifakın kendileri için bir yük olmasından endişe etmişlerdi. Ancak, Alman İmparatoru, her iki blok arasındaki savaşta, Osmanlı devletinin hiç değilse bir kısım düşman kuvvetini meşgul edebileceği gerekçesiyle müdahale etmiştir. Bu suretle Osmanlı devleti, kaderini değiştirecektir, 2 Ağustos 1914'te "Üçlü ittifak'a bağlamıştır. İşte Çanakkale Zaferini yaratan kuvvet. 1914 yazında küçümsenen değeri hakkında yanlış teşhis konan bu TÜRK ORDUSU'dur.

Avrupa'da savaş bütün şiddetiyle sürerken, hareket harbinin yerini siper harbi almıştır. Bu cephede yarma yapmak ve kesin sonuç almak son derece zorlanmıştır. Halbuki "üçlü itilaf" in askere gücü gündengüne artmaktadır. Bugün, hareket savaşına müsait başka savaş alanlarında kullanılmalıdır. İngiltere Başkanı Lloyd GEORGE ve Bahriye Nazırı CHARCHILL bu görüşü benimsemişlerdir. Çanakkale Savaşları, işte bu görüşü benimseyenlerin esiridir. Hareket sahası olarak Gelibolu Yarımadası'nın seçilmesi, bu bölgenin jeopolitik bakımdan çok büyük öneme sahip olmasındandır. Boğazlar, Güney Rusya ve bütün karadeniz kıyılarının açık denizlere olan tek çıkış noktasıdır. Harp halinde bu geçidin kapanması, Rusya için hayati önem taşımaktadır. Zira, Rusya'nın insan ve hammadde kaynakları zengin, fakat sanayi ve mali imkanları sınırlıdır. Bunun için uzun ve sürekli bir savaşın gerektirdiği silah, cephane ve malzeme ikmalini temin edemeyecek durumdadır. Bu durumda boğazlar doğu cephesinin en müsait ve hayati menzul hattını teşkil etmektedir. Bu geçidin açılmasıyla Rusya'yı takviye edecek, batı cephesinin yükünü hafifletecek, dolayısıyla savaşı kısaltacaktır. Osmanlı devletinin savaş dışı edilmesiyle, muhtemelen Balkan devletleri ve İtalya "itilaf" devletleri yanında savaşa katılacaklardı. O zaman İngiliz Bahriye Nazırı olan CHURCHILL'in ısrarla üzerinde durduğu bu fikirlere önceleri pek itibar edilmemiştir. Ancak 1914 Aralık ayında başlayan Türk Sarıkamış hareketi üzerine telaşlanan; çok zor durumda kalan hiç değilse bir kısım Türk kuvvetlerinin başka Cephelere çekilmesini isteyen Rusya'nın yükünü azaltmak için, Çanakkale seferine karar verilmiş, fakat kesin neticeyi batı cephesinde arayanları darıltmamak amacıyla önce sadece donanmayla ve zorla Çanakkale Boğazı geçilmeye çalışılmıştır.

Gelibolu Yarımadasında çıkarma yapan düşman kuvvetlerini meydana getiren askerlerin milliyetleri son derece enteresandır. İngiliz ve Fransızlar'ın yanısıra, bizimle hiç ilgisi olmayan Cezayir Berberilerini Sengal zencilerini, Avustralyalı,

Kanadalı, Yeni Zelandalı ve Hintlileri üzerimize salmışlardır.Evet, düşman yalnızca birkaç devletten ibaret olmayıp, sanki karşımızda bütün dünya vardı.18 Mart 1915'te yaklaşık bir aydır sürekli olarak bombaladığı boğazın her iki tarafındaki Türk tabyalarının artık sustuğunu varsayan 12 zırhlı, 18 muhrip, 7 mayın tarama gemisi, çeşitli nakliye destek gemisi ve uçak gemilerinden meydana gelen I. Dünya savaşının en büyük ve en modern donanması, boğazı geçme girişiminde bulunmuştur. Ancak ehliyetli ellerde sevk ve idare edilen kahraman Türk askerinin hayatını hiçe sayarak kanını fedakarca akıtması sayesinde dünyanın en modern silah ve teçhizatıyla donatılmış düşman donanması, 7 modern savaş gemisini ve binlerce askerini, kaybederek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Zira, Mehmetçik, düşmanı denizden bir adım bile geçirmemeye yemin etmiştir.Çanakkale'de tarihin kaydettiği en büyük ve en kanlı savunma savaşları verilmiştir. Bu savaşlar Mustafa Kemal gibi bir askeri dehanın Türk ve dünya kamuoyu tarafından tanınmasının sağlanması açısından son derece önem taşımaktadır. Düşman durmadan saldırmaktadır. Anafartalar ve Arıburnu cephelelerinde emir komuta karmaşası vardır. Bu durum çok tehlikelidir. Yarbay Mustafa Kemal, Ordu komutanı Alman General liman Von Sandres'ten bütün mevcut kuvvetlerin emrine verilmesini ve bundan başka çare kalmadığını bildirmiş. Alman General „Çok gelmez mi?“ diye sorduğunda Mustafa Kemal, „Az gelir“ diye cevap vermiştir. Ertesi gün emir gelmiş ve bütün birliklerin komutası Mustafa Kemal'e verilmiştir. Bir cephe komutanlığının çok gelip gelmeyeceğini yarbay Mustafa Kemal'e soran ve „az gelir“ cevabını alan Alman General karşısındaki Türk'ün „ATATÜRK“ olduğunu yıllar sonra öğrenecektir.

Çanakkale savaşları'nın temel ağırlık noktasını, Mustafa Kemal oluşturmuştur. Mustafa Kemal Çanakkale Savaşları başlamadan kısa bir süre önce 2 Şubat 1915'te Tekirdağ'da yeni kurulacak olan 18'uncü Tümen Komutanlığına atanmıştır. Derhal göreve başlayan Mustafa Kemal, o tümeni kısa bir zaman içinde savaşa hazır. Seçkin bir tümen haline getirmiştir. Fakat kısa bir zaman sonra Mustafa Kemal bu bölgeden alınarak, tümeni ile birlikte Bigalı köyüne çekilmiştir. Mustafa Kemal, düşmanın Gelibolu çıkarmasına kadar, yani 25 Nisan 1915'e kadar orada yedek kuvvet olarak kalmış, fakat Arıburnu taarruzu başlar başlamaz, kendi inisiyatifi ve teşebbüsü ile emir beklemeden, Arıburnu'na yetişerek taarruza geçmiştir. Düşmanı Koca çimentepe'de durdurarak, yarımadanın tahliyesine kadar düşmanın ilerlemek için yaptığı bütün taarruzları ve şiddetli hücumları erimeye mahkum etmiş ve Türk'ün yiğit mehmetçiği Çanakkale'de sanki etten ve kemikten bir kale yaratmıştır.

Bütün savaşlardan farklı bir savaş malzemesi görülmüştür. Bu da „İNANÇ“ tır. Topa, tüfeğe, üstün kuvvete, çeliğe karşı dimdik duran ve kafa tutan bir inanç kendini göstermiştir. Mustafa Kemal'in „size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında, yerinize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir“ dediği bu savaşlarda, herkes öldürmek ve ölmek için düşmana atılmıştır.

Mustafa Kemal, bu savaşı „bu öyle alelade bir taarruz değil, herkesin muvaffak olmak veya ölmek arzusuyla harekete geçtiği bir taarruzdur“ diye ifade etmiştir. Burada meşhur 57'inci Alay, hiç kurtulmamacasına Mustafa Kemal'in emrine uyarak tamamen şehit olmuştur. Nitekim çeşitli milletlerden meydana gelmiş, düşman

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

askerleri, yapışıp, kaldıkları Arıburnu'nun yalçın yamaçlarından bir adım bile ileri atamamışlardır. Başlangıçta zaferden hiç kuşku duymayan bu iki dev, Türk'ün azmi, vatan için vatanından başka her şeyini feda eden anlayışı karşısında, mağlubiyeti kabul etmek zorunda kaldı. 252.000 zayıat vererek Gelibolu Yarımadası'ndan kaçtı. Bu kaçış İngiliz İmparatorluğu için geriye gidişin başlangıcı olmuştur. Dünyadaki prestiji sarsılmıştır. Asya ve Afrika'da, çok geniş bir alandaki sömürgelerinde yaşayan milletlere, bu zaferle istiklal ve hürriyet tohumları atılmıştır. Bu da ileride, dünya siyasi haritasının şeklini değiştirecek gelişmelere sebep olmuştur. İngilizlerin gururunu kırmayı, İngiltere ve Fransa gibi iki büyük devleti tek başına, müttefiki Almanya'dan yardım almadan yenmeyi başaran, arkasından da dünya siyasi haritasının değişmesine sebep olan Türk Milleti'dir. İşte Çanakkale Zaferi bunun için önemlidir. Çanakkale'de birçok şehit ve gazi veren Türk milleti, Atatürk'ün önderliğinde tek bir çatı altında toplanarak, nihayet bağımsızlık mücadelesini kazanıp, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur.

Savaşın başlama planları:

Avusturya Büyük Sırbistan'ı kurmak isteyenlere gücünü göstermek üzere 1914 yılı Haziran ayında Bosna da bir manevra yapmaya karar vermiştir. Buna katılmak üzere veliaht Ferdinand da Saray Bosna'ya gelmiştir. Ancak veliaht 28 Haziran 1914 günü bir Sırp tarafından öldürülür. Buda I. Dünya Savaşına yol açan olayın başlangıcı olur. Avusturya bu olaya Sırbistan'a savaş açarak karşılık verir. Bunun üzerine Almanya, Avusturya-Macaristan'ın, Rusya da Sırbistan'ın yanında yer alır. Böylece savaş kısa bir zaman içinde bütün Avrupa'yı etkilemiştir.

I. Dünya Savaşına Osmanlı Devletinin Almanya'nın yanında girmesinin nedenleri ilk bakışta devletin ileri gelenlerinin Alman hayranlığı ve daha sonra Trablusgarp ve Balkan savaşlarında kaybedilen yerlerin geri alınabileceği, Kars, Ardahan ve Batum'un yeniden alınabileceği, Mısır'ın yarım yeniden İngiltere'den alınabileceği, Rus, Mısır ve İngiltere sömürgeleri olan Türk ve İslam ülkelerinin istiklale kavuşabileceği, Girit ve Kıbrıs adalarının tekrar devlete bağlanabileceği gibi düşünceler mevcuttu. Osmanlı Devleti bu toprak beklentilerinin yanı sıra yalnızlıktan da kurtulma istiyordu. Almanya ile 2 Ağustos 1914 te gizli bir ittifak anlaşılmasının yapılması, Alman desteği ile ülkenin kalkınabileceği ve iki Alman gemisinin (yavuz ve Midilli) Osmanlı topraklarına sığınması savaşa girmemizde etkili olmuştur.

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni Savaşa sokmak istemesinin Nedenleri:

Almanya, Avrupa'nın Doğusunda Rusya, Batısında ise İngiltere tarafından sıkıştırılmıştır. Bundan dolayı Avrupa'daki savaş yükünü hafifletmek, Osmanlı Devleti'nin Jeopolitik konumundan yararlanmak istiyordu. Almanya özellikle geçiş yollarının tutularak Rusya'ya ulaşılmasına engel olmak düşüncesindeydi. Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması en çok itilaf devletleri istemekteydiler. Özellikle Rusya boğazların kullanılması ve kendisine yardımın kolay yapılabilmesi için bu durumun devam etmesini istiyordu. Almanya, ittifak anlaşılmasından sonra Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarının savaşa girmesi yönünde arttırmaya başladı. Bu arada Alman askeri heyetinden bazı subaylar Osmanlı ordusunda önemli bazı görevlere getirilmişlerdi.

Gülten ABDULA-NAZARE

Sonuçta, Yavuz (Goesa) ve Midilli (Breslav) gemileri Amiral Sovchen komutasında 28-29 Ekim 1914 gecesi Rusya'nın Odessa ve Sivastopol Limanlarını topa tutması fiilen Osmanlı Devletini savaşa sokmuş oldu.

Bu olay üzerine önce Rusya ardından İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar. Böylelikle savaşa resmen katılan Osmanlı Devleti I Dünya savaşında bir çok cephede savaşmıştır. Savunma Cephesi olarak kurulan ve oldukça öneme sahip bulunan Çanakkale Cephesi'nin açılmasının nedenleri ve meydana gelen Deniz savaşları üzerinde duracağız

SAVAŞ ÖNCESİ DÜŞÜNCE VE İTİLAFLI DEVLETLERİNİN SAVAŞ PLANLARI:

1) Baltık Denizine Egemen Olmak Planı:

„Baltık Denizine egemen olmak ve hem Ruslara silahla cephane yetiştirmek, hem de Almanya'nın mesafelerce düz kumluk halinde bulunan Pomeranya kıyılarına, Berlin'den 150-200 km uzaklıkta olan yerlere, büyük bir Rus ordusu çıkarmak. Lora Fiser'e göre ayrıca üç yere üç ordu çıkarılacak biri asıl çıkış ordusu, diğer ikisi gösteriş ve şaşırtma orduları olacaktır.

Planın esaslarına göre İngiliz donanması, Almanya Frizon (Frize) adalarından Batı'da bulunan Bordum adasını ele geçirip onu Çanakkale önündeki Limni, İmroz ve Bozcaada gibi bir üs olarak kullanacak, o bölgede denize dökülen Alman ırmaklarının ağzlarını tıkayacak, Kiel kanalını tahrip edecek ve genel olarak Almanya'nın kuzey deniz kıyılarını torpille kuşatacaktır.

2) LOYD CORC Planı:

Loyd Corcc planının esasları ilkbaharda kuvveti 700 bin kişiye varacak olan yeni birliklerin Fransa'da Batı cephesine gönderilmeyip Balkanlar'da kullanılmasıdır. Loyd Corc ayrıca Türklerin Süveyş kanalına saldırdıkları sırada, Suriye'ye 100 bin kişilik bir kuvvet çıkararak 80 bin kişilik Türk ordusunu mağlup etmeyi'de düşünmüştür. Böylelikle Suriye ele geçirilmiş ve Kafkasya ile sıkışık durumda bulunan Ruslara yardım edilmiş olunur. Amiral Fişer Batı cephesini Baltık yolu ile Kuzeyden çevirmeyi, Loyd Corc ise aynı işi Balkanlar'dan veya Adriyatik kıyılarından yapmayı istemektedir.

3) JOFR Planı:

Bu düşüncede olanlar her şeyi bir kenara bırakarak ilk olarak Almanya'yı ezmeyi istemektedirler. Buna klasik düşünce ve plan denilebilir. Bunu isteyenler, elde edilecek bütün kuvvetlerini, yani en çok İngiltere'de önce gönüllü sonra mecburi olarak silah altına alınan ve alınacak olan birkaç milyon askerin hepsini veya hemen hepsini Batı cephesine yığmak ve Alman ordusunu kemire kemire ezmek düşüncesindedirler. Bu düşünceler ileri sürenlerin başında Fransız orduları başkomutanı Jofr ile İngiltere İmparatorluk genel kurmay başkanı General (sonra mareşal) Robertson bulunmaktadır.

4) Çörçil-Hankey'in Boğazları Zorlama Planı:

Baltık denizine girmek planı da kısmen deniz bakanının düşünceleri arasında olmakla birlikte Çörçil, hemen bütün gücünü Çanakkale'nin zorlanması üzerinde toplayacaktır. O sırada İngiltere'de Osmanlı Devleti, düşmanların en zayıfı sayılıyordu.

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

O, Almanya'dan damla damla ve adeta kaçak gibi Romanya ve Bulgaristan yolu ile silah ve cephane alabiliyordu, dolayısıyla Türk'ün kahramanlığını göz önünde tutmayanlar Boğazları zorlamayı nispeten kolay sayabilirlerdi. Uzlaşma Devletleri Çanakkale'ye denizden saldırıya girişecekleri sırada Osmanlı Devleti'nin durumu onlar açısından böyle bir saldırı için elverişli görüntüdeydi. Osmanlıların Sarıkamış üzerine yaptıkları büyük saldırı bozgunla sonuçlanmıştı. Mısır'ı İngilizlerden kurtarmak amacıyla giriştikleri kanal hareketleri umulanları getirmemişti. Bu arada Balkan Devletlerinden Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'la Dünya Savaşı'nın başlamasından beri bir antlaşmaya varılması için sürüp gelen siyasi görüşmelerden de olumlu bir sonuç alamamıştı.

Bulgarların çekingen davranışı Almanya ile Osmanlı arasında doğrudan bir bağlantının kurulmasını engellediğinden Osmanlı ordusunun yoksun bulunduğu Modern savaş gereçleri ile donatılmaması da gecikmekteydi. Bu durum uzlaşma Devletleri'nin Osmanlılara karşı bir saldırıya geçmelerine elverişli gibi görünmekteydi. Ne var ki aralarında bu maksatla hazırlanmış bir hareket alanları yoktu. Savaş sonucunun batı cephesinde ve kısa bir zamanda alınacağına inanılmaktaydılar. Üstelik İngiltere'nin büyük bir kara ordusu kurmak için giriştiği hazırlıklar da tamamlanmış değildi. Çanakkale üzerine bir saldırı için ilgililer arasında kesin bir antlaşmaya henüz varılmamıştı.

ÇANAKKALE'YE SALDIRI FİKRİ

Çanakkale'ye saldırı fikrinin bir Rus sorunu ile bir olup-bitti olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Sarıkamış saldırısının Osmanlı çıkarına geliştiği sırada Rus Orduları Başkomutanı Grandük Nicolai, İngiliz Harbiye Nazırı Kitchener'den Osmanlı kuvvetlerinden bir kısmının Kafkas cephesinden uzaklaştırılmasını sağlayacak bir kara veya deniz gösterisinin yapılmasının mümkün olup olmadığını sormuştur (Aralık sonları 1914). Grandük böyle bir gösteri için Çanakkale'den söz etmemişti. Grandük'ün sorusu Londra'ya ulaştığı sırada, Çanakkale seferi düşüncesi çoktan doğmuş bulunuyordu. Tartışılan yanı yapılacak seferin yalnız savaş gemileriyle mi yoksa aynı zamanda bunların kara kuvvetleri tarafından desteklenmesi suretiyle mi yapılacağıydı. 1908'de İngiltere İmparatorluğu Ulusal Savunma Konseyi Boğazların yalnız savaş gemileriyle aşılması konusunu etüt etmiş ve XIX. Yüzyıl başlarında Lora Nelson'un bu konuda öne sürmüş olduğu bir fikre saplanıp kalmıştı. Nelson, „Bir kara kuvveti tarafından desteklenmeden istihkamlara saldıran gemici delidir” demişti. Fakat birinci dünya savaşı başladığı sırada İngiltere'de Nelson'un düşüncesini paylaşmayan bir insan yetişmiş bulunuyordu:

Churchill ve Çanakkale

Churchill düşüncesini Dünya Savaşı'ndan birkaç yıl önce Londra'yı ziyaret etmiş ve onunla görüşmüş olan Enver Paşa'ya şöyle anlatmaktadır; „Londra'da bulunduğum sırada Churchill ile bir dünya savaşı çıkması durumunu tartışmıştım. Böyle bir savaşta Türkiye'nin ne yapacağını bana sordu. Ve arkasındanda şunu dedi: „Eğer Türkiye Almanya tarafını tutarsa İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçecek ve İstanbul'u alacaktır.” Churchill'in Çanakkale seferi ile ilgili çalışmaları İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğuna

savaş açmasından önce başlar. Churchill 1 Eylül 1914'te İngiliz filusunun Çanakkale'yi zorlamasına ve Yunanistan'ın Gelibolu'ya asker çıkarmasına dayanan bir tasarı hazırlar. Fakat Bulgarlardan kuşkulanan Yunanistan, tarafsızlığından ayrılıp İngiltere'ye yanaşmadığı için bu tasarı suya düşer. Ayrıca Churchill, Mısır'ın en iyi biçimde savunulmasının Gelibolu'ya saldırmakla mümkün olduğu yolundaki düşüncesini de savaş komitesi tarafından çok kuvvete ihtiyaç duyulacağı için iltifat görmez. Yukarıdaki sözü edilen Rus orduları Başkomutanının Osmanlı İmparatorluğu'nun her hangi bir yerinde bir gösteri yapılması isteğinin Londra'ya varması üzerine (31 Aralık) Churchill'in Başvekile sunduğu bir raporda „Savaşın duyurulmasından beri Gelibolu'ya saldırılmasını istemekte idim” demektedir. Bu kez Lloyd George ile Savaş komitesi genel sekreteri Hanway, Harbiye nazırı Kitchner ve Lord Fisher de Churchill'in fikrine katılmışlardır. Şu şartla ki kara kuvvetleri sağlanmadığı takdirde Çanakkale Boğazı sadece savaş gemileriyle zorlanacaktır. Bu suretle Rusya'nın „gösteri” isteği de yerine getirilmiş olacaktır. 3 Ocak'ta Churchill, Çanakkale'yi abluka altında bulduran Amiral Garden'den Boğazın yalnız denizden zorlanmasını mümkün görüp görmediğini sorar. Sorusuna bu iş için eski savaş gemilerinin kullanılacağını ve sağlanacak sonuçların, uğranılacak kayıpları haklı göstereceğini de ekler. 5 Ocak'ta Amiral Garden'in cevabı gelir: Bir baskınla Çanakkale Boğazı'nın zorlanabileceğini sanmadığını fakat esaslı bir plana dayanılarak sayısı fazla gemilerle bunun yapılabileceğini bildirir. Bu cevap savaş komitesi üyelerini tatmin eder. Bu suretle Churchill'in Çanakkale seferi ile ilgili hazırlıkları başarı ile sonuçlanır. Bundan sonra 20 Ocak'a kadar sürecek bir zaman içinde sefer planı hazırlıklarına geçilir. Bu sırada sefere Fransa'nın da katılması sağlanır. Churchill, Fransa'dan önemli bir yardım dilemediklerini bu devletten ancak işbirliği, saldırı tasarısı üzerinde anlaşma ve onu birlikte hazırlama dileğinde bulduklarını belirtmiştir.

GARDEN'İN PLANI

Çanakkale'yi geçme planı Amiral Garden tarafından hazırlanmış ve 13 Ocak'ta Savaş komitesi tarafından onaylanmıştı. Plan önemli deniz kuvvetlerinin kullanılmasını öngörmeliydi. 12 zırhlı, 3 savaş kruvazörü, 3 hafif kruvazör, 12 destroyer, 6 deniz uçağı, 12 torpil tarayıcı gemisi ve daha bir çok başka çeşit gemiler. Plana göre ilkin boğaz'ın girişini savunan dış bataryalar uzun mesafelerden bir ateşle tahrik edilecekti. Dış bataryaların ikisi boğazın Anadolu yakasında bulunan Orhaniye ile Kumkale'den, diğer ikisi de Rumeli yakasındaki Ertuğrul ile Seddülbahir'den ibaretti. Boğaz'ın bunlar arasındaki genişliği 4 km kadardı. Bundan sonra Boğaz'a girilerek Anadolu yakasında Kepez, Rumeli Kilitbahir'e kadar olan ve merkez savunma sistemi denilen tahkimatla bataryalar bombardıman edilerek tahrip edilecekti. Bu işte son bulunca, Çanakkale ile Nara arasındaki savunma sisteminin son kısmı ateş altına alınarak zararsız duruma getirilecek ve Marmara'ya girilerek İstanbul yolu tutulacaktı. Bu bombardıman aşamalarının her birinde savaş gemileri yol almaya başlamadan önce torpil tarlaları ayıklanmış olacaktı. Planın yürütülmesi için 15 şubat saptanması başarı ümitleri de havaların iyi gitmesine; yol, cephane sağlanmasına ve Türklerin savunmada göstereceği yılmazlığa bağlanmıştı.

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

ENVER PAŞA VE BOĞAZLARI SAVUNMA SİSTEMİ

Türk Başkumandanlığı Boğazın savunma sisteminde mayından faydalanmaya büyük önem vermiştir. Bundan ötürü mayın hatları kurulmuştur. Bunların bir kısmı sabittir. Ana mayın hatları Çanakkale Boğazı'nın 1,5 km genişliğinde bulunan en dar yerini korumak maksadıyla Soğanlıdere - Dardanos önünden başlamıştı. 9 mayın hattı meydana getirilmişti. Kıyılarda da bu hatları koruyacak gizli obüs bataryaları yuvalanmış bulunuyordu.

Enver Paşa yalnız denizden yapılacak bir saldırı ile Çanakkale'nin geçilmezsinin olanaksızlığını göstermekteydi. Bu nedenle İstanbul'da halk arasında dedikoduların uyandırmış olduğu korku, kuşku ve telaşına anlamıyordu. Ona göre, düşman büyük istihkamları uzaktan ateş hattına olabilir, tahrip de edebilirdi. Fakat mayın tarlalarını savunma bataryaları tahrip etmek için bataryaların üzerine kadar gelmesi gerekliydi. Gelecek olan gemiler ufaksa, kolaylıkla batırılabilirdi. Büyük savaş gemileri ise batmak korkusundan oraya kadar yaklaşamayacaklardı. Şayet düşman donanması mayın tarlalarına geçip Çanakkale şehri önüne Boğazı kıvrılarak Nara'ya dönüp, Marmara'ya geçmeye girişirse karşısında bizim donanmamızı bulacaktı. Bizim donanmamız ufak olduğu halde büyük topdüşmanın teker teker geçmeye mecbur olan gemilerine karşı üstündü. Düşman gemileri bu dönüş esnasında bizim gemilerimize karşı ancak 2 topla ateş edebileceği halde 5 kilometreden fazla olmayan etki menzili içinde bizim en aşağı 30 topumuz, onların karşılayabilecekti. Bu durumda en büyük dretnotlar bile batırılacaktı.

SAVAŞIN BAŞLAMASI (ŞUBAT 1915)

Yukarıda sözü geçen Gordon planının eylemine 19 şubat saat 10'da başladı. Bu tarih 1807 yılında İngiliz filosuna başarı ile sonuçlanan Boğaz zorlaması 108. yıl dönümüne rastlamaktadır. Saldırı amacı ilkin boğazın girişini koruyan Anadolu yakasındaki Kumkale ile Orhaniye'de ,Rumeli yakasında Ertuğrul ile Seddülhisar'deki tabyaları yok etmektir. İkinci Fransız dördü İngiliz olmak üzere altı zırhlı bu işi başarmak için görevlendirilmişti. Bu gemiler 12.000 ile 10.000 metreden bataryalar üzerine ateşe başlamışlardı. İlk ateşi açan HMS Cornwallis zırhlısının topçu subayı Yüzbaşı Harry Minchin, bunu büyük babasına yazdığı bir mektupta gururla anlatmaktadır. İlk topa ateş emrini verdim ve daha ilk ateşte isabet kaydettik. Onların menzillerini dışında olduğumuzdan ateş oranı çok ağırdı, dakikada bir mermi falan. Öğlene kadar buna devam ettik. Öğleden sonra biz ve Vengeance 8.00 ile 5.000 yarda kadar yaklaştık ve Vengeance epey yoğun bir ateş altına girdi. Biz hemen onu desteklemeye koştuk ve gemideki bütün toplarla kaleye ateşe başladık. Her top yaklaşık olarak dakikada iki mermi atıyordu. Bu numaralı tabya sır taşı, duman, alev ve toz yığını halinde havaya uçtu. Ondandan sonra başka bir tabyada üzerimize ateş başlayınca hemen o yana döndük ve yaşamım boyunca bu kadar eğlendiğimi hatırlamıyorum. Birkaç kere çok yaklaştıysa da biz hiç isabet almadık. Ateş hızımız onların şaşırtmış olmalıydı. İnsanın çevresine dakikada 1500 kilo mermi yağması epey sinir bozucu olmalı. Türk bataryaları menzillerinin kısıllığından susmak zorunda kaldılar. Saat 12'den sonra zırhlılar kıyılara yaklaşarak 7000 metreden ateş etmeye başlayınca bataryalar da karşı ateşe geçtiler. Ateş şiddetliydi iki gemi isabet aldı. Amiral Garden

saat 17:30 da geri çekilme emri verdi. Dış bataryaları bir günde tahrip etmek ümidi bu suretle suya düşmüş oluyordu. Ertesi gün başlayan fena hava saldırıyı 25 Şubat'a kadar geciktirdi.

Bombardımana Devam Edilmesi (25 Şubat1915)

25 Şubat'a dış bataryalar üzerine yarıda kalmış olan saldırıya tekrar başladı. Bu kez saldırıya 12 Şubat gemisi katıldı. Bataryalar top menzillerini elverişsizliği alanına giren gemilere güçlü bir karşılık verdiler. İkisine önemli isabetler kaydetmeye muvaffak oldular. Ne var ki, bu yüzer kaleleri yürüyüşlerinden alıkoyacak olanaklara sahip bulunmuyorlardı. 25 Şubat'tan beri artık susmak zorunda bırakılmışlardı. Düşman savaşın sonuçlarını anlamak için tabyalara deniz erleri çıkarmış ve henüz kullanabilecek gibi görünen bir iki topu tahrip ettirmişlerdi. Dış bataryaların susturulması işi bu suretle sona ermiş bulunuyordu. 26 Şubat'ı izleyen günlerde ve havanın elverişliliği ölçüsünde saldırı planının ikinci ve üçüncü bölümlerine yani iç bataryaların tahrip edilmesine girilmişti. Amaç Dardonos ve Erenköy tabyaların savaş dışı etmek için Boğazın içine girmektir. Savaş gemileri ateş ederken mayın tarama gemileri de kendilerine yol açacaktı. Planı bu bölümünün eylemini sağlamada hesapta olmayan engellerle karşılaşıldı. Kıyılarda yerleştirilmiş gizli ve hareketli sahra bataryalarıyla Dardonos tabyasının topçuları yapılacak işi güçleştiriyorlardı. Devamlı olarak yer değiştiren mayın tarama gemilerine nefes aldırıyorlardı. Zırhlılara isabetler oluyordu. Kaydedilen başarılar umulanlara yaklaşık olmadığı halde Amiral Gorden, 2 mart'ta Churchill'e çektiği bir telgrafta Mart ortalarında İstanbul'a ulaşacağı ümidinde olduğunu bildirdiyordu. 11 Mart'ta Churchill, Gorden'le bu konumdaki düşüncesini bir kez daha sordu. Gelen cevap filonun Marmara'ya girmesi üzerine, geri güvenliğin korunması için kara kuvvetlerine ve bulunmadığı gibi Gelibolu'ya sır çıkartmakta planı da hazırlamıştı. Hemen kara kuvvetlerinin tedarike girişildi. Bu kuvvet general Hamilton komuta atandı ve Çanakkale'ye gönderildi. Amiral Gorden'in ordusuz bir komutana ihtiyacı yoktu. Edindiği bilgilere göre Türk'lere Almanya'dan mühimmat gönderilmesi ihtimali de vardı. Bu arada da Almanya'dan ve Avusturya ve Avusturya denizatlıları işe karışabilirdi. Buna zaman yoktu. Kaldı ki planın iç bataryaların susturulması ile mayınların toplanmasından ibaret olan ikinci kısmın tamamlanmış olduğuna dair de kanıtı vardı. 15 Mart'ta saldırı için kararını verdi. Saldırı 17 ve 18 Mart'ta yapılacak yani Boğaz gerilecekti. Ne var ki, vermiş olduğu karardan bir gün sonra Gorden yorgunluktan, sinirden ve uykusuzluktan güçsüz düşmüştü. Doktorunun tavsiyesi İstanbul'dan vazgeçerek Londra'ya dönmesi merkezin deydi. Bu suretle Amiral hazırlanmış olduğu planın trajedi ile sonuçlanacak son perdesini görmekten kurtulacaktı. 17 Mart'ta yerine Harmay başkanlığı yapmakta da Vis Amiral de Robeck atandı.

İSTANBUL'U SAVUNMA TEDBİRLERİ

Üçlü uzlaşma devletleri savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'nın geçilme girişiminin Osmanlı Genelkurmayı'nın kuşkuya düşmesi normaldi. Kaldı ki bu girişime paralel olarak Ruslarında Karadeniz Boğazı'na bir saldırıda Bulunmaları olasılığı da büsbütün ortadan kalkmış değildi. Bu durum göz önünde tutularak

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Boğazların ve İstanbul'un savunulması için şu Askersel tedbirlerin alınması gerekli görülmüştü; Çanakkale Boğazı ile İstanbul doğrultusunu savunmak görevi Liman Von Sanders komutasında bulunan 1. Orduya verilmişti. Bu ordudan 1. Kolordu Gelibolu Yarımadasına, 15. Kolordu Çanakkale'nin Anadolu kıyılarına 6. Kolordu da Yeşilköy bölgesine yerleştirilmişti. Karadeniz Boğazı'nın savunması ile Vehip Paşa'nın komutasında bulunan 2. Orduya verilmiş bulunuyordu. Boğazların savunması ile görevli kuvvetlerin tümü , 200,000 kadardı.

18 MART SALDIRISI ÖNCESİNDEKİ HAZIRLIKLAR

Saldırının yüksek komutası da Robeck'e verilmişti. De Robeck bir gün önce görevinde çekilmiş olan Gorden'in planını uygulayacaktı. Plan sade idi. Amaç Boğazın iki kıyısındaki bataryaların susturulması, torpillerin ayıklanması, bu suretle açılacak yoldan filonun Boğazı girilmesine olanak sağlanmasında ibaretti. De Robeck bu planı başarıyla gerçekleştirmek için savaş gemilerini üç kümede savaş düzenine getirmiş bulunuyordu. Birinci kümede Queen Elizabeth, Agememnon, Lord Nelson ve İnflexible bulunuyordu. Bunlar güneye doğru sardırılmışlardı. Bu üç savaş gemisinin sahra bataryalarına karşı güvenlikleri kuzey kanatta Lrince George ve güney kanatta Triumph tarafından sağlanacaktı.

İkinci kümede Amiral Guepratte komutasında şu dört Fransız zırhlısından kurulmuştu; Buffren, Bouvet, Goulois ve Charlemagne. İlk ikisini boğazın Anadolu kıyılarını, diğer ikisi de Rumeli kıyılarını döveceklerdi.

Üçüncü küme, İrresistable, Albian , Vengeance, Swiftsare ve Magestic yedekte bırakılmışlardı. Üçüncü küme gemileri sırası gelince ikinci kümenin yerine alacaklardı. Son olarak Cornwallis, Conapus, Dorthmouth ve Dublin kruvazörleri geliyordu. Bunlardan ilk ikisinin görevi mayın taramak, doğu ilgisinin de aşırma ateş yapmak suretiyle sahra bataryalarını arkadanvarmaktı.

Dünya topraklarında güneşin batmadığı iki büyük imparatorluğun meydana getirdiği bu kudretli ve haşmetli savaş gücüne insan gücü ile karşı gelinemeyeceği konusuna İngiliz ve Fransız denizcilerinde genel bir kaç doğmuştu. 18 Mart saat 10:58'de yukarıda işaret edilen savaş düzeni almış olan aramada da ilk bombardıman için suretle görev bölümü yapılmıştı:

Queen Elizabeth, Anadolu yakasında bulunan Hamidiye I ve Çimenlik tabyalarını, Agamenon, Lord Nelson ve İnletible ise boğazın Rumeli yakasındaki Yıldız, Mescidiye, Hamidiye II ve Namazgah tabyalarını ateş edeceklerdi. Düşman ordusu büyük saldırıya geçeceği sırada Türk bölgesi savunma karargahında durum şöyleydi; Karargah komutası Albay Cevat, 18 Mart'tan önce Bozcaada'da düşman savaş gemilerinin toplanmakta olduğunu haber almıştı. 18 Mart sabahı da bir araştırmacı uçağımız Bozcaada'da büyük bir kaynaşma olduğunun haberini getirmişti.

Ne var ki, komutanlık bu haberleri büyük bir saldıranın ilk işaretleri olarak kabul etmedi. O kadar etmedi ki komutan Albay Cevat, 18 Mart sabahı karargahta ayrılıp Kirte'deki birlikleri teftişe gitmiş ve ancak 16:30'da karargaha dönebilmişti. Bu nedenle savaşı Kurmay Binbaşı Selahattin Adil(paşa) yönetmişti. Savaş sırasında yanında bulunmuş olan yardımcıları Kurmay Kolağası Osman Zati ile Yüzbaşı Hamdi'dir. Bu kısa açıklama da göstermektedir ki, 18 Mart saldırısı bir baskın biçiminde başlamıştır.

Gülten ABDULA-NAZARE

Dakika dakika 18 Mart 1915

18 Mart 1915 Çanakkale Savaşı'nın dakika dakika gelişmesi şöyle:

08.15: Sancak gemisi Queen Elizabeth dretnotunun direğine Mondros Limanı'nda ,ileriye hareket' flaması çekildi.

10.00: Müttefik donanması Boğaz girişine yaklaşmaya başladı.

10.25: Türk tarafından havalandırılan Alman tayyaresi Boğaz'a yaklaşmakta olan düşman hattını bildirdi.

10.30: 1. İngiliz Filosu Agamemnon kılavuzluğunda Boğaz'dan içeriye girdi. Gemiler savaş konumuna geçti. Filonun önündeki muhripler muharebe alanını taramakta ve savaş gemilerine yol açmaktaydılar. Triumph ve Prince George savaş gemileri sancak ve iskele yönlerinde kıyıya yaklaştılar.

11.00: Kumkale gerisinden açılan obüs ateşimiz savaş gemilerini etkisi altına aldı.

11.39: 1. Filo'daki İngiliz gemileri, ağır topları ile 14.000 yarıdan merkez tabyalarımıza cehennem bir ateşe başladılar. Queen Elizabeth Anadolu Hamidiye Tabyası'nı, Agamemnon Rumeli Mecidiye Tabyası'nı, Lord Nelson Namazgâh Tabyası'nı, Inflexible Rumeli Hamidiye Tabyası'nı yok etmek için ateş ve ölüm kusuyordu.

11.45: Queen Elizabeth'in Çanakkale içine düşen bir mermisi şehirde yangına neden oldu.

11.55: Agamemnon ile Lord Nelson, Rumeli Mecidiye Tabyasını bombardıman altına aldı.

11.59: Weymouth Kruvazörü, Yenişehir mevkiini toplarıyla dövmeye başladı.

12.00: Müstahkem mevkiinde muhabere santralımız isabet aldı, karargâhla savunma hatlarımızın irtibatı kesildi. Triumph, Çanakkale'yi döverken, Çimenlik Tabyası'nda büyük bir patlamayla cephanelik havaya uçtu.

12.01: Rumeli Tabyası'nın iki topu muhabere dışı kaldı.

12.06: Amiral de Robeck 3. Filo'ya taarruz emrini verdi.

12.20: 3. Filo'yu oluşturan Fransız gemileri 1. Filo'nun önüne geçti.

12.23: Inflexible gemisine refakat eden istimbob battı. Inflexible ağır yara aldı.

12.25: Anadolu Hamidiye Tabyası'na düşen bir mermi kışlayı yaktı.

12.27: Prince George, Mesudiye Tabyası'nı ateş altına aldı.

12.45: Agamemnon 25 dakika içerisinde 12 isabet aldı.

13.00: Bombardımanın şiddeti gittikçe artmaktadır.

13.15: İngiliz muharebe kruvazörü Inflexible vuruldu. Irresistible, Cornwallis, Vengeance, Kumkale arkasından çıkıp borda düzeninde Boğaz'a girdiler.13.20: Anadolu Hamidiye Tabyası karantina hizasında Çanakkale'ye yaklaşmak isteyen Bouvet'ı ateş altına aldı. Taarruz emrini alan Fransız Amiral Guepratta, İngiliz hattının önüne geçti.

13.47: Inflexible su kesiminin altından ağır bir yara alarak çekildi.

13.50: Agamemnon zırhlısı aldığı 7 isabet sonucu Inflexible ile aynı kaderi paylaştı. Gemilerden yapılan top ateşi kesildi.

14.00: Bataryalarımızın atışları ağırlaştı.

14.30: Düşmanın altı balıkçı gemisi mayın aramak için savaş alanına geldi.

14.50: Bouvet vuruldu ve 639 kişilik mürettebatıyla alabora oldu.

15.00: Yarım saat süren duraksamadan sonra ateş yeniden şiddetlendi

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

15.15: Namazgâh Tabyası'na düşen bir mermi kışlanın çatısını uçurdu.

15.20: Anadolu Hamidiye Tabyası ateşini yeniden Irresistible'a yöneltti.

16.20: Irresistible bir mayına çarparak, iskele yönüne yattı ve dumanlar içinde kaldı. Wear gemisi ile bir istimbot Irresistible'ın yardımına gitti.

16.30: Irresistible'nin kurtulma şansının olmadığı görülerek 610 personeli tahliye edildi.

16.35: Amiral De Robeck 2. Filo'ya çekilme ve Ocean'ın Irresistible'ı yedeğe alarak kurtarma emri verdi

17.15: Ocean Irresistible'a yaklaştı, ancak yedeğe alma şansı olmadığına karar verildi.

17.50: Irresistible, Rumeli Mecidiye Tabyası'na 14.000 yarda mesafede kaderine terk edildi.

18.00: Amiral De Robeck Irresistible'ın kaderine terk edilmesi üzerine daha fazla kayıp vermemek için genel çekilme emri verdi.

18.05: Ocean, Çanakkale ve Soğanlıdere bataryalarının yoğun ateşleri altında geri çekilirken mayına çarptı ve 15 derece eğildi.

18.10: Gemi komutanı Hayes Sadleri yakında bulunan Coln, Jed, Chelmer muhriplerine yardım çağrısı gönderdi. Gemi personeli tahliye edildikten sonra Ocean da kaderine terk edildi.

19.30: Ocean akıntının etkisiyle Morto koyuna doğru sürüklendi.

22.30: Ocean ve Irresistible battı

ÇANAKKALE ZAFERİ

Çanakkale Savaşı yalnız Türk tarihinin değil, o dünya tarihinin en önemli savaşlarından biridir. Çanakkale Boğazı'nı savaş gemileriyle zorla yarakaşma ve böylece İstanbul'a kavuşma isteği, Avrupa büyük devletlerinin özlemi olmuştur. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İtilaf devletleri bu isteklerini gerçekleştirme fırsatının doğduğuna inandılar. Bu inançla İngiltere ve Fransa işbirliği yaparak 3 Kasım 1914 günü alacakaranlıkta Bozcaada'dan Boğaz'ın ağzına doğru yaklaştılar. Buradan istihkamlarımıza doğru ateş açtılar. İngilizler Seddülbahir ve Ertuğrul taşalarını, Fransızlar da Anadolu yakasında Kumkale ve Orhaniye tabyalarını havantopu ile dövdüler.

Cephaneliğinde isabet eden top mermisiyle on bir ton barut havaya uçtu. Subay ve erler şehit düştü, İngiliz Donanma Komutanı Amiral Carden Çanakkale önlerinde gösteriler yaptı. Düşman denizaltıları boğazı geçmeye kalktılar

Zirhlımızda bulunan subaylardan on'u ve erlerimizden yirmi dördü şehit düştü.

19 Şubat 1915 günü düşman savaş gemileri öğleye kadar uzun menzilli bir bombardımana girişti. Boğaz'a iyice sokuldular. Tabyalarımız akşama doğru düşman savaş gemilerine karşılık verdi. Ertuğrul ve Orhaniye tabyalarından atılan ateş karşısında düşman oldukça bocaladı.

İtilaf devletleri gemileri diledikleri gibi ilerleyemiyor, amaçlarına ulaşamıyordu. Lodos fırtınasını başarısızlıklarının nedeni olarak görüyorlardı. Havalarda düzenlenince yeni saldırılar düzenlendi. Yine sonuç alınamayınca düşman gemilerine komuta eden Amiral Carden görevden alındı. Yerine 17 Mart 1915 günü Robeck atandı. Yeni

komutan 18 Mart 1915 günü donanmayla Boğaz'a saldıracağını, yakında İstanbul'da olacağını Londra'ya bildirdi.

Bu arada Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Çobanlı 17/18 Mart gecesi boğaz'a mayın hattı döşenmesi emrini verdi. Aldığı emir gereği Binbaşı Nazmi Bey Nusret Mayın gemisi ile o gece yirmi altı mayın, Boğaz'a on birinci hat olarak döşendi. Boğaz'daki mayın sayısı on bir hat olarak 400'ü aşmıştı.

18 Mart 1915: İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden oluşan, o dönemin en büyük deniz gücü, üç filo olarak sabahleyin Çanakkale Boğazı'na girdi. Bu donanmanın ilk grubunu oluşturan filoda, İngilizlerin Queen Elizabeth zırhlısı ile Inflexible, Lord Nelson ve Agamemnon savaş gemileri bulunuyordu.

İkinci grupta İngiliz Kalyon Kaptanı komutasında Ocean, Irresistible, Wengeance Majestic gibi savaş gemileri yer almıştı. Üçüncü filo ise Prince, Bouvet, Suffren gibi Fransız savaş gemilerinden oluşuyordu. İngilizler ve Fransızlar zayıf Türk savunmasını kolayca susturarak Boğaz'ı kolayca geçebileceklerim umuyorlardı. Bu umut ve güvenle 18 Mart 1915 günü düşman savaş gemileri şiddetli bir ateşe başladılar. Rumeli Mecidiyesiyle merkez bataryaları şiddetli bir ateşe tutuldu. Boğazdaki düşman gemileri Hamidiye istihkamlarına yüklendi. Bunu gören Dardanos bataryaları ateşi üzerlerine çekmeye çalıştı. Az sonra, tüm gemiler, Dardanos'a saldırdı. Dardanos tabyası saldırılara şiddetle karşı koydu. Bu arada Mesudiye tabyası da ateşe başlamıştı. Mesudiye üzerine ateş açılınca Hamidiye onun yardımına koştu. Bu arada kıyı bataryaları düşman üstüne ateş yağdırmaya başladılar. Bunalan düşman kaçmak isterken topçu atışlarıyla karşılaşılıyordu. Düşman gemilerine göz açtırılmıyordu. Karşılıklı bu korkunç bombardıman bir saat kadar sürdü. Bu karşılıklı bombardımanı bir yabancı yazar şöyle anlatıyor:

«İnsan manzarayı gözlerinin önünde canlandırabilir. Kaleler, toz duman bulutları içinde kaybolmuşlardı. İkıntıların arasından arada bir alevler yükseliyordu. Gemiler, çevrelerinde fıskıran sayısız su sütunları arasında yavaş yavaş hareket ediyorlar, bazen duman ve serpintiler arasında iyice görünmez oluyorlardı. Tepelerden ateş eden havan toplarının alevleri görülüyor, ağır toplar yer sarsıntıları gibi gümbürdüyordu.»

Bombardıman sırasında Türk tabya ve bataryaları büyük zarar görmüştü. Amiral Robeck Fransız gemilerini geri çekerek İngiliz savaş gemilerini ileri sürdü. Tam bu sırada müthiş patlamalar oldu. Bouvet ve Suffren savaş gemileri mayına çarparak sarsıldılar, manevra kabiliyetini kaybettiler. Bir gece önce Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlar görevlerini yapmışlardı. Boğazın berrak sulan üzerinde bir dev gibi yatan Bouvet ve Suffren'e tarihi Hamidiye bataryası keskin nişancıları ateş açtılar.

Çanakkale Geçilmez kitabının yazarı Alan Moorehead olayı şöyle anlatıyor.

«Saat 13.45'de Suffren'in az gerisindeki Bouvet müthiş bir patlamayla sarsıldı. Güverteden göğe kesif bir duman yükseldi. Gittikçe hızlanarak yana yattı, devrilip gözden kayboldu. Olayı görenlerden birinin ifadesine göre «Bir tabak, suda nasıl kayıp giderse o da öylece kayıp gitti.»

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Türk tabyaları, Boğaz'ı geçmeye çalışan düşman gemilerine durmadan ateş ettiler. Bu arada düşman Boğazdaki mayınları temizlemek için mayın tarayıcılarını boğaza soktu. Tabyalarımız mayın tarayıcılarına ateş açtılar. Açılan ateş yağmur gibi yağmaya başlayınca düşmanlar panik içinde kaçtılar. Bu arada düşman savaş gemilerinden İnfexible, Irresitible büyük hasar gördü. Batanlar oldu. Daha sonra Queen Elisabeth ve Agamemnon yaralandı. İtilaf devletleri Çanakkale Boğazı'nı denizden aşamadılar. Büyük kayıplar vererek: Çanakkale Boğazı'nın geçilemeyeceğini öğrendiler.

İtilaf devletleri Çanakkale Boğazı'nın savaş gemileri ile aşamayınca bu kez çıkarma yapmayı planladılar. Artık Çanakkale kara savaşları başlıyordu. Kara savaşında düşmanın nereden çıkarma yapabileceği tartışıldı. Mustafa Kemal Kabatepe ve Seddülbahir'den, Alman komutan Von Sanders ise Bolayır ve Anadolu yakasından çıkarma yapılabileceği görüşündeydi. Alman komutanı Von Sanders'in görüşü ağır bastı, ve askerler o yöreye yerleştirildi.

Düşman güçleri 25 Nisan 1918 sabahı Mustafa Kemal'in düşündüğü noktadan saldırdı. 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal Kocaçimen'de Conkbayır'da, savaştı. Cephanesi biten askerlere: - Süngü tak emrini verdi. Daha sonra ;

«Ben size taarruz emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve başka komutanlar geçebilir» dedi. Tarihin bu en büyük siper savaşı başlamıştı. Siperler arası uzaklık sekiz on metre kadardı. Türk siperlerinden hiçbir asker ayrılmıyordu. Şehit düşenlerin yeri hemen dolduruluyordu. Her adım başına bir mermi düşüyor; toprak adeta tüterek kaynıyordu. Düşman dalgalar halinde Conkbayır'a doğru ilerliyordu. Bu arada Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanlığına atandı. Anafartalar Savaşı'nda düşmanın attığı şarapnel misketi Mustafa Kemal'in göğsüne isabet etti. Ancak cebindeki saate çarptığından bir şey olmadı. Kısa sürede Türk ordusu her yerde büyük başarılar kazandı. Düşman şaşkına döndü, bozguna uğradı. Çanakkale kara savaşlarının en önemli cepheleri; Kumkale, Beşik, Bolayır, Seddülbahir, Arıburnu, Kabatepe, Conkbayırı ve Anafartalar'dır. 19 - 20 Aralıkta Anafartalar ve Arıburnu cephesi, 8 - 9 Ocak'ta Seddülbahir düşmanlar tarafından boşaltıldı. Böylece 1915 baharında parlak umutlarla karaya ayak basan birleşik düşman ordusu 1916 kışında bozguna uğrayarak çekip gitti. Çanakkale savaşlarında 250 binin üzerinde askerimiz şehit düştü. Düşman kayıpları ise bu rakamın üstündedir.

Çanakkale savaşlarının unutulmaz kahramanı, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal'in başarısı ilerde başlayacak Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kaynağı oldu. Çanakkale Muharebeleri sırasında Anadolu'nun her üç evden ortalama bir şehit çıkmıştır.

ÇANAKKALE ZAFERİ VE ATATÜRK

Dr. İsmet GÖRGÜLÜ

Bu zaferin belki de bizim için en önemli yanı Milli Mücadele ruhunun ilk meşalelerinin burada yakılmış ve T.C.'nin ilk temel taşlarının bu mücadeleler sırasında atılmış olması ile Türk Milletine Mustafa Kemal Atatürk'ü kazandırmış olmasıdır. Atatürk'ün üstün özellikleri, Bu muharebeler sırasında su yüzüne çıkmış ve milletin dikkatini çekmiştir. Kazandığı başarlardan dolayı, daha muharebeler devam ederken „İstanbul'u kurtaran kahraman“, „payitaht kurtaran kahraman“ ünvanı ile anılmaya başlar, o dönemin en önemli dergisi olan Harp Mecmuası'nda boy boy resimleri çıkar. Halkın ağzında bir efsanevi kahraman olur. Yakup Kadri, „Atatürk“ isimli eserinde, halktan duyduklarım şöyle yazar: „Bu genç kumandan, yanında bir avuç süngülü askerle, yerden, gökten, denizden gelen sürekli bir gülle, kurşun ve şarapnel sağanağının orta sında durmadan ileriye doğru atılıyor ve kollarıyla, kızgın boyunlarından yakalayıp denize yuvarlayacakmış gibi düşmanın sıra sıra toplan üstüne saldırıyor. Bu insan, ateşte yanmıyordu, vücuduna kurşun işlemiyordu ve zırhlıların (savaş gemilerinin) attığı gülleler başımın üstünden münisleşmiş, yırtıcı kuşlar gibi geçip gidiyordu“. Bu anlatım Atatürk'ün tam bir masal kahramanı gibi algılandığını gösteriyor ki, o neslin de bir beklenti içinde olduğunu yine Yakup Kadri kitabının başlangıcında şöyle ifade eder. „Bizim ilk gençlik yıllanımız bir milli kahramana hasretle geçti“ der. İşte Çanakkale Muharebeleri ile beklenen kahraman çıkmıştır. Mustafa Kemal, bu zaferden kazandığı prestij ile milli mücadeleye atılmış; askerlikten istifa etmesine ve hakkında idam fermanı çıkartılmış bir sivil olmasına rağmen kendisine bağlı ve kendisini bir lider olarak benimsemiş bir ordu ile millet bulmuştur. Bu ortam ise Türk'ün kurtuluşunu sağlamış ve tarih sahnesinden silinmesini önlemiştir. İşte Çanakkale Zaferi bunun için önemlidir.

Peki, Atatürk ne yapmıştır da efsanevi kahraman, milli kahraman olarak Türk Milleti'nin gönlüne girmiştir? Nasıl kahraman olmuştur? Çanakkale Muharebeleri'ne; 20 tümen, 39 tümen komutanı; 10 kolordu, 52 alay, 104 alay komutanı; 18 kolordu komutanı; iki ordu, iki ordu komutanı; binlerce subay, yüzbinlerce ecdat katılmıştır. Bu büyük zaferde şimdi rahmet ve şükranla andığımız, pek çok büyüğümüzün payı vardır. Can vererek bu zaferi kazanmışlardır. Durum böyleyken nasıl oluyor da Atatürk ön plana çıkıyor? Çanakkale Zaferi O'nun yüce adıyla özdeşleşiyor? Çanakkale denilince akla Mustafa Kemal geliyor? Yoksa Milli Mücadele'yi zaferle sonuçlandırdığı, vatani düşman işgalinden kurtardığı için mi sonradan zafer üzerine fatura edilmiştir? Şimdi biraz bunlar üzerinde duralım: Yüce Atatürk'ün Çanakkale Zaferi ile özdeşleşmesi sonradan değildir. Daha muharebeler devam ederken ismi parlamaya başlar, Çanakkale Cephesinin en önemli ve güven duyulan komutanlarından biri olur. Bununla ilgili birkaç kaynaktan duruma bakalım. Birinci Dünya Harbi sırasında asker-sivil işbirliği ile çıkarılan Harp Mecmuası isimli bir dergi mevcuttur. Bu derginin 1915 yılına ait 2 ve 4 ncü sayılarında Alb. Mustafa Kemal'e geniş yer verilir. 4 ncü sayısında Çanakkale Kireç Tepesi'nde mermi kovanlarından

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

yapılmış bin anıtın önünde çekilmiş fotoğrafı, tam sayfa olarak yayınlanır ve altına şunlar yazılır: Büyüklüğüne söz bulunamayan Bir levha-i Şehamet (Akılla yaratılan bir yiğitlik levhası) Bu cümle çok önemlidir. Daha o dönemde, yüce Atatürk'ün kahramanlığı, yiğitliği ve bunan akılla yaratıldığı ile büyüklüğü teslim edilmiş ve bu büyüklüğünü ifade için söz bulunamadığından yakınılmıştır. Bu sözler herkes için söylenmemiştir ve özellikle henüz albay rütbesindeki bir komutan için bu sözler çok büyüktür. Ama öyle değerlendirilmiş ve böyle yazılmıştır. 2 nci sayısında da Birinci Dünya Harbi'nin genel değerlendirmesi yapılırken yine Atatürk'e yer verilmiş, bir resmi konmuştur. Atatürk'ün kazandığı bu haklı ün, Başkomutanlıkta da etkisini gösterir. Daha muharebelerin ilk iki ayı içerisinde başarılarından dolayı rütbesi albaylığa yükseltilir ve toplam 3 madalya ve 3 nişan verilir. Ayrıca kendisine iki önemli görev için tayin teklifi yapılır. İlki, daha kendisi Tümen Komutam iken Temmuz 1915 ortasında, Trablusgarb'e ordu komutanı yetkisiyle ve Tuğgeneral (Mirliva) rütbesi ile gitmek arzusunda olup olmadığı sorulur, ikincisi ise Anafartalar Grup Komutanı iken 1915 Ekim ayı başında, Irak Ordusu Komutanlığına tayin teklifidir. Bu olaylar devleti yönetenlerin Atatürk'e bakış açısını sergilemektedir. Yani daha muharebeler sırasında, henüz zafere erişilmeden Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal tanınmış ve hakkı teslim edilmiştir. Zaferden sonra ise Mustafa Kemal ismi, efsanevi bir kimlik kazanır. Artık İstanbul'u kurtaran kahraman ünvanı ile anılır. Gazeteciler, yazarlar kendisiyle mülakat yaparlar. Halkın en büyük arzusu ise kendisini görmektir. 1916'nın Ocak ayında 16 ncı Kolordu Komutanı olarak Edirne'ye girişinde halk sokaklara dökülür. Atatürk'ün Çanakkale'de ve sonrasında Kurmay Başkanlığı'm yapmış olan Orgeneral İzzettin Çalışlar, günlüğünde bu karşılaşığı şöyle anlatır: Kanunusani 15.1331 (28 Ocak 1916) ... Yollar hıncahınç ahaliyle dolmuş, bütün mektepler karşılama için yerlerini almıştı. Şehir saray gibi donanmış, peş peşe zafer taklan yapılmıştı. „Yaşasın Anburnu ve Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Bey” yazılı levhalar asılmıştı... Edirne eşrafi, vilayet erkani, konsoloslar hep oradaydılar... Bütün şehir, heyecan ve coşkulu sevinçle karşıladı. Çiçekler, buketler takdim ettiler. Alkışlar, her türlü nümayişler, tezahürat, her türlü tasavvurun üstündeydi...” Görüldüğü gibi Atatürk'ün şöhreti, halkın kendisine layık gördüğü ünvanlar, kendisine duyulan hayranlık o günlerde ortaya çıkmıştır. Sonradan yakıştırama değildir. Tarihte herhalde bir şehir halkı, hiçbir albayı bu şekilde karşılamamıştır. Fakat Albay Mustafa Kemal'i karşılamıştır. Albay Mustafa Kemal ne Edirne'nin fatihidir, ne de Edirne'yi düşmandan kurtarmıştır. Edirne'de çalışmamış, fiziken Edirne'liler tarafından tanınmıyordu. Bunlara rağmen karşılaşmanın bir Fatih'e yaraşır biçimde olduğunu anlıyoruz. Sebep, Çanakkale'de yaptıklarıdır. Yaptıkları ile kazanılan zaferdir. Türk Milletine, ikiyüz yıldır hasret kaldığı zafer coşkusunu tekrar tattırmasıdır. Bir büyük zafer armağan etmesidir. Yüce Atatürk'ün Çanakkale Muharebeleri'ndeki yerini ve zaferdeki payını; bu muharebelere katılmış H. Cemal adlı bir subay, 1915 yılında yazdığı „Ulu Cenk” isimli Çanakkale Muharebeleri'ni anlatan kitabında; Atatürk için ayrı başlık açıyor ve O'nun farklılığını anlatıyor. Başlık ilginçtir. „Anafartalar Muharebeleri Komutam Mustafa Kemal Bey Yarınki Harbiye Nazırımız” Bu başlığın altında yazar, kanaatini bir sonuç cümlesi ile ifade ediyor ve konuya giriş yapıyor: „Çanakkale'ye bir zafer heykeli dikmek şerefi ile Türkler şeref kazanacaklarsa o heykelin, Çanakkale'yi kurtaran

Mustafa Kemal Bey olması lazımdır. Başkası olamaz. Bu hak kimseye verilemez.” Bu satırların 1915’te yazıldığını tekrar hatırlatalım ve konunun devamından birkaç cümle daha aktaralım: „Türk askerini, yalnız bu komutan, hiçbir vakit lüzumsuz yere harcamıyor. Gerek subaylar, gerek erler Anburnu siperlerinden söz ederken Mustafa Kemal’in adını hürmetle anıyorlar...” „Bu zafer hatırası şerefine, bundan sonra Akdeniz’in gölgeli dalgaları arasında uzak-yakın memleketlerden gelen bir gemi, boğazların, bu hilafetin anahtarı üzerinde sallanan Türk Bayrağı’nı görünce selam verecek, orada daima Türk askerini ve onun kahraman komutanı Mustafa Kemal’i hatırlayacaktır. Mustafa Kemal için bugün Almanlar, gazeteleriyle bir övgü sütunu yazarlarsa, yarın dünya, bu komutanın zafer destanlarını söyleyecektir. t Böyle komutanlarımızı takdir etmek, onların adına heykel dikmek, yaşama hakkımızdaki nasibimizi müjdeler

Bu cümleler, O’nun sayesinde bir vatana, bir millete sahip olduğunu, O’nun sayesinde hayatiyet kazandığım, insan gibi yaşadığını unutanlara ithaf olunur. Bu açıklamalardan şu sonucu çıkarıyoruz. Yüce Atatürk’ün Çanakkale Zaferi’ndeki payı çok büyüktür. Bu zaferin baş mimarı O’dur. Bu durum daha o zamanlar, kendisine teslim edilmiştir. Bunlar, yazılanlar açısından konuyu ispatlama niteliğindedir. Aslında yeni birşey ileri sürmedik. O günlerde bilineni kendi yaklaşımımız ve inceleme sonucu bulduklarımızla tekrarlamış olduk. Şimdi de Yüce Atatürk’ün neler yaparak „Anafartalar Kahramanı” „İstanbul’u Kurtaran Kahraman” ünvanlanm aldığını kısaca açıklayalım. Bu konu aslında bir kitap konusudur. Ancak biz burada sadece ana hatları ile birkaç nokta üzerinde duracağız. Yüce Atatürk beş defa İstanbul’u kurtarmıştır. Yani Çanakkale’de mağlubiyeti önlemiştir. Çanakkale’de mağlubiyet demek İstanbul’un düş- mesi demektir. Onun için İstanbul’u kurtarmıştır denilir. Onun için payitahtı yani İstanbul’u kurtaran kahraman denmiştir. İlki, muharabelerin ilk günü olan 25 Nisan 1915’tedir. Düşman Anburnu kıyısına asker çıkarmıştır. Kıyıda çok zayıf kuvvetimiz vardır. Düşmanı durduramaz. Düşman Conkbayın’na doğru ilerlemektedir. Conkbayın düşman eline geçtiği takdirde Çanakkale’de savunma imkansız hale gelir, buradaki kuvvetlerimiz imha olur; sonucunda İstanbul’a hem deniz, hem karayolu açılır ve İstanbul düşer. İşte böyle hayati dakikalar yaşandığında Yb. Mustafa Kemal, Anburnu’na çıkan düşmana taarruz edilmesi gerektiğini düşünür ve Kolordu Komutanından müsaade ister. Kolordu Komutanı bu durumda kendisi karar veremez. Çünkü Mustafa Kemal’in Tümeni ordu ihtiyatıdır. Kullanılması için Ordu Komutanından emir alınması gereklidir. Ayrıca düşmanın üç ayrı yere birden çıktığı öğrenilmiştir. Mustafa Kemal’in 19 ncu Tümeni Anburnu’nda kullanıldığı taktirde diğer bölgelerde meydana gelebilecek tehlikelere karşı elde kuvvet kalmayacaktır. Ordu Komutanınının da Saros Körfezi bölgesine gittiği öğrenilmiştir. Ordu Komutanı gittiğine göre belki bu bölgeye bir çıkarma başlamıştır. Bununla ilgili bilgi mevcut değildir. İşte bu nedenlerle Kolordu Komutanı karar veremez. Ordu Komutanına danışalım der. Ancak telefonla temas kurulamaz. Kolordu Komutanı görüşmek üzere Saros Bölgesine gider. 40 km.lik mesafe, en azından iki saat sürecektir. Yani en erken öğleden sonra dönebilecektir. Fakat düşman onun dönmesini beklemeyecektir. İşte bu durumda Yb. Mustafa Kemal, Çanakkale Muharebeleri’nin kaderini değiştiren bir iş yapar. Durumun öneminden dolayı,

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

ordudan gelecek emri beklemeden düşmana taarruza karar verir ve taarruz eder. Sorumluluğu üzerine almıştır. Büyük riske girmiştir. Yaptığı işten dolayı başına gelebilecekleri önemsemeyen Çanakkale'nin kurtanılması için kendisini tehlikeye atmıştır. Vazifeyi herşeyden üstün tutmuştur. Kahramanlık işte budur. Harp Mecmuası kapağındaki resminin altına yazılan „Şahamet“; yani akılla yaratılan kahramanlık kavramı buradan itibaren başlar. Yüce Atatürk, insiyatifıyla başlattığı bu taarruzla, tam düşmek üzereyken Conkbayırı'nı düşmandan kurtarır ve onu kıyıya kadar sürer. Böylece hayati tehlikeyi önler. Eğer bu taarruz gecikseydi, Çanakkale Muharebeleri birinci gününde kaybedilirdi. Zaferimizle değil, Balkan Harbi gibi facia ile sonuçlanırdı. Bunu önleyen Atatürk'tür. Sadece bu kahramanlığı bile Ulu Cenk isimli kitapta yazılanları hak ettirmektedir. Burada şu akla gelebilir. „Başka bir subay olsaydı, o da hemen hemen aynı şeyi yapabilirdi.“ Biz bu görüşte değiliz. Bunun en açık ispatı da muharebe sahasının Kolordu Komutanı olan Yanyalı Esat Paşa'dır. Atatürk kendisine taarruzu teklif ettiği halde taarruz emri verememiştir. Ordu Komutanının emrinin beklenmesini söylemiştir. Kaldı ki Yanyalı Esat Paşa sıradan bir paşa değildir. Balkan Harbinde, Yanya Savunması ile ün yapmış, ender başarılı komutanlardan birisidir. Harp sanatının ustasıdır ama tarruz emrini verememiştir. Ayrıca kaç subay, kolordu komutanının bu emrinden sonra kendiliğinden bu taarruzu yapabilir? İşte bu sorunun cevabı, akla gelen sorunun da cevabıdır. Yüce Atatürk, 25 Nisan'dan itibaren, sonuna kadar 8,5 ay süre ile bu muharebelerin en çetin görevlerini üstlenmiş, bütün faaliyetlerinde son derece başarılı olmuş, verdiğimiz örnekteki gibi sayısız kahramanlıklar göstermiştir. Bunlar üzerinde uzun uzadıya duramayacağız. Sadece İstanbul'u kurtarmasını sağlayan diğer kahramanlıklarını kısaca açıklayacağız. İstanbul'u ikinci kurtarışı 7 Ağustos günü olmuştur. 19 ncü Tümen Komutanı'dır. Anburnu'nda cephenin bir bölümünü savunmaktadır. Cephesine yoğun şekilde düşman taarruz etmektedir. Düşmanın bir kolu da Conkbayırı'nı kuşatıcı şekilde ilerlemektedir. Burada 30-40 kişilik kuvvetimiz vardır ve gelen düşmanı durduramayacaktır. Ve burası Albay Mustafa Kemal'in bölgesi dışındadır, Bu bölge üzerinde hiçbir sorumluluğu yoktur. Buna rağmen ve kendi cephesine de yoğun şekilde taarruz edilmesine rağmen, elinde kalan son kuvvetinin tamamını (1,5 tabur kadar) Conkbayırı'na gönderir. Conkbayırı'nın düşmesini ikinci defa önler. Dolayısıyla İstanbul'u ikinci defa kurtarmış olur. Üçüncü kurtarışı da 10 Ağustos günüdür. 8 Ağustos gecesi Anafartalar Grup Komutanı olur. 9 Ağustos günü Birinci Anafartalar Zaferi'ni kazanır. 10 Ağustos günü de düşmanın, hem bu mağlubuyetin acısını çıkarmak hem de kesin sonuca ulaşmak için büyük kuvvetleri ile Conkbayırı'na taarruz edeceğini değerlendirir. Düşmanın bu taarruzunu önlemek için, düşmandan önce Conkbayırı'ndan taarruz etmeye karar verir. Geceleyin Conkbayırı'na gelir. Burada önemli nokta; Conk' taki kuvvetlerimizin 10 Ağustos sabahı düşmanın yapacağı taarruza karşı koyamayacak şekilde zayıf olması, bu kuvvetlerle taarruza karar verilmesidir. Gece süresince başka yerden kuvvet getirmekte mümkün olmayacaktır. Yani bir yeri, bulunduğu yerde durarak koruyamayacak kuvvetlerle düşmana taarruz ederek, bu yeri savunmak düşünülmüştür. İşte bu askeri dehadır. Akıldan doğan kahramanlıktır. Yüce Atatürk, geceleyin Conk'a ulaştığında oradaki tümen komutanına taarruz emrini verir. Tümen komutanı

ve kurmayı şaşırırlar ve hayrete düşerler ve Atatürk'e şöyle derler: „İki günden beri devamlı surette taarruz ettikleri halde başanlı olunamadığını ve bu yüzden birliklerin büyük kayıp vermiş halde bulduklarını, iş yapamayacak ve perişan durumda olduklarını, yeni bir taarruza kalkışmanın neticesini vahim gördüklerini” ifade ederler. Atatürk, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe isimli kitabında bu değerlendirmeyi hesap olarak doğru ve mantıklı bulduğunu, reddi mümkün olmayan bir muhakeme olduğunu yazar ve şöyle devam eder: „Bazı kanaatler vardır ki onların hesap ve mantıkla izahı pek güçtür. Özellikle muharebenin kanlı ve ateşle safhasındaki duyguların doğurduğu kanaatler... Söylenenler gerçekten durumu ve kıtaların halini olduğu gibi tasvir ediyordu. Fakat bu değerlendirmeyi kararımı değiştirecek nitelikte bulmadım. Çünkü ben düşmam şedit veya seri bir baskın ile mağlup edebileceğimize kanaat hasil etmiştim. Bunun için çok kuvvetten ziyade, çok dikkatli ve fedakarane bir sevk ve idarenin maksadı temin edeceğine hükmetmiştim” der. 10 Ağustos sabahı gün doğmadan birliklerin en önüne geçer, bizzat kendi verdiği işaretle Mehmetçikleri hücumu kaldırır. Hem de nasıl? Tabanca ve tüfeklerdeki mermileri çıkarttırır, süngü taktırır, sadece süngü ile düşman üzerine saldırıyı başlatır. Sırp Sındığı gibi, henüz yığınlar halinde uykuda olan düşman, bu sessiz hücum karşısında neye uğradığını şaşırır, bozulur, dağılır ve kaçır. Çok kayıp verdirilir. Gün doğumu ile taarruza geçecek olan düşmanın, kaçtığı bölgelerde savunma gücü kalmaz. Atatürk böylece Conkbayın'm dolayısıyla İstanbul'u şehameti ile, askeri dehası ile, olmazı olur ederek bir kere daha kurtarır. Sağ göğsünden bir şarapnel parçası ile vurulması ve cep saati sayesinde kurtulması bugünkü muharebede olur. İstanbul'u diğer kurtarışları ise 9 Ağustos'taki Birinci Anafartalar ve 21 Ağustos'taki İkinci Anafartalar Zaferi ile olmuştur. İkinci Anafartalar Muharebesi'ndeki şehametinden, yani akılla yaratılan kahramanlığından küçük bir örnek verelim. 500 İSMET GÖRGÜLÜ Düşman 21 Ağustos günü 6 tümenle (yaklaşık 70 bin kişi) Anafartalar Ovası'nda taarruza başlar. Bizim, bunun karşısında iki tümenimiz (yaklaşık 18 bin kişi) vardır. Düşman donanmasının yoğun ateşi altında bu kuvvetlerle, bu büyük taarruzu durdurmak mümkün değildir. Bir tümenimizde oldukça geridedir. Yetişmesi çok geç olacaktır. Yetişene kadar düşman cepheyi yarabilir. İşte böyle çok kritik bir durum yaşanır. Bu tümenin gelişine kadar olan zamanın kazanılması gerekmektedir. Burada askeri deha kendini gösterir, elde bir süvari alayı vardır. Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, bu alayı savunan kuvvetlerimizin üzerinden aşirtarak, taarruz için ilerlemekte olan düşmanın üzerine saldırır. Sonunda gerekli olan zaman kazanılır. Kuvvetlerimiz cepheye yetişir. Bu uygulama bir yaratıcılık örneğidir, bir buluştur, akılla yaratılan kahramanlıktır. Kurullarla, kalıplarla kendini bağlamamış bir beynin ürünüdür. Askeri tarihte bir süvari kıtasının, kendisinden mislilerce büyük, taarruz eden bir düşmanın üzerine atılması ya görülmemiştir, ya da çok nadirdir. Çünkü bu şekildeki bir saldırının ötesi yoktur, ölüme kucak açmadır, süvarilerin kendilerini feda etmeleridir. Anafartalar'da da öyle olmuştur. Karşılığında da üç-dört misli büyüklükteki düşman yenilmiştir. Birkaç kritik örnekle ebedi Başkomutanımızın, ölümsüz yüce Önderimizin Çanakkale Zaferi'ndeki payını ortaya koymaya çalıştık. Tekrar ifade ediyoruz. Zaferdeki payı, yeri bu kadar değerlidir. Saatlerce üzerinde konuşulacak boyuttadır. Bu kadarı bile

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

gösteriyor ki Çanakkale Zaferi'nin mimarı, kilit adamı Albay Mustafa Kemal'dir. Orada bulunması da Türk Milleti için bir şans olmuştur. Yüce Atatürk; vatam kurtarmamış, bağımsızlığımızı kazandırmamış, yeni çağdaş bir Türk Devleti kurmamış, insanın insan gibi yaşamasını sağlayan bir sosyal düzen getirmemiş, Türk'ü ümmetten millete çevirmemiş, kadınları insan yapmamış, fikir özgürlüğünü, serbest girişim özgürlüğünü getirmemiş, yaşama standardımızı yükseltmemiş, beyinlerimizi, aile hayatımızı, sosyal, ekonomik ve siyasi hayatımızı çağdaşlaştırmamış olsaydı bile, bu büyük zaferdeki payı O'nu ölümsüz kılmaya, O'nun milli kahraman olarak yaşamasına yeterdir. Yeter ki bu duruma bakanlar Türk olsun, kaderini Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlamış olsun ve biraz da insan olsun. Biraz insan olunduğu takdirde bu hakkı teslim etmemek mümkün değildir. İnsanlık yönü olan düşmanları dahi bu büyük inşam Çanakkale Muharebeleri'nde yaptıklarından dolayı takdir etmişler ve övmüşlerdir. Hiçbir güç, hiçbir artniyetli, Türk'ü karanlığa çekmek isteyen hiçbir akım, yüce Atatürk'ü Türk'ün gönlünden, ruhundan, beyninden silemez, silemeyecektir; O'nun yolundan ayıramaz ve ayıramayacaktır. Yetişmiş ve yetişmekte olan Mustafa Kemallerin çokluğu bunun teminatıdır.

Capitolul IV. (IV. Bölüm)

Cepheden Günlükler, Hatıralar, Mektuplar, Olaylar, Fotoğraflar

Çanakkale Savaşı'nın 100'üncü Yılında Atatürk'ün Hatıraları

1914 yılı Kasım ayında Mustafa Kemal Başkomutanlık Vekaleti'ne müracaat ederek cephede aktif bir göreve getirilmek istediğini bildirmiş ancak kendisine "Sizi Sofya Ateşemiliterliğinizi daha önemli bir görev olarak görüyoruz" cevabı almıştır.

Bu sefer Aralık ayında Sofya'dan Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya bir mektup yazarak cephede aktif görev alma isteğini tekrar eder: "*Vatanın müdafaasına ait faal vazifelerden daha mühim ve yüce bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken ben Sofya'da ateşemiliterlik yapamam! Eğer birinci sınıf subay olmak liyakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise, lütfen açık söyleyiniz.*"

Mustafa Kemal Falih Rifki Atay'a o günlerdeki ruh halini şöyle anlatacaktır: "*O günlerde neler çektiğimi anlatamam. Gerekirse bir er gibi herhangi bir cepheye katılmaya karar vermiştim. Onun için Sofya'daki evimin eşyalarını, Fethi Beyi arkadaşım ile anlaşarak elçiliğe taşıttım. Hemen hareket edebilmek üzere küçük bir bavul hazırladım. Artık evi de bırakmak üzere iken, 'İsmail Hakkı' imzalı bir telgraf aldım. İmzanın üstünde, 'Harbiye Nazır Vekili' yazılı idi. 'On dokuzuncu Tümen Komutanlığı'na tayin buyruldu. Hemen İstanbul'a hareket ediniz' Ben bu telgrafi aldığımda vakit Başkumandan Vekili Enver Paşa, Sarıkamış Savaşı'nı yapıyordu..."*

20 Ocak 1915 tarihinde Mustafa Kemal, Esat Paşa komutasındaki 3. Kolordu'ya bağlı Tekirdağ'da kurulacak 19 Tümen Komutanlığı'na atandı. O günleri şöyle ifade ediyor:

"Enver Paşa ile karşı karşıya bulunuyorduk. Enver, biraz zayıflamış, rengi solmuş bir halde idi. Söze ben başladım: 'Biraz yoruldu' dedim. 'Yok, o kadar değil' dedi. 'Ne oldu?' 'Çarpıştık, o kadar!', 'Şimdiki durum nedir', 'Çok iyidir!' dedi. Kendisini üzmem istemedim. Konuşmayı görevim üzerine çevirdim. 'Teşekkür ederim, beni numarası on dokuzuncu olan tümene kumandan tayin etmişsiniz. Bu tümen nerededir?' 'Ha, evet... Belki bunun için Erkan-ı Harbiye ile görüşseniz daha iyi bilgi edirsiniz'. Enver'i çok yorgun ve kafası işlerinde görüyordum. Sözü uzatmadım. 'Peki o halde fazla rahatsız etmeyeyim' dedim. Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye'sine gittim. Gerekenlere kendimi şöyle tanıtıyordum: 'On dokuzuncu Tümen Kumandanı Mustafa Kemal... Hepsi şaşırıyordu! Böyle bir tümenin var olduğundan haberi olana rastlamadım. Sonunda bir akıllı dedi ki: 'Belki böyle bir tümen Liman von Sanders'in ordusunda bulunmaktadır. Bir defa onu görseniz...' Von Sanders'in kurmay başkanı Kazım Bey'in bürosuna giderek durumu anlattım. Kazım Bey: 'Bizim dislokasyonumuzda böyle bir tümen yoktur. Fakat olabilir ki, Gelibolu'da üçüncü kolordu yapmakta olduğunu

bildiğimiz bazı yeni teşkilat arasında yeni bir tümen kurmayı tasarlamıştır. Bir defa oraya kadar gitseniz' daha sonra Kazım Bey, 'Bununla berber hareketimizden önce sizi kumandan paşaya tanıtayım' dedi."

Mustafa Kemal'in Limon Von Sanders ile ilk görüşmesi pek iyi geçmez. Ancak artık Tümen Komutanı olarak görev başındadır. 2 Şubat 1915 tarihinde Mustafa Kemal Tekirdağ'a geçer, 19. Tümen'i kurma çalışmalarına başlar. 25 Şubat 1915 tarihinde 19. Tümen ve Maydos (Eceabat) Bölge Komutanlığı'na getirilir. 23 Mart 1915 tarihinde Maydos Bölge Komutanlığı genişletilerek "Müstahkem Mevki Rumeli Bölgesi Komutanlığı" adını alır, komutanlığına da Albay Halil Sami bey getirilir. Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen ise 3. Kolordu Komutanlığı emrine verilir.

25 Nisan 1915, "Kazandığımız An"

19 Şubat 1915 ile 18 Mart 1915 tarihleri deniz muharebeleri ile geçti. 18 Mart tarihinde İttilaf Kuvvetleri son derece kapsamlı ve güçlü bir saldırı gerçekleştirmiş olsa da somut bir kazanç elde edemedi. Deniz muharebesinin kilitlemesi ve müttefik kuvvetlerin verdiği kayıplar, Müttefik Kuvvetlerini keskin bir kara harekati yapmaya zorladı. 25 Nisan 1915 günü İngiliz, Fransız ve Anzak birliklerinden oluşan işgal kuvvetleri Seddülbahir, Kumkale ve Arıburnu bölgelerinden çıkarma yapmaya başladılar. Seddülbahir'de kıyı topçusunun başarısı ve karşı taarruz ile durdurulan işgal kuvvetleri, Kumkale'de atıl kalmış, Arıburnu ise tam manasıyla cehennemi yaşamıştır.

Çıkarma başladığında Yarbay Mustafa Kemal Çanakale Bigalı köyü doğusundaki Değirmenlik Mevkii'nde bulunan karargahındaydı. Çıkarmayı haber aldığı anda durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Gelibolu'daki 3. Kolordu Komutanlığı'na düşmanın konumunu ve aldığı inisiyatifi bildiren bir rapor gönderdi. 57'inci Alayı alarak yolsuz, sarp ve derin derelerle kesilen arazide intikal ederek, saat 09.40'ta Kocaçimen mevkisine vardı. Burada 57. Alay dinlenmeye bırakılmış, Atatürk Conkbayırı'na geçmiştir. Orada cephaneleri bittiği için çekilen ve düşmanca kovalanan bir gözetleme bölüğüne rastlar. Devamını Mustafa Kemal anlatıyor:

"- Nerede düşman?

- İşte diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler.

Gerçekten de düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye yaklaşmış, serbestçe ilerliyordu.

Düşman bana askerlerimden daha yakın. Düşman bulunduğum yere gelse kuvvetlerim pek kötü duruma düşecek. O zaman, bir mantıkla mıdır, yoksa bir içgüdü ile mi, bilmiyorum, kaçan erlere:

- Düşmandan kaçılmaz dedim.

- Cephanemiz kalmadı, dediler.

- Cephanemiz yoksa süngümüz var, dedim. Ve bağırarak,

- Süngü tak, dedim. Yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı'na doğru ilerleyen piyade alayı ile Cebel Bataryası'nın erlerini marş marşla benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki emir subayını geriye saldı. Erler yatınca, düşman da yere yattı. Kazandığımız an, bu andır."

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

“Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum”

Tarihte bazı kritik anlar vardır bir muharebenin kaderini belirler, o muharebe de savaşın kaderini tümünden değiştirir. Mustafa Kemal'in emriyle kaçmakta olan Türk askerleri mevzi alınca karşı taraf da mevzi alarak duraklar. O duraklama sayesinde 57. Alay Öncü Bölüğü Conkbayırı'na yerleşir. Artık savaşın seyri değişmiştir. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın izniyle, 27. Alay'dan geri kalan birlikleri de emrine alan Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, karşı saldırıya geçmek üzere 57. Alay'a şu emri verir:

“Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında, yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir.”

25 Nisan 1915 günü, Karaya çıkan Anzaklar sekiz taburdan fazladır. Hemen süngü taktirarak düşmana saldırı emri veren Atatürk hareketi Conkbayırı'ndan yönetmiş; sağdaki ve soldaki birliklerle bağlantı kurmaya çalışmıştır. Atatürk anılarında Conkbayırı'ndaki o mücadeleyi “Herkes öldürmek ve ölmek için düşmana atılmıştı.” sözleriyle ifade eder. Conkbayırı sırtlarında yaşanan boğaz boğaza çatışma sonunda 57. Alay'ın neredeyse tamamı şehit olmuş, ama düşman çıkarması da sonuçsuz kalmıştır. Vakit ikindiye yaklaşırken, ilk çıkarma kademesi olan tümenin sahile çıkışı da tamamlanmıştır. Ne var ki, 27. Alayın birlikleri ve 57. Alayın yaptığı karşı saldırı ve süngü hücumları sonucu Anzaklar çok sayıda kayıp vermiş, sahile çekilmiş, kritik ve endişeli anlar yaşamaktadır. Gene de gün batarken, Anzak Kolordusu'nun sahile çıkan Tümeni, Arıburnu'nun sarp yamaç ve tepelerinde yerleşme olanağı bulur. Bu tarihten başlayarak hareket, *1915'in Ağustos ayına kadar dört ay boyunca, Conkbayırı-Kocaçimentepe-Kabatepe bölgelerinde, tarafların karşılıklı saldırı ve özellikle gece yapılan süngü hücumlarıyla, yakın boğuşmalar şeklinde ve çok kanlı çarpışmalarla geçecektir.*

Çanakkale Savaşı uzmanı İsmet Görgülü, “On yıllık Harbin Kadrosu” adlı eserinde, Atatürk'ün 25 Nisan 1915 savaşlarındaki başarısını şöyle anlatmıştır: *“Saat 09:30'da Ordu yedeği olan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, inisiyatifini kullanarak Kocaçimen bölgesine getirdiği 57. Alay ile, düşmanın kuzey yanından taarruz etti. Düşman ilerlemesi durduruldu. Yarbay Mustafa Kemal, düşmana taarruz etmek için Ordu Komutanından gerekli izni almayı bekleyeydi, düşman muharebenin ilk saatlerinde, bölgenin en hakim tepeleri olan Conkbayırı ve Kocaçimen'i ele geçirecek ve Boğaz yolunu açmış olacak, Seddülbahir'i de savunan Türk kuvvetlerini de kuzeyden kuşatmış olacaktı. Aynı zamanda düşmanın çıkarma yaptığı Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine, muharebenin ilk gününde müdahale edebilecek mesafede Türk birliği bulunmadığından (M. Kemal'in tümeni hariç) Mustafa Kemal'in bu tarihi müdahalesi olmasaydı Çanakkale Muharebeleri, 25 Nisan günü kaybedilebilirdi.”*

26 Nisan, “En kritik gün”

İttifak Kuvvetleri saldırılarına 26 Nisan günü de devam etmişlerdir. Ortada ciddi bir sorun vardır. Arıburnu bölgesindeki Türk kuvvetleri İngilizlerden sayıca azdır, takviye imkanları düşüktür, askerler yorgun, aç ve uykusuzdur. Muharebenin bütün dehşeti askerlerin üstündedir. Atatürk bu şartlar altında mücadele ederken daha sonra o günleri şöyle tanımlayacaktır “Diyebilirim ki benim için en kritik durum 26 Nisan günü idi.” 26 Nisan tarihinde Conkbayırı'na yapılan taarruzu Atatürk, daha

sonra Kemalyeri diye adlandırılacak yerden yönetir, Kanlısırt-Kırmızısirt hattında düşmana ağır kayıplar verdirerek, kıyıya çekilmeye zorlar. Müttefik güçlerin 26 Nisan sabahı yaptıkları saldırıda 57. Alay'ın geri kalan askerleri de ya "şehit" ya da "sağır" olmuşlardı. 19. Tümen Komutanı Atatürk, 26 Nisan akşamı verdiği emirde, "Bütün birliklerin buldukları kıtaları tahkim etmelerini, muharebe hazırlıklarını tamamlamalarını, Kocadere köyünden tümen cephane dağıtım yerinden gerekli ikmalin erkenden yapılmasını, erlerin sıcak ve kuvvetli yemekle doyurulmasını..." talep eder.

Başarılarından dolayı 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, 27 Nisan 1915'te, Atatürk'e, bir kutlama telgrafı çeker: "Başarınızı kutlarım. Raporlarınızı Başkomutanlık Vekaleti Yüksek Makamına arz ediyorum... Emrinize verilen 33. Alay'la birlikte düşmanı denize dökünüz. Donanmamız bizi ateşle destekleyecektir. Tanrı'nın yardımı bizimlidir."

Esat Paşa, 30 Nisan 1915'te bir kere daha Atatürk'e kutlama telgrafı çekmiştir: "Geceli gündüzlü devam eden harbi, başarı ile yöneterek her an bir başka surette belirmekte olan fedakar hizmetlerinizin devamını bekler, sizi yürekten kutlarım."

Mustafa Kemal 30 Nisan 1915'te Gümüş İmtiyaz Madalyasına layik görülür bunu Altınve Gümüş Liyakat Madalyaları izler.

16 Mayıs 1915, "Siperler arasındaki mesafe 8 - 10 metre. Ölüm muhakkak"

1 Mayıs 1915'te, Atatürk'ün komutasındaki 19. Tümen, Arıburnu cephesinde düşmana taarruz etmiş, istenen sonuç alınamayınca, Atatürk, 2 Mayıs'ta taarruzu durdurmuştur. Atatürk, muharebe sonunda, yayınladığı emirde şöyle demektedir: "Bizimle beraber burada muharebe eden bütün askerler kesinlikle bilmelidirler ki bize verilen namus görevini tam olarak yerine getirmek için bir adım geri gitmek yoktur. Düşmanı denize dökmedikçe yorgunluk belirtisi göstermeyeceklerine şüphem yoktur."

Ancak iki tarafın askerleri de hayatları boyunca karşılaşmadıkları bir dehşetin içindedir. Türk askerlerinin kumanyası azdır, İngiliz askerleri sıcaktan bunalmakta, kan kokusu cepheyi sarmaktadır. Ölüm her yerdedir. 9 Mayıs 1915'te Arıburnu cephesinin sağ yanından taarruza geçen düşman, Atatürk'ün 19. Tümeni'ne bağlı birliklerce durdurulur ve geri püskürtülür, 10 Mayıs'ta Atatürk'ün Arıburnu muharebelerini yönettiği tepeye 3. Kolordu Komutanlığı'nın günlük emriyle - "Kemalyeri" adı verilir, 11 Mayıs 1915'te öğleden sonra Başkomutan Vekili Enver Paşa, 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yla birlikte Kemalyeri'ndeki Arıburnu karargahına gelerek cephe hakkında Atatürk'le görüşür. 14 Mayıs 1915'te İngilizler Bombasırtı'nı ele geçirmek için saldırır. O günü Atatürk şöyle anlatıyor:

"Biz kişisel kahramanlıklarla uğraşmıyoruz. Yalnız size, Bombasırtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz, on metre, yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulamamacasına düşüyor, ikinci siperdekiler onların yerine geliyor, fakat ne kadar imrenilecek bir soğuk kanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz?.. Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok... Okuma bilenler Kuran'ı Kerim okuyor ve Cennet'e gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şahadet çekerek yürüyorlar. İşte bu Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayret ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebesini kazandıran bu yüksek ruhtur."

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

“Demir kitle”

17 Mayıs 1915'te Atatürk, Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılarak 19. Tümen Komutanlığı'ndaki görevine döner. Ayrıca 19. Tümen, Kuzey Grubu Komutanlığı'na bağlanır. Atatürk, Arıburnu Komutanlığı'ndan ayrılırken emrindeki birliklere yazdığı veda yazısında: *“23 gün sevk ve idare etmek mutluluğu kazandığım siz demir kitlenin, Tanrı'ya sığınarak yaptığı hücum iledir ki düşmanın 20.000'i aşan kuvveti Arıburnu'nda yok edildi. Yirmi üç günlük ateşli ve kanlı ortak çabalarımız anısının samimi ve temiz duyguyla korunacağından eminim.”* demiştir. 25 Nisan'dan 17 Mayıs'a kadar geçen sürede Arıburnu'ndaki bütün kuvvetleri 19. Tümen Komutanı Yarbay Atatürk komuta etmiştir. Şimdi ise komutanlık Esat Paşa'ya devredilmiştir. Atatürk, karargahını Kemalyeri'nden Conkbayırı yakınlarındaki bir noktaya kaydırır.

17 Mayıs 1915'te Atatürk'e, Arıburnu muharebelerindeki başarısından dolayı padişah adına “MuharebeAltınLiyakat Madalyası” verilir. 23 Mayıs 1915'te, gösterdiği başarılarından dolayı Atatürk'e, Alman İmparatoru tarafından “Demir Haç” nişanı tevdi edilir.30 Mayıs 1915'te, Çanakkale Ağıldere'de İngilizlerle şiddetli çarpışmalarda, Atatürk'ün komuta ettiği kuvvetler zafer elde eder. 1 Haziran 1915'te Atatürk albaylığa yükselir. Bu nedenle Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa, Atatürk'e “tebrik telgrafı” çeker, mesaj şöyledir: *“Yeni rütbenizi tebrik ederim. Bu terfi, görmekte olduğunuzu büyük ve fedakarane hizmetlerinize karşılık bir mükafat değil, ancak memlekete daha mühim ve ordumuza daha kıymetli hizmetler görebilecek mevkilere erişmek için geçilmesi gereken bir basamaktır.”*

„Gerçekten bir cehennem hayatı yaşıyoruz”

4-5 Haziran 1915'te İngilizlerin gece Arıburnu cephesindeki siperlere saldırımları üzerine başlayan mücadeleyi, sabaha karşı Düztepe'deki karargahından Tümen cephesine gelen Atatürk yönetir. 19.Tümen birlikleri, işgal edilen siperleri düşmandan geri alır. 29 Haziran 1915'te, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Şehzade Ömer Faruk Efendi ve İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın, Gelibolu'da 5. Ordu Karargahı'nı ve Kemalyeri'ni ziyaret ettikten sonra Düztepe'de 19. Tümen Karargahı'nda Atatürk ile buluşur. 16 Temmuz 1915'te gazeteci, yazar ve şairlerden oluşan bir heyet Gelibolu'ya gelerek 5. Ordu ve 3. Kolordu karargahlarını gezer. Heyet, Cesarettepesi'ne giden yolun düşman kontrolünde olmasından dolayı Atatürk'ü ziyaret edemez, fakat telefonla konuşarak başarılar diler. 20 Temmuz 1915 tarihinde Mustafa Kemal arkadaşı Madame Corinne'e yazdığı mektupta şöyle diyecektir:

“Burada hayat o kadar sakin değil. Gece gündüz, her gün çeşitli toplardan atılan şarapneller ve diğer mermiler başlarımızın üstünde patlamaktan hal kalmıyor. Kurşunlar vızılıyor ve bomba gürültüleri topraklarınıke karışıyor. Gerçekten bir cehennem hayatı yaşıyoruz.

Çok şükür, askerlerim pek cesur ve düşmandan daha mukavemetlidir. Bundan başka hususi inançları çok defa onları ölüme sevk eden emirlerimi yerine getirmelerini kolaylaştırıyor. Filhakika onlara göre iki semavi netice mümkün. Ya gazi ya da şehit olmak. Bu sonucusu nedir bilir misiniz? Dosdoğru cennete gitmek.”

“Milleti çok büyük tehlike karşısında bırakıyorlar”

Mustafa Kemal, Envar Paşa, Limon Von Sanders ve Kolordu Komutanı Esat Paşa ile görüş ayrılığı içindedir. Haziran ayında bir çok defalar düşman kuvvetlerinin Arıburnu'nun kuzeyinden çıkartma yapacaklarını ifade etmiş, buraya yönelik alınmasını önerdiği önlemleri de bildirmiştir. Bu önerileri dikkate alınmaz. Arıburnu cephesinin bir komuta altında, Arıburnu ile Anafartalar arasının başka bir komuta altında ve Kabatepe bölgesinin de bir başka komuta altında yeniden organize edilmesini istemesine rağmen bu bölgeye ancak bir tabur yollar. Hatta Kuzey Grubu Komutanı ile Kurmay Başkanı bizzat Mustafa Kemal'in Düztepe'deki komuta yerine gelerek arazi üzerinde konuyu tartışmış, “kendisini bu saplantıdan kurtarmaya” gayret etmiştir. Esat Paşa ise Mustafa Kemal ile yaptığı bir sohbette “Düşman nereden gelecek” diye doğrudan sormuş, Mustafa Kemal mevkiyi gösterince de gülererek “Merak etme beyefendi gelemez” diye karşılık vermiştir.

İttifak Kuvvetleri Komutanı Hamilton belli ki aynı fikirde değildir. Tam da Atatürk'ün tahmin ettiği bölgeden bir saldırı planlamaktadır. 6 Ağustos 1915 tarihinde Yeni Zelandalılar Sazlıdere ile Ağıldere arasından Conkbayırı'na doğru ilerlemeye başlarlar. Mustafa Kemal durumu şöyle değerlendirir:

„6 Ağustos'tan itibaren düşman taarruzları, iki ay önce sorumluluk sahiplerine boşu boşuna açıklamaya çalıştığım şekilde gelişmeye başladığı zaman onların neler hissettiğini bilmeyi çok isterdim. Olaylar, onların kendilerini bekleyen şeylere karşı zihnen hazırlıksız olmak suretiyle, milleti çok büyük tehlikelerle karşı karşıya Mustafa Kemal, Envar Paşa, Limon Von Sanders ve Kolordu Komutanı Esat Paşa ile görüş ayrılığı içindedir. Haziran ayında bir çok defalar düşman kuvvetlerinin Arıburnu'nun kuzeyinden çıkartma yapacaklarını ifade etmiş, buraya yönelik alınmasını önerdiği önlemleri de bildirmiştir. Bu önerileri dikkate alınmaz. Arıburnu cephesinin bir komuta altında, Arıburnu ile Anafartalar arasının başka bir komuta altında ve Kabatepe bölgesinin de bir başka komuta altında yeniden organize edilmesini istemesine rağmen bu bölgeye ancak bir tabur yollar. Hatta Kuzey Grubu Komutanı ile Kurmay Başkanı bizzat Mustafa Kemal'in Düztepe'deki komuta yerine gelerek arazi üzerinde konuyu tartışmış, “kendisini bu saplantıdan kurtarmaya” gayret etmiştir. Esat Paşa ise Mustafa Kemal ile yaptığı bir sohbette “Düşman nereden gelecek” diye doğrudan sormuş, Mustafa Kemal mevkiyi gösterince de gülererek “Merak etme beyefendi gelemez” diye karşılık vermiştir.

İttifak Kuvvetleri Komutanı Hamilton belli ki aynı fikirde değildir. Tam da Atatürk'ün tahmin ettiği bölgeden bir saldırı planlamaktadır. 6 Ağustos 1915 tarihinde Yeni Zelandalılar Sazlıdere ile Ağıldere arasından Conkbayırı'na doğru ilerlemeye başlarlar. Mustafa Kemal durumu şöyle değerlendirir:

“6 Ağustos'tan itibaren düşman taarruzları, iki ay önce sorumluluk sahiplerine boşu boşuna açıklamaya çalıştığım şekilde gelişmeye başladığı zaman onların neler hissettiğini bilmeyi çok isterdim. Olaylar, onların kendilerini bekleyen şeylere karşı zihnen hazırlıksız olmak suretiyle, milleti çok büyük tehlikelerle karşı karşıya”.

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

“Az gelir!”

6-8 Ağustos 1915'te İngilizlerin Arıburnu cephesine ve Conkbayırı'na saldırımları üzerine çok kanlı çarpışmalar olur. Atatürk, 7 Ağustos 1915'te saat 05:05'te, Kuzey Gurubu Komutanlığı'na yazdığı raporda: *“Düşman gece yarısından başlayarak topçusuyla şiddetli ateş altına aldığı 18. ve 27. Alay cephelerine, saat 04:30'da hücum etmişse de Tanrı'nın yardımıyla ağır kayıplar verdirilerek hücum sonuçsuz bırakılmıştır”* demektedir.

8 Ağustos 1915'te, Conkbayırı İngilizlerin eline geçer. 8 Ağustos sabahı saat 04:00'te solda bulunan Avustralya piyadesi Azmakdere'den Abdurrahmanbayırı'na doğru sağa çark ederek Kocaçimentepesi'ne saldırır. Saldırı sırasında 14. 64 ve 25. Türk Alaylarının askerleri birbirine karışır, 9. Tümen Komutanı yaralanır ve 16. Kolordu Komutanı da cepheye gelip düzenleme yapmaz. Bu karışıklık içinde Atatürk, emrindeki 10. Alayı Conkbayırı'na koşturur. Bu sırada telefonla orduların içinde bulunduğu karışıklığı Kuzey Grubu Komutanlığı'na bildirmiştir. Conkbayırı'ndaki durum o kadar kritik bir hal alır ki Fahrettin Altay Paşa derhal Esat Paşa'yı arayarak Conkbayırı bölgesine kudretli bir komutanın atanması gerektiğini, bu kişinin de Mustafa Kemal olduğunu ifade eder.

Atatürk, saat 19:00'da Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'ya, Conkbayırı bölgesindeki kritik durumu anlatarak 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'i ikaz etmesini ister. Conkbayırı'ndaki durumun iyice kötüleşmesi üzerine, Mustafa Kemal doğrudan Liman Von Sanders ile görüşür. Görüşme şöyle cereyan eder:

“ - Vaziyeti nasıl görüyorsunuz, nasıl bir önlem düşünüyorsunuz?”

“ - Vaziyeti nasıl gördüğünüzü çoktan size ulaştırmıştım. Önleme gelince; bu dakikaya kadar çok uygun tedbirler vardı. Fakat bu dakikada sonra bir tek tedbir kalmıştır.”

Liman von Sanders Paşa sorar:

“ - O tedbir nedir?”

“ - Bütün kumanda ettiğiniz kuvvetleri emrime veriniz. Tedbir budur.”

-“Çok gelmez mi?”

Mustafa Kemal'in cevabı kesindir.

“Az gelir!”

Telefon kapanır.”

Atatürk gece saat 21:45'te Mareşal Liman von Sanders'in emriyle Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirilir. Atatürk, o gece saat 01:30'da Anafartalar Grubu Komutanlığı karargahı'nın bulunduğu Çamlıtekke'ye giderek grubun komutasını eline alır ve 9 Ağustos günü sabahın ilk ışıklarıyla taarruz emri verir.

İstanbul'u kurtaran taarruz

9 Ağustos 1915'te Atatürk'ün komutasındaki kuvvetler Anafartalar bölgesinde düşmana saldırır. 9 Ağustos günü hem Conkbayırı Muharebeleri devam eder hem de Birinci Anafartalar Muharebesi yapılır. Atatürk, 7. ve 12. Tümenlerin sabaha karşı başlayan taarruzunu, Anafartalar bölgesindeki bir tepeden başından sonuna kadar yönetir. Düşman bozguna uğrayarak kaçır.

10 Ağustos 1915'te, Atatürk, İngilizlerin 8 Ağustos'ta ele geçirdiği Conkbayırı'na taarruz eder. Atatürk, "Taarruzun Conkbayırı'ndan yapılmasını gerekli buluyordum. Bu taarruza çok fazla önem verdiğim için ve benden önce çeşitli kumandanların burada yaptıkları tearuzlarla sonuç alamadıklarını bildiğim için iş bu yeni taarruzu bizzat başında bulunarak kendim idare etmeye karar verdim" demiştir.

Atatürk, sabah saat 04:30'da baskın şeklinde bir taarruza karar verir. Taarruzda kullanacağı kuvvet, 8. Tümen'e bağlı 23, 24. ve 47. Alaylardır. Atatürk, anılarında Conkbayırı taarruzu'nun başlamasını şöyle anlatır:

"Gün doğmak üzereydi. Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum. Oradan hücumun yapılmasını bekleyecektim. Gecenin karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum anıydı. Saatime baktım. Dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tamamen ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Düşmanın piyade, mitralyöz ateşi başlarsa ve kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı düzende duran askerlerimiz üzerinde bir defa patlarsa hücumun imkansızlığından şüphe etmiyordum. Hemen ileri koştum. Tümen kumandanına rastladım. O da ve her ikimizin refakatimizde bulunanlar beraber olduğu halde hücum safının önüne geçtik. Gayet kısa ve seri bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim ve dedim ki: 'Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işret verdiğim zaman hep birden atılırsınız.' Kumandan ve subaylara da işaretimle askerlerin dikkatini çekmelerini emrettim. Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar gidildi ve oradan kırbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim. Bütün askerler, subaylar, artık her şeyi unutmuşlar, bakışlarını, kalplerini, verilecek işarete yöneltmiş bulunuyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde subaylarımız kırbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde aslanca bir saldırıyla ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde gökyüzüne yükselen bir sestən başka bir şey işitilmiyordu. Allah, Allah, Allah... Düşman silah kullanmaya vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele sonunda ilk hatta bulunan düşman tümüyle imha edildi".

8. Tümen alaylarınca sadece süngü hücumuyla gerçekleşen bu taarruzda, 4 saat süren kanlı süngü muharebeleri sonunda Conkbayırı'nın tamamı ele geçirilir. Düşmana çok büyük kayıplar verdirilen bu savaş sırasında General Boldwin ve Kurmay Başkanı ölür. Atatürk de göğsündeki saate isabet eden bir şarapnel parçasıyla yaralanır. Atatürk, Conkbayırı'nı geri aldıktan sonra öğleden sonra 8. Tümen'e veda ederek Anafartalar Grubu Karargahı'na döner. Resmi kayıtlara göre 5 gün süren Conkbayırı taarruzunda; Türk tarafı 20 bin, düşman tarafı ise 25 bin kayıp verir. Conkbayırı taarruzu hakkında, Fahrettin Altay Paşa şu yorumu yapar: "Mustafa Kemal, 10 Ağustos'ta yalnız İstanbul'un değil, bütün bir memleketin işgalini önlemişti. Artık ümitleri kalmayan İngilizler, iki ay sonra Gelibolu Yarımadasını boşaltıp çekilip gitmeye mecbur kalıyorlardı."

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Zafer

15 Ağustos 1915'te, İngilizler, Kireçtepe yükseklerini denizden ve karadan dövdükten sonra 54. Tümenlerinden dört taburla saat 15:30'da Aslantep'e karşı saldırıya geçer. Burada Gelibolu Jandarma Taburu ile 127. Alay'dan küçük bir Türk kuvveti vardır. Tümen komutanın da çok geride olması nedeniyle geç haber alındığından Aslantep'e zamanında kuvvet gönderilemez ve Kanlıtepe düşer. Atatürk, Turşun köyüne gider. Buradan 5. ve 9. Tümenlerden kuvvet göndererek Kanlıtepe'yi geri alır ve büyük bir tehlikeyi önler. 16 Ağustos'ta İngilizler, Anafartalar cephesindeki Kireçtepe'ye taarruz eder, Atatürk, ateş hattında 5. Tümen Karargahı'nın bulunduğu 161 rakımlı tepeden savaşı yönetir.

Mustafa Kemal 20 Eylül tarihinde rahatsızlanır. 27 Eylül tarihinde Liman Von Sanders'e Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan istifa ettiğini bildirir. İstifası kabul edilmez. 31 Ekim'de Enver Paşa, 3 Kasım'da Ayan ve Mebusan Meclisi üyeleri Çanakkale'de Atatürk'ü ziyaret eder. Yukarıdaki fotoğrafta Atatürk üyelere cephe hakkında bilgi vermektedir. 7 Kasım 1915'te, İngiliz Savaş Kabinesi Çanakkale'yi boşaltma kararı alır. Zafer kazanılmıştır.

İngiliz General Aspinall Ogländer yaptığı değerlendirmede şöyle diyecektir:

"Bir Tümen Komutanı'nın üç ayrı yerde tek başına giriştiği hareketlerle bir savaşın, hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı tarihte pek nadirdir." (Kaynak: Oda TV)

Anafartalar Kahramanı

Çanakkale Savaşları sonucunda Mustafa Kemal vatan sathında bir kahraman olarak karşılanır. Ruşen Eşref Ünaydın'ın 1918 yılında Yeni Mecmua'da yayımlanan "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat" başlıklı röportajı bunun tipik bir delilidir. "İstanbul'u kurtaran kahraman" unvanı verilen Mustafa Kemal'in ismi dilden dile dolaşır.

"1918 yılında Mustafa Kemal İstanbul'daki başkumandanlıktan şu mealde bir telgraf aldı: "Adana'da Mareşal Liman Von Sanders'ten Yıldırım Orduları Kumandanlığı'nı teslim almak üzere Adana'ya hareket ediniz."

Bu emir üzerine Mustafa Kemal; gece gündüz mesafe katederek otomobille Adana'ya geldi. Ve orada Liman Von Sanders'e mülaki oldu. Mustafa Kemal, Adana'ya muvasalat ettiği günün öğle yemeği sonuna kadar Mareşal Liman Von Sanders'e misafir kaldı.

Yemekten sonra Mareşalin bürosuna geçtiler. Von Sanders yüksek askerliğin bütün izzeti nefsiyle makamına oturdu. Ve karşısında yer almış olan Mustafa Kemal'e şu sözleri söyledi:

"Çok bahtiyarım ki; bu mühim kuvvetin kumandasını sizin gibi; Arıburnu, ve Anafartalardan beri yakından tanıdığım bir yüksek Türk kumandanına bırakıyorum." Mareşal bu sözleri söylerken ayağa kalktı. Gözleri yaşarmıştı."

Savaş muhabiri Charles Bean hatıraları

İngilizler, Çanakkale Savaşı öncesinde sömürgelerine haber göndermiş ve yardımcı kuvvetler istemişti. Avustralya bu isteğe olumlu cevap vererek 20 bin

Avustralyalı, 8 bin Yeni Zelandalıdan oluşan ilk ANZAK kuvvetini Türkiye'ye doğru Kasım 1914'te yola çıkarmıştı. 1. Anzak Tümeni'ni taşıyan Orvieto gemisinde, savaş muhabiri Charles Bean de vardı.

Charles Bean, Melbourne limanından demir alınmasından, istilanın sonuna kadar Anzak askerlerinin bütün serüvenini hem onlarla birlikte yaşadı hem de bütün ayrıntıları ile yazdı. İstila başladığında 34 yaşında tecrübeli bir gazeteci olan Bean kısa sürede askerlerle kaynaştı ve kızıl saçlarından dolayı "havuç kaptan" lakabı ile anıldı. Bean en tehlikeli mevzilere bile girmekten geri durmadı. O yıllarda yeni gelişmekte olan modern savaş muhabirliğinde önemli ve örnek bir kariyer yaptı. Son istila kuvvetlerinin çekildiği tarihi günden ancak bir gün önce Gelibolu'dan ayrılan Bean ülkesine dönerken yanında 125 defter dolusu not ve yüzlerce fotoğraftan oluşan eşsiz belgelere sahipti. Bean resmi muhabir olmasına rağmen Çanakkale Günlüğü savaşın gayri resmi tarihi idi. Zaten, "Avustralya'nın Resmi Tarihi" adında 6 ciltlik bir eser de yazmıştı. Bu eserini tamamladıktan sonra elindeki notları Avustralya Savaş Tarihi Enstitüsü'ne devretti. Bean, 1968'de hayatını kaybetti. Enstitü de bu notları 1979 yılına kadar halka kapalı tuttu. Bean'ın bu notları üzerinde çalışan araştırmacı Kevin Fewster, Çanakkale Günlüğü'nü 1983 yılında yayınladı..

Ben Anlatıyor

Bu çıkarmada bulunan tek sivil ve tek gazeteci Avustralyalı Charles Bean idi. Bean, o tarihi günü bakın nasıl anlatıyor: *"25 Nisan Pazar (geceyarısı): Gemiler Limni'den geldi. Güvertede uyuklu bir ses esnemelerle kesilen bir şarkı söylüyor... Derken ilk kez 4.38'de, dikkatle kulak verdiğimde, ta uzaklarda bir takırtı duyuyorum; küçük tahta bir kutunun iç kısmına bir kurşun kalemle hafifçe vurulmuşçasına. Bu takırtı sürekli gidip geliyor. Son derece uzaktan ve derinden gelen bir ses ama benim için artık yabancı değil. İlk defa işitmeme rağmen bunun ne sesi olduğundan hiç şüphem yok. Ateşlenen tüfeklerin yankılanan sesi bu; önce birkaç el, sonra daha ağır ve sürekli... İlerdeki tepelerde yoğun çarpışmalar oluyor... Sandal 50-60 santimetre derinlikte bir suda karaya çekildi. Dışarı fırladık... Limni'de sırt çantalarının ağırlığından yıkılanlar olduğunu gördüğüm için dikkatle çıktım, kumsala dek suları yara yara yürüdüm ve sonunda Türk topraklarına ayak bastım..."*

Her gün olaylar hakkında küçük notlar alıp akşam kıt ışık altında veya ay ışığında bunları düzenleyen Resmi Savaş Muhabiri Charles Bean, 29 Nisan 1915 tarihinde ise şu dehşet satırları yazıyordu: *"Her gün kampa Türk esirler getiriliyor. Avustralyalıların esirlere hayli kötü gözle baktıkları kesin... Bu yüzden bizim Avustralyalılar eğer ellerinden geliyorsa, esir almayı yaralıları öldürme yoluna gidiyorlar. Hem Yeni Zelandalılar, hem de Avustralyalılar, kimi durumlarda en azından ilk karşılaşmalarda, hele işler kötüye giderken, Türkler'den esir alınmaması yolunda üstlerinden kesin emir aldıklarını söylediler bana. Bunlara inanmıyorum, ama doğru da olabilir."*

Bean, günlüğüne 26 Eylül Pazar günü için ise, yaralıları öldürdüklerini içeren şu dehşet dolu notları kaydetmiş *"Nevinson ile birlikte İmroz adasında Panagia köyüne gittik. W'nin emir eri X bize yolda son derece şaşkıncı şeyler anlattı. X. Munster alayındaymış. Bir çok süngü hücumunda bulunduğunu söyledi bana..."*

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Anlattığına göre “2 Mayıs gecesi Türkler Munster hattını yarmışlar. Hattaki askerlerle subayların pek çoğu bunu bilmiyormuş. Türkler hattı yarıp Munster karargah bölüğünü darmadağın etmişler. Hattaki askerler de arkalarından gelen insan seslerini duyunca kendi adamlarının takviyeye geldiğini sanmışlar. Gene de bu konuda bir tereddüt belirince bir çavuş adamlarından bazılarını birer el ateş etmelerini emretmiş. Ateşin açılmasının hemen ardından “Allah Allah” sesleri yükselmiş dört bir yandan. Ön hattakiler derhal ateş açmışlar ve Türkler’i komuta eden Alman subayla birlikte 15 kişiyi öldürmüş ya da yaralamışlar. Ertesi gün o Almanın canını alıverdik’ dedi X. Kulaklarıma inanmadım bir an. Kent bölgesinden gelen tatlı, yumuşak, becerikli bir adamdı bu X. Evet, iyi eğitim görmemişti, cahildi ama yumuşakbaşlı iyi bir adamdı... Bu sözlerin üstüne gerçekten öylesine midem bulandı ki konuşamadım. Yaptığı işin dehşeti hakkında en ufak bir fikri bile yoktu. Hatta bununla övünür gibiydi. Eğer bizim Tommy’lerimizin bir kısmı böyle savaşıyorsa, Tanrı yardımcımız olsun. Evet yaralıları öldürmekle böbürlenene bazı Avustralyalılar da görmedim değil, ama bu savaşın heyecanı içindeydi. Ele geçirdiği yaralı adamı (Alman bile olsa) bir gün sonra soğukkanlılıkla öldürebilecek çok fazla insan olduğunu Resmi Savaş Muhabiri Bean’in günlüğünde insanın tüylerini diken diken eden en önemli ayrıntı ise, maalesef Türk esirleri canlı canlı yaktıklarını itiraf ettiği satırlar. Bean, 8 Ağustos 1915 diye başlayan satırlarına şöyle devam ediyor: “Bugün Pazar. Bu topraklara ayak basalı 15 hafta oldu... Bugün hayatımda gördüğüm en alçakca davranışlardan birine şahit oldum. Sığınağımın hemen karşısında 100 kadar Türk ile 2 Alman esirin barındığı tutukevinin çevresine benzin döküp tutuşturuldu... Türklere çok yakın gelen dev alevler karşısında zavallı esirler tutukevinin en uç köşesine üşüştüler ama acı akıbetten kurtulamadılar... Bu görüntüyü seyredip gülüşenler arasında İngilizler de Avustralyalılar da vardı. Bu işi yapanların ağızını burnunu dağıtacak onurlu bir kişi yok muydu acaba? Aynı iş dün de yapılmıştı çünkü... Bu esirlere yapılan muamele insanın yüzünü kızartacak derecede. Oysa bildiğimiz kadarıyla Türkler esir düşen asker ve subaylarımıza olağanüstü iyi davranıyorlar...” 1998 yılında “Çanakkale Mahşeri” isimli belgesel tarihi romanın yazarı Mehmed Niyazi, 6 sene süren araştırmaları sırasında İngilizce ve Almanca kaynaklarda 100 Türk ve 2 Alman’ın yakılması ile ilgili bilgilere rastladığını belirtiyor ve Bean’in güncesini doğruluyor. Mehmed Niyazi, yakılma olayının Yüzbaşı Weistock’un emriyle yapıldığını bildiriyor. Mehmed Niyazi, yakılma olayının bir önceki gece gerçekleşen Türk saldırısının bir intikamı olduğunu ve tepelerden saldırıya hazırlanan Türklere bir gözdağı vermek ve morallerini bozmak gayesi ile yapıldığını söylüyor.

Bean’in günlüğünde yukardaki dehşetengiz olaylar anlatılırken aşağıdaki insâni davranışlar da kaydediliyor: “4 Mayıs: Türkler, Kabatepe’de yaralılarımızı teknelerimize yüklememize izin verdiler. Bütün bu tahliye-yükleme sırasında hiç ateş etmediler... Bugün öğleden sonra saat 14.00’te donanmaya ait bir tekne, beyaz bir bayrak çekmiş olarak yaralıları toplamaya geldi. Türkler, teknenin gelip yaralıları almasına, sonra yeniden denize açılmasına izin verdiler ‘Sizin sadakanız ile yaşayan domuzdur. Midelerimiz dopdolu. Kollarımızın ucunda ellerimiz, ellerimizde de süngülerimiz var. Eğer söylendiği kadar büyük milletseniz, neden o yüce ilkelere uygun davranmıyor ve neden başka milletleri kendi önderlerine bağılıktan

ayırtmaya çalışıyorsunuz?.. 'Son derece onurlu bir cevap. Türkleri ayartma yolundaki girişimlerde ipin ucunu kaçırmamız içten bile değildi..

"Üç hafta önce Türkler'in üç gün süren bir Bayramı vardı. Bizim siperlere iki paket sigara attılar. Üzerinde bozuk bir Fransızca ile 'Afiyetle için kahraman düşmanımız' yazıyordu. Başka paketin üzerinde de 'Sevgili düşmanımız bize süt gönderin.' Konserve et gönderdik. Bir taşla sopanın üstüne yazdıkları cevapta 'Konserve et istemeyiz' dediler. Bunun üzerine biraz reçel, iyi bisküvi fırlattık. Bütün bunlar saat 08.30 ila 09.15 arasında olup bitti. Sonunda Türkler 'Tamam' 'Fini' diye bağıldılar. Ertesi gün aynı şeyler tekrarlandı. Üçüncü günün sabahında 'artık bu işe son verin' şeklinde bir emir geldi..."

Çanakkale'den gizlice kaçış

Savaş muhabiri Bean gelişleriyle birlikte kaçışlarını da anlatıyor Çanakkale Günlüğü'nde. "16 Aralık: Anzak Koyu olağanüstü ıssız, kumsal tamamen boş. Evraklarımızı yaktık. Türkleri ilgilendirecek pek az şey kalacak arkada... Askerlerimizin çoğu buradan ayrılacakları için üzgün değil. Yalnızca silah arkadaşlarını burada gömülü bırakacaklarına üzülyorlar. 17 Aralık: Dün 5. Bölük mühendislerini kazma-kürek ve borularını yakarken gördüm. Kendi elimle imal ettiğim mobilyayı yine kendi elimle yok ettim. Sığınağımdan çıkarken de su geçirmez çarşafıma bir bıçak attım... 23 Aralık: Tüm mevzilerimizi çirilçiplak bir şekilde Türklere bırakmamız bu gece de boş mevzilerde tüm ışıkların yanık bırakılması, hat boyunca Türk tüfeklerinin, sabah bombalayıp ardından da çoktan terkettiğimiz siperlere hücum etmesi ve gece boyunca olup bitenleri gerilim içinde gözleyerek bekleyişimiz... Bütün bunlar hiç de fena bir savaş hikayesi değil aslında..." Daha sonra, Milli Ajans Ve Tanin Gazetesi Muhabiri Cemil HAKKI Turk asker mektubu 1968 da şunları yazar:

"Çürümüş el kol ve bacak parçaları, etleri düşmüş İngiliz kafaları, kurumuş kunduralar içinden uzanan bacak etleri, kan lekeleri, gömmeye vakitbulamadıkları naaslar. Üzerine pek az toprak attıkları cesetlerin yaganyağmurların tesiriyle kolları bacakları meydana çıkmış zavallı ve zavallı İngilizler... Bir taraftan amele kollarımız bu cesetleri gömmekle bir taraftan nakliyekollarımız tahribat kuvvetlerinin çıkardıkları yığın yığgın ganimetleritaşımakla meşgul idiler. Meydanda bırakılan eşyadan yiyeceklerden çok başka birçok yerde gömülmüş cephane, bomba sandıklarına, malze-meye, konservelere tesadüf ediliyor. Biz bu Kayacık Agılı Sırtı'nı dolasırken Arıburnu istikametinden düşmanın iki direkli, iki bacalı kruvazörü Anafartalar sahil açıklarına doğru gitti. Uzun müddet durarak bu terkedilmiş sahayı gözetledi. İhtimal ki açıklardan, Anafartalarda yatan binlerce İngiliz ölülerini kutsuyordu. İhtimal ki ***üremedikleri seylere hiç olmazsa uzaklardan son bir defa bakıyorlardı. Akşam oldu. Bugünün dolaşmasına biz de son vermeye mecbur kaldık. Geldiğimiz yola döndük. Siperlerimiz üzerinden atlaya atlaya geçtik. Yetiştığımız bir meydanda ayaklarına geçirdikleri yeni İngiliz kunduralarının verdiği neşe ile dolaşan askerlere, güzel İngiliz çadırlarının kurulmasını talim eden bölüklere tesadüf ettik. Bu büyük çadırlar biri diğerine bizim çadırlar gibi bağlanırsa da bunlarda düğme ve ilik yerine yalnız delikler var. Bu delikler birbirlerinin üzerine getirilerek bağlanıyor. Dönüşte de yollarda yine pek çok ganimet taşıyan mekkare kollarına rastladık. Terk edilmiş mıntıklar artık sırayla hergün dolaşılacaktır."

ÇANAKKALE Savaşları'nı izleyen ve görev yapan tek kadın muhabir Bulgar gazeteci Wanda Zembruska'nın anılarından

Cepheye Batılı ülkelerden 50'den fazla gazetecinin gelip haber yaptığını belirten Yrd. Doç. Dr. Esenkaya şunları söyledi:

"Çanakkale cephesi açıldıktan sonra, birinci Cihan Harbi'nin diğer cephelerinde oldukça bir yavaşlama, hatta bekleme süreci başlıyor. Çünkü Çanakkale'de İngilizler kazanırsa, ki ümitleri tamamen o. Hemen İstanbul'u elde edip Mayıs ayında Almanlar'a karşı güçlü bir taarruzla Almanlar'ın işini

bitirip, harbi en geç Haziran 1915'de tamamlamayı planlıyorlardı.

Fakat Türkler'in hem 18 Mart, hem de sonrasında kara muhaberelelerinde kahramanca mücadelesi sonucunda bütün devletler Gelibolu'da ne oluyor diye hiç umulmadık derecede sayısı 50'yi aşkın muhabirler grubunu bölgeye gönderiyordu. Wanda hanım da bunlardan biri. Bulgaristan'ın Otro Gazetesi'nin muhabiri Wanda Zembruska, 19 Ağustos 1915'te savaşları takip etmek için Osmanlı Genel Karargahı'ndan izin talep etmiş. O zaman henüz 24 yaşında olan Bulgar gazeteci, Romence, Fransızca, Bulgarca ve Almanca biliyor. Cephedeki ilk haberini ise Otro gazetesine 2 Eylül 1915'te ulaştırmış.'

YERALTINDAKİ ORDU KARARGA

Osmanlı arşivlerinden Bulgar gazetecinin 13 günlük serüvenini ince-lediğini ve 5 haberini bulduğunu belirten Yrd. Doç. Dr. Esenkaya şöyle devam etti:

"Bunların ilkinde, İstanbul'dan çıkıp Tekirdağ'a kadar olan yolculuğundan bahsediyor. Bir torpido botuna bindik-lerini belirtiyor ve İstanbul'daki Çanakkale harbinin izlerini çok net biçimde aktarıyor. Tekirdağ'da mola verdik-lerinde, cepheye yiyecek götüren deniz araçlarının tamamen bakliyat, kavun ve karpuz yüklü olduğunu gördüğü bilgilerine yer vermiş. Bu bilgiler ise bugün bize her yerden Çanakkale'ye büyük bir destek sağlandığını gösteriyor. Karargah izlenimlerini anlatan bir diğer haberinde ise, karargaha yaklaşırken bir uçak bombardımanı ile karşılaştıklarını, ancak ciddi anlamda bir panik yaşamadıklarından bahsediyor. Bir başka haberinde bir yüzbaşı tarafından götürüldükleri Liman Von Sanders ile karşılaşmasında, 64 yaşındaki komutandan 'ne kadar diri duruyor' diye bahsediyor. Ayrıca 5'inci Ordu karargahının toprak üstünde olmadığını, tamamen zeminde olduğu bilgisini veriyor. Mesela bizde böyle bir bilgi yoktu. Onun anısından öğrendik. Alman Paşa Liman Von Sanders ile yaptığı konuşmaya ilişkin notlarında ise Sanders'in kendisine, 'Cephede tek kadın muhabir olarak görev yapmaktan korkmuyor musunuz' diye sorduğundan bahsediyor. Ayrıca etraftaki iki farklı karargahtan bahsediyor. Birisi Alman, diğerinin ise Türk geleneklerine uygun karargahlar olduğunu söylüyor."

İNSANLIK DERSİ :

Çanakkale Savaşları'nda savaşmış, bir kolu ile bir ayağını kaybeden Fransız Generali Bridges, yurduna döndükten sonra anlattığı bir savaş hatırasında şöyle diyor: "Fransızlar, Türkler gibi mert bir milletle savaştıkları için daima iftihar edebilirsiniz. Hiç unutmam. Savaş sahasında doğuş bitmişti.Yaralı ve ölümlerin arasında dolaşıyorduk az evvel, Türk ve Fransız askerleri süngü süngüye gelip ağır zaliyat vermişlerdi.Bu sırada gördüğüm bir hadiseyi ömrüm boyunca unutamayacağım. Yerde bir Fransız askeri yatıyor, bir Türk askeride kendi gölmeğini yırtmış onun yaralarını sarıyor, kanlarını temizliyordu. Tercüman vasıtası ile şöyle bir konuşma yaptık:

– Niçin öldürmek istediğin askere yardım ediyorsun? Mecalsiz haldeki Türk askeri şu karşılığı verdi:

"Bu Fransız yaralanınca cebinden yaşlı bir kadın resmi çıkardı. Birşeyler söyledi, anlamadım ama herhalde annesi olacaktı. Benim ise kimsem yok. İstedim ki, o kurtulsun, anasının yanına dönsün". Bu asil ve alicenap duygu karşısında hüngür hüngür ağlamaya başladım. Bu sırada, emir subayım Türk askerinin yakasını açtı. O anda gördüğüm manzaradan yanaklarımdan sızan yaşlarımı dondurduğunu hissettim. Çünkü, Türk askerinin göğsünde bizim askerinin kinden çok ağır bir süngü yarası vardı ve bu yaraya bir tutan ot tıkamıştı. Az sonra ikisi de öldüler..."

Fransız Generali BRIDGES/Çanakkale Savaşları komutanı

Çanakkale Nusrat gemisi sayesinde geçilmedi

„1915'in 7-8 Mart gecesi Nusrat mayın gemisinin deposunda kalan son 26 mayın Çanakkale'yi geçilmez kıldı" diyor, 'Çanakkale Geçildi mi?' belgesellere imzasını atany apımcı Savaş Karakaş

„Derinlerdeki Tarih", „Kayıp Deniz-Mayın hatlarını başarıyla geçen gemi, dumansız bir seyirle saat 07.00'ye doğru Erenköy bölgesindeki Karanlık Liman'a ulaştı. Saat 07.10'da geri dönüşü geçilirken her biri 80 kilogram şarjlı 26 mayın, poyraz-lodos istikametinde, yüzer metre aralık ve 4-5 metre derinlikte döşendi. Böylece Çanakkale Boğazı'nda 11'inci mayın hattının tesisi tamamlandı

Savaşlar sırasında mayınların dökülmesi, Çanakkale Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in orijinali Çanakkale Deniz Müzesi'ndeki "Nazmi Bey ve Nusret Odası"nda sergilenen, "Çanakkale Deniz Savaşları" adlı 4 defterden oluşan kendi el yazması hatıratında şöyle anlatılıyor: "23 Şubat 1331 (8 Mart 1915): Alınan emir üzerine öğleden önce saat 05.30'da Nusret vapuruyla akıntı üzerinde ve Paleo Kastro'dan başlayarak, Erenköy hizasında bitmek üzere 26 karbonik mayınla hat oluşturulmuş ve yerleştirilmiştir. Düşman görmemiştir. Mayınların aralıkları 100-150 metre, su yüzeyinden derinlikleri 4,5 metredir. Düşman, istihkamları hafif şekilde bombardıman etmiştir." Anılara göre bu 26 mayın, depoda kalan son gruptu. Nusrat ve onun döşediği 26 mayın, Fransız savaş gemisi Bouvet ile İngiliz savaş gemileri Irresistible ve Ocean'ı denizin dibine gönderdi. İngiliz muhabere kruvazörü Inflexible, Fransız savaş gemileri Gaulois ve Suffren yaralanıp savaş meydanından kaçtı. Tarihin akışı Nusrat'ın dümen suyunda şekillendi.

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Arıburnu cephesi

25/26 Nisan 1915 gecesi 5 İngiliz tümeni yeniden Arıburnu'na çıkarma yapar. Bu bir küçük ordudur. Halbuki bizim kuvvetlerimiz yetersizdir. Ayaklarındaki çarıkları dökülmüş, yiyecekleri kıt, yolları yoktur. Muharebe şebekesi iyi kurulamamıştır. Mustafa Kemal her türlü olumsuzluğa rağmen emrindeki birliklerle sonuna kadar mücadele etmiş, 26 Nisan günü savaş neticesini mağlup olmuyoruz şeklinde bildirmiştir. 27 Nisan'da 2 alay daha takviye ederler. Verdiği emir aynıdır. O günkü hareketi yönettiği tepeye Kemalyeri adı verilmiştir. Kemalyerindeki Mustafa Kemal artık dünyanın en kudretli imparatorluğunun, Türk topraklarına kustuğu sonu gelmez insan ve ateş kudretiyle boğuşmuş kendini denemiştir. Kendine güve-nen ve yenilmeyeceğine inanan bir genç ve güzel insandır. Kemalyeri'nden sağ kanattaki bir çok düşman askerinin ellerini kaldırıp, beyaz mendiller sallayarak kendi erlerine teslim oluşunu seyreder. Ama düşmanın asker çıkarması durmaz devam eder. 29 Nisan gene çarpışmalarla geçer. Herkes bulunduğu toprağa, taşaları, ayakları, tırnaklarıyla sarılmıştır. Gene de herkesin çabası karşısındakinin yapıştığı toprağı onun elinden almaktır. Onu ya öldürmek ya atmaktır.

Churchill hatıratında Türklerin mücadelesini şöyle özetler: **“Türkler bu daracık geçit başında sıkı bir saunmaya girişmişlerdi. Canlarını veriyorlar fakat vatan toprağından karış vermiyorlardı.”** 30 Nisan'da bir kumandanlar toplantısı yapılır. Mustafa Kemal şöyle der: **“Bire kadar hepimiz ölersek düşmanı mutlaka denize dökmemiz lazımdır. “İçimizde ve askerlerimizde, Balkan harbi utancını tekrar görmektense ölmeyecek yoktur... Böyleleri varsa kendi elimizle kurşuna dizelim.”** Yarımadanın en dar ve en tehlikeli noktası olan Arıburnu cephesinin gerisinde bizim 19. tümenimiz ihtiyatta bulunuyordu. Bunun komutanı genç yarbay Mustafa Kemal idi. Karaya çıkarmayı ve arz ettiği tehlikeyi hissedince kendiliğinden harekete geçti. Tümenin düşmanın eline geçmesi çok tehlikeli bir durum doğuracak olan Kocaçimen tepesi istikametine sevk etti. Bizzat kendisi 57. Alayın başında bu tepenin en şiddetli noktasına yaklaştığı zaman Anzak kolordularının öncüleri tepeye ulaşmışlardı. Kısa bir müddet boğazın en dar noktasını seyredebildiler. Sonra 57. alayın şiddetli bir taaruzuyla geri atıldılar. Çıktıkları sahile sürüldüler ve deniz filosunun himayesine tutunabildiler. Bu hareketiyle Genç Mustafa Kemal boğazı 1. defa kurtarmış oldu. **Ya 57. Alay? 57. Alay başka türlü bir Alaydı. 57. Alaydan Gök kubbeye baki kalan bir hoş sedaydı. 57. Alay Çanakkale harbinde tamamen şehit oldu... 57. Alay burada da çok faydalı olmasına rağmen İngilizler tarafından çembere alındığı için mevcudu iki gün içerisinde sadece 260'a düşmüştür.** Bu kahramanların anısına o günden beri Türk ordusunda 57. Alay bulunmamaktadır. 57. Alay, dünya üzerinde en çok madalya sahibi olan alay olduğu için dünyanın en kahraman alayı olarak nitelendirilmektedir

Mustafa Kemal hücum anını şöyle anlatır:

„Bütün askerler, zabıtlar her şeyi unutmuşlar, başkalarının kalplerini verilecek işarete bağlamışlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış olan askerlerimiz, onların önlerinde ellerinde tabancaları, kılıçları, zabıtlarımız kırbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde aslanca bir saldırıyla ileriye atıldılar. Bir saniye sonra

düşmanın si-perlerinde gökleri dolduran Allah Allah! uğultularından başka bir şey işitilmiyordu. Düşman silah kullanmaya vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca bir boğuşma sonunda birinci hattaki düşman kamilen imha edildi. Mustafa Kemal; bu muhaberede hücumla kalkarken askerlerden okuma bilenlerin Kuran-ı Kerimi göğüslerine basarak, bilmeyenlerin kelime-i şahadet getirerek ve hemen hepsinin de iki üç dakika sonra öleceklerini bilerek, nasıl titremeden, irkilmeden ileri atıldıklarını anlatır. „Emin olmalısınız ki, Çanakkale muhaberesini kazandıran bu yüksek ruhtur” demiştir.

YARALILAR MUAYENE OLMADAN ŞEHİT OLDULAR

„Çanakkale Muharebelerinde Sağlık Meseleleri”

Türk Tarihi Ana-bilim Dalı Araştırma Görevlisi **Mertcan Akan**, “Çanakkale Muharebelerinde Sağlık Meseleleri” konulu bildirisinde, savaşta birçok yaralının henüz muayenesine başlanmadan şehit olduğunu söylemiştir.. Cephedeki en büyük sorunun susuzluk olduğunu söyleyen Mertcan Akan, “Cephede ortaya çıkan sağlık sorunları çok büyüktü. Özellikle ishal, sıtma ve iskorbüt gibi hastalıklar nedeniyle birçok asker şehit olmuştur. Cephedeki en büyük sorun ise iki tarafın da suyla çevrili olmasına rağmen susuzluktu. Savaş sırasında gölgede ölçülen sıcaklıklar 84 dereceyi buluyordu. Savaş ortamında susuzluğun ne boyutlara geldiğini tahmin etmek çok güç değildir” diyor. Ameliyat ve dezenfektasyonun zor koşullarda yapıldığını ifade eden Akan, “Birçok yaralı henüz muayenesine baş-lamadan şehit olmuştu. Ameliyatlar, yetersiz malzeme ve hijyen eksikliği yüzünden oldukça zor yapılıyordu. Bu nedenle özellikle kemik ameliyat-larından sonra kangren ve gazlı kangren sonuçları artmıştı” diye konuştu.

Savaşın psikolojik etkilerine de değinen Mertcan Akan, “Böyle bir savaş ortamında akıl sağlığını korumak da oldukça zor. Bu yüzden özellikle İngiliz askerler arasında birçok intihar vakası ger-çekleşmiştir. Savaşın sonunda 180 bin 436 şehit ve yaralımız vardı. Bunlardan 22 bin 610’u sağlık nedenleriyle yaralanmış ve şehit olmuştu” Çanakkale Türküsü böyle doğmuştur ve efsanelenmiştir. Anadolu’dan Balkanlar’a kadar uzanan şehitlerimize adanmış bir ağıttır.

*Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
Of gençliğim eyvah
Çanakkale köprüsü dardır geçilmez
Al kan olmuş suları bir tas içilmez
Of gençliğim eyvah
Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı
Of gençliğim eyvah*

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

*Çanakkale içinde bir dolu testi
Anneler babalar ümidi kesti
Of gençliğim eyvah
Çanakkale'den çıktım yan basa basa
Ciğerlerim çürüdü kan kusa kusa
Of gençliğim eyvah
Çanakkale içinde sıra söğütler
Altında yatıyor aslan yiğitler
Of gençliğim eyvah
Çanakkale'den çıktım başım selamet
Anafarta'ya varmadan koptu kıyamet
Of gençliğim eyvah*

Çanakkale Savaşında Kahraman Kadınlarımız.

Çanakkale'de binlerce kahraman, şehit ve gazi askerlerimizin yanısıra, onların yanında omuz omuza hizmet veren kahraman kadınlarımız da vardır. Araştırmacı yazar Mehmet Niyazi bir yazısında: şunları yazıyor:” “Çanakkale Savaşı'nda kadınlar daha çok geride, hastaların bakılmasında, askere mal-zeme hazırlamasında ve cepheye mermi taşınmasında bulunuyorlar. Babaları savaştan dönememiş, yetim kalmış çocukları büyükten anneler, nineler, var. Bunun dışında bir istisna Nezahet Onbaşı var. Bu ismi herkes bilir“. Prof. Dr. Tunçoku, Mısır'da yayınlanan “The Egyptian Gazette” adlı gazetede yer alan ve bir askerın İskenderiye'den ailesine yazdığı mektubunda, Türk kadın savaşçılardan şöyle bahse-dildiğini söyledi:

“15 Ağustos 1915 pazar günü savaşa katıldık ve büyük bir tepeyi ele geçirme görevi aldık. Bu arada çok can kaybı verdik. Şarapnel parçaları, makineli tüfek mermileri yanı sıra, pusuda ateş eden keskin nişancı Türk kadın savaşçıların ateşi altında adeta cehennemde ilerlemek gibi bir şeydi bizimkisi. Burada çarpışanların çoğu kadın ve kız.

Yine Tarihçi Talha Uğurluel ise şunları vurguluyor bir sözünde “Yaptığımız araştırma ve incelemelerde elde ettiğimiz şu kahraman Türk kadınlarının özellikle **Çanakkale Savaşları'nda Nezahat Onbaşı, Mücahide Hatice Hanım, Zeynep Mido Çavuş, Hemşire Erica, Wanda Zembrazuska ve romanlara konu olan Safiye Hüseyin Elbi'dir.**”

Nezahat Onbaşı - Ne çeyiz ne de madalya sahibi oldu

Annesi vefat ettiği için babası Albay Hafız Halit Bey ile birlikte cepheden cepheye koşan Nezahat Onbaşı 'nın serüveni, çocukluk yıllarında başlıyor. 8 yaşında cephelerle tanışan Nezahat 'in rütbesini aldığı savaş, Halit Bey 'in kızıdır. Onun kumandasındaki 70. alay zor anlar yaşamaktadır. Aralarından cepheden kaçmayı düşünenler bile olur. Nezahat Onbaşı Atıyla 600 kişilik alayın önüne kesen bu değerli

ka-hraman kadın, "Ben babamın yanında ölmeye gidiyorum, siz nereye gidiyorsunuz?" diyerek cephede kalmalarını ve savaşın kazanılmasını sağlar. Bu nedenle Nezahat Hanım Onbaşı rütbesini de alır. Nezahat Onbaşı böylelikle verdiği büyük bir cesaretle kahraman Türk kadınlarının listesinde onurla yer alır.

Mücadele Hatice Hanım - Türkiye 'yi cephe cephe dolaştı

Tarihte mücadele kadınlar arasında yer alır Türkiye'yi cephe cephe dolaşan kahraman bir Türk kadınıdır. Anafartalar da 56. Fırkada mücadele eden Hatice Hanım'ı herkes erkek olarak tanıyordu. Anafartalar 'da 56. fırkada mücadele eden Hatice Hanım'ı herkes erkek zannediyordu. Çünkü, tanın-mamak ve savaş dışında kalmamak için erkek ismi kullanarak, kendisinin Ahmet ismiyle çağrılmasını istemişti. Anafartalar 'dan sonra diğer muharebe-belere de katılan Hatice Hanım, İzmir 'de Yunanlılara esir düşer. Buradan Manisa 'ya kaçan ve Bandırma üze-rinden İstanbul 'a geçen kadın asker, buradan sonra da İnönü Muhare-beleri'ne katılır. Kurtuluş Savaşı bo-yunca pek çok cephede boy gösteren Hatice Hanım, Kütahya cephesinde, Çay ve Dumanlı Pınar muharebelerinde de bulunmuştur.

Zeynep Mido Çavuş - Kosova 'nın gönüllü kahramanı

Osmanlı 'nın verdiği savaşta sadece Türkiye sınırları içindeki kadınlar rol almadı. Bunun dışında da eski Osmanlı topraklarından gelerek savaşa katılan kadınlar olmuştur. Kosova 'dan gelerek gönüllü olarak Çanakkale savaşında bulunan Zeynep Mido Çavuş, bunlar-dan biridir. Ailesi Kosova 'da bulunan ve savaşa katılmak üzere tek başına gelen Zeynep Çavuş'un şehit düştüğü ve İzmit 'te heykelinin olduğu iddia ediliyor.

Yahya Maznikar'ın Arşivinden Fotoğraflar - 1

Safiye Hüseyin Elbi

Reşit Paşa Vapuru'nun yardım meleşİ İngiltere 'de deniz ataşeliğı yapan Ahmet Paşa 'nın kızı olan Safiye Hüseyin Elbi, Avrupa 'da eğitim almış ilk hemşirelerdendir. Çanakkale Savaşı 'nda gönüllü hemşirelik yapan Elbi, hastane gemisine dönüştürülen vapore-lardan biri olan Reşit Paşa Vapuru'nda görev alır. 1935'te kendisiyle yapılmış bir röportajda, hastane haline getirdikleri Reşit Paşa vapurunda yaşadıklarını şöyle anlatıyor "Bir gün bilgiliz yaralı bulduk, gemiye getirdik. Zavallı çiçek gibi bir delikanlıydı.

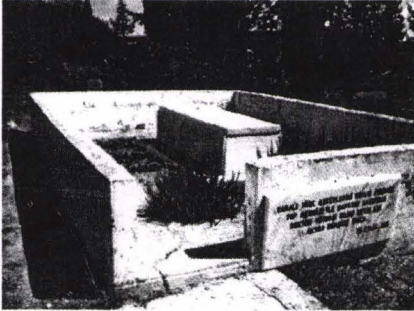

Burada yaşananları, “Reşit Paşa 'ya bindik. Çanakkale 'ye geldik, Akbaş mevkiinde demirledik. Hastaları, yaralıları toplamaya başladık. Ne yara-lılar, ne yaralılar. Şu parmakları görü-yor musunuz? Ben bu parmaklarımla kaç delikanlının gözlerini bir daha açılmamak üzere kapattım.” sözleriyle aktaran Elbi, Balkan savaşlarında da bulunmuştur.

Hemşire Erica - Hem dikti hem de yaraları sardı

Doktor Ragıp Bey 'in eşi olan Alman asıllı hemşire Erica 'nın, savaşın en şiddetli anında köylü kadınlar arasında birliktelik sağlayarak orduya destek olduğu belirtiliyor. Orduya kıyafet, yorgan, yastık, çadır dikiminde rol alan hemşire Erica, köydeki kadınlardan sağladığı dikiş makinesiyle kendisi de pek çok şey dikmiş.

Türk yaralıları tedavi ederken de, hastane ve hasta bakım yerlerini bombalayan düşmanın top mermisiyle can vermiş. Çanakkale 'de Yalova köyü mezarlığında bulunuyor.

ÇANAKKALE SAVAŞINA GÖNÜLLÜ GİDEN 15 LİKLER

Milyonlaca ocağa ateş düşüren seferberlik memleketin her köşesinden yine delikanlıları istiyordu. Bu kez yaşı on sekize değmiş delikanlıları da... Şehirde şehir köyden köye haber uçuruldu. “Bin üç yüz on beş doğumlular kışlada toplanacaklar.” Karayağız Türkmén delikanlıları kalktı geldi zıpkalı Karadeniz uşakları beşer onar gruplar halinde akın etti çevre köylerden kimini Çanakkale'ye yazdılar kimini Filistin'e kimini Yemen'e. Gözü yaşlı duacı analarla sabırlı yavuklular kaldı geride. Ardından bir maşrapa şu döktükleri delikanlıları için yanaklarından süzülen yaşlarını yazmalarının ucundaki gül oylarına sildiler. Geride kalan kalbi kırık yavuklular içlerindeki yangını türkü yaptı. Hicri 1315 doğumlu yani on sekizlik yiğitlerin ardından ağlayarak

Gülten ABDULA-NAZARE

söylediler. Hey onbeşli onbeşli Tokat yolları taşlı Onbeşliler gidiyor Kızların gözü yaşlı.

Çanakkale Savaşı'na her yaştan yurttaş katılmıştır. Hatta sizin yaşlarınızdaki çocuklar bile. İşte bu resimde Çanakkale cephesi'ne giden kahraman çocukları görüyor-sunuz. Gidenlerin bir çoğu geri dönemedi, zahten hiçbiri geri dönmeyi düşünmemişti... 15'lik Askerler;

Hey onbeşli, onbeşli türküsü, bu genç çocuklarımıza yazılmıştır. Aklınızda olsun. O yıl, tıp okulun gençleri 3 gün içinde şehit düşmüş ve 1915-1921 yılları arasında, okul hiç bir mezun vermememiştir. Ruhları Şad Olsun! Hey onbeşli onbeşli

Hey onbeşli onbeşli
okat yolları taşlı
Onbeşliler gidiyor
Kızların gözü yaşlı.

Aslan yarım kız senin adın Hediye
Ben dolandım sen de dolan gel beriye
Fistan aldım endazesi on yediye...

Gidiyom gidemiyom
Az doldur içemiyom
Sevdiğim pek küçümen
Koyup da gidemiyom.

Aslan yarım kız senin adın Hediye
Ben dolandım sen de dolan gel beriye
Fistan aldım endazesi on yediye...

Giderim ilinizden
Kurtulam dilinizden
Yeşil baş ördek olsam
Su içmem gölünüzden.

CEPHEDEN MEKTUPLAR

Kınalı Kuzular

Çanakkale savaşından göz yaşartan bir mektupÜsteğmen Faruk, cepheye yeni gelen askerleri denetlerken, bir yandan daonlarla Sohbet ediyor, ‘ Nerelisin?’ gibi sorular soruyordu.

Gözleri bir ara, saçının ortası sararmış bir delikanlıya takıldı Yanınaçağırdı ve merakla sordu: “Adın ne senin evladım?” dedi. “Ali, komutanım” dedi. “Nerelisin?” “Tokatlıyım, komutanım, Tokat’ın Zile kazasındanı” “Peki evladım, bu kafanın hali ne? Saçlarının ortası neden kırmızı boyalı böyle?” “Cepheye gelmeden önce anam saçıma kına yaktı komutanım. Neden yaktığını da bilmiyorum.” “Peki dedi üsteğmen”. “Cepheye gelen askerlerin sağ ellerinde, sağ elinin üç parmağında ya da sağ ayağının parmaklarında kına görmeye alıştı ama baştaki kınayı ilk defa görüyordu”. “Öyleyse bir mektup yaz da sor bakalım, biz de öğrenmiş olalım”. “O günden sonra Ali’nin adı Kınalı Ali oldu. Cephede tüm arkadaşları Kınalı Ali demekle yetinmiyor, saçındaki kınayı daalay konusu yapıyorlardı. Kınalı Ali, arkadaşlarına karşı sevecen ve dürüsttutumu sayesinde, kısa sürede hepsi-nin sevgisini kazandı. Bir gün memle-ketine mektup göndermek için arka-daşlarından yardım istedi.

“Anama, babama burada iyi olduğumu bildirmek istiyorum.Ama okumam yaz-mam yok. Biriniz yardım edebilir misiniz?” Biri değil, birçok arkadaşı yardıma geldi. “Sen söyle biz yazalım” dediler. Kınalı Ali söylüyor, bir arkadaşı yazıyor, diğeri de söylenenlerin doğruyazılıp yazılmadığını denetliyordu.

“Sevgili anacığım, babacığım hasretle ellerinizden öperim. Ben burada çokiyiyim, beni sakın merak etmeyin.” Kız kardeşini, kendinden küçük erkek kardeşinin sağlığını ve hatırınsorduktan sonra, köydeki herkesin burnunda tüttüğünü ve kimsenin kendisinerak etmemesini söyle-dikten sonra, Biz burada var oldukça bilesiniz ki düşman bir adım bile ilerleyemeyecektir tümcesi ile bitiriyordu. Tam zarf kapatılırken Ali iki üç satır daha ekleteceğini söyleyerekMektubun sonuna şunları yazdırdı.” Anacığım, beni buraya gönderirken kafama kına yaktın ama, buradakomutanlarım da, arkadaşlarımda benle hep dalga geçiyorlar.

Kardeşlerimi askere gönderirken sakın onların saçlarını kınalama. Onlar benim gibi mahcup olmasınlar. Kınanın bir mânâsı varsa bildir de kumandanıma söyleyeyim. Tekrar ellerinden öperim anacığım.”Gelibolu’da savaş giderek şiddetleniyordu. İngilizler kesin sonuç almak için tüm güçleriyle yükleniyorlardı. Cephede savaşan askerlerimiz önceleribirer, birer, sonraları beşer, beşer, Onar, onar şehit oluyorlardı. Gelen destek güçleri de yeterli olmuyor, onlarında sayıları giderek azalıyordu. Gelibolu düşmek üzereydi. Kınalı Ali’nin komutanı bu durumkarşısındaçaresizdi. Kendi bölüğü henüz sıcak temasa hazır değildi. Genç erlerineinsan bedeninin süngü ve mermilerle orak gibi biçildiği bu cepheyegöndermek zorunda kalmaması için Allah’a dua ediyordu. Komutanlarını düşünceli ve sıkıntılı gören Kınalı Ali ve arkadaşları, komutanlarına gidip, ondan kendilerini cepheyegönder mesiniistediler. Askerlerinin ısrarları üzerine komutanları daha fazla direnemedive ölüme gönderdiğini bile, bile bu isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Kınalı Ali ve arkadaşları, sevinç çığlıkları atarak cepheye hayır, bile, bile ölüme gidiyorlardı. O gün güle oynaya Gelibolu cephesinde ölümlü buluşacakları yere koşanKınalı Ali’nin bölüğünden tek kişi geri dönmedi. Gidenlerin tümü şehi

tolmuştu. Bu olaydan kısa bir süre sonra Kınalı Ali'ye anne, babasından mektup geldi. Onun yerine komutanı aldı mektubu ve buruk bir ifade ile okumaya başladı. Cepheye gitmeden önce arkadaşlarına yazdırdığı mektubuna aile adına babası yanıt veriyordu. **"Oğlum Ali, nasılsın, iyi misin? Gözlerinden öperim, selam ederim. Öküzüsattık, parasının yarısını sana gönderiyoruz, yarısını da yakında cepheyegidecek küçük kardeşine veriyoruz. Şimdi öküzün yerine tarlayı bensürüyorum. Fazla yorulmuyorum da. Sen sakın bizi düşünme."** Babası mektupta köydeki herkesten akrabalarından haberler verdikten sonra **"şimdi sana diyeceği var"** diyerek sözü ona bırakıyordu. Mektubun bundan sonraki bölümü Kınalı Ali'nin anasının ağzından yazılmıştı şöyle diyordu anası: *Yavrum, Hasanım, Kınalı Kuzum, Mektubun geldi, sanki dünyalar benim oldu. Köy katibi okudu, ben ağladım. Kumandanını pek sevmişsin, ne güzel! O senin babının yarısıdır. Sakın ola yavrum kumandanının emrinden çıkma, önünden aykırı geçme. Ateşe bas dese basasın yavrum. Kars'tan, Siirt'ten, Adana'dan, Uşak'tan arkadaşların olmuş. Birbirinizi çok sevip iyi geçinmişsiniz. Elbette öylesi yakışır yavrum. Onlar senin dünya ahret hakiki kardeşlerindir. Sakın onları incitme yavrum. Südümü sana helal etmem. Kumandanın saçındaki kınayı sormuş. Komutanlarına ve arkadaşlarına söyle senle dalga geçmesinler.*

Bizde üç işe kına yakarlar;

1 - GELİNLİK KIZA, GITSİN AİLESİNE, ÇOCUKLARINA „KURBAN“ OLSUN DIYE

2 - KURBANLIK KOÇA, ALLAH'A „KURBAN“ OLSUN DIYE

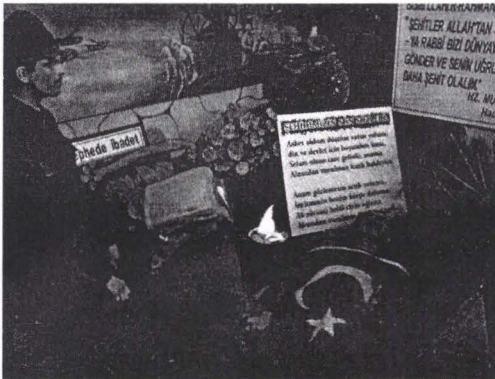
3 - ASKERE GİDEN YİĞİTLERİMİZE, VATANA „KURBAN“ OLSUN DIYE

Bunda bilmeyecek ne varmış ki yavrum? Bizim burada Allah için kurban seçilen koçların başını kına ile süslerler. Ben de dört kardeşin içerisinde en çok seni sevdiğim için seni Hz. İsmail'e kardeş seçtim. O da kurban edilmek istendiğinde kınalanmamış mıydı? Yavrum, kıyamet günü, mahşer yerinde, o kına senin işaretin olacak, o kalabalıkta seni kolayca bulacağım. Aha işte benim kınalı kuzum da burada deyip seni bağrına basacağım. Gözlerinden öper, selam ederim. Allah'a emanet olun.

Anan Hatçe"

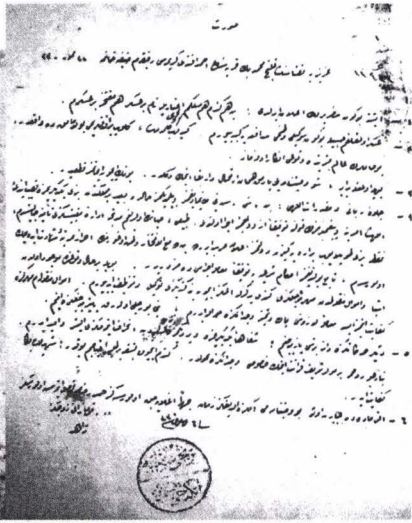
Ali'nin mektubu okunurken ve çevresindeki herkes onu dinlerken, hiçkırık, hiçkırık ağlıyordu"

(Bu mektubun aslı Çanakkale Müzesindedir)

Üsteğmen Zahid'in Vasiyet

Bu günlerde her zamankinden daha önemli muharebelere gireceğiz. Bilirsin, her muharebeye giren ölmez. Fakat eğer ben ölürsem sakın gam yeme... Beni ve seni yaratan Allah bizi nasıl dünyada birbirimize nasip etti ise, benden şehitlik rütbesini esirgemediği takdirde, elbette, ruhlarımızı da birbirine kavuşturur. Vatan yolunda şehit olursam bana ne mutlu. Ancak, sana bir vasiyetim var: Birincisi benim için kat'iyen ağlama.

İkincisi, eşyaman listesi ilişikte. Bunları sat, ele geçecek paradan "mihr-i muacel" ve "mihr-i müecel" ini al, üst tarafı ile bana bir mevlüt okut. Eğer bunlar sana borcumu ödemezse hakkını helal et ve ilk gece aramızda geçen sözü unutma..."

Ayrıca mektubun içinden kırmızı kordelaya bağlı bir de saç demeti çıkar. Saçın tazeliği bunun mini mini bir yavrunun başından kesilmiş olduğunu göstermektedir.

İşte o zaman herkes Zahid'in evli olduğunu ve Nadide isminde de bir yavrusunun varlığını öğrenir. Çünkü Zahid Üsteğmen cepheye gelirken arkasında evlad ü iyal düşüncesini de bırakmıştır. Ve savaş boyunca ne izin isteyerek evine gitmeyi düşünmüş ne de o konuda iki çift laf etmiştir.

Zahid, 9 Ocak 1916'da şehit olur.

Gümüşhane'nin Şiran ilçesinden Üsteğmen Zahid, Aziziye ilçesinin Kılıç Mehmet Bey köyünden Ahmet Efendi'nin kızı, eşi Hanife Hanım'a yazdığı ve vasiyetini bildirdiği mektubunu şu cümle ile bitirir :

"Bu vasiyetimi aldığınız zaman yüksek sesle ağlamanıza razı değilim."

„KENDİ ELİMLE GÖMDÜM KARDEŞİMİ”

“Baba, Hasan şehit oldu. Üç gün önceki muharebede yiğitçe çarpıştıktan sonra şehit oldu. Düşerken yanında idim. Hakkınızı helal etmenizi rica etti. Bir kurşunlaşakağından, iki kurşunla göğsünden yaralanmış, gülle de sağ elini götürmüştü. Kendi elimle gömdüm kardeşimi. Toprağa girerken çehresi gülümsüyordu. Onu, senin hediyen olan yatağanla (hançer) beraber defnettim. Kınını da taş yerine başucuna diktim. Ah baba-cığım, düşmana ne şiddetle saldırdık, bir görseydin. Düşman karabulut gibi geliyordu. Biz iki bölükten ibarettik. Yıldırım gibi bir hücum gösterdik. En önde, çarıkları çözülmüş, fesi düşmüş, baş açık ve yalınayak Hasan koşuyordu. Kuş gibi, rüzgar gibi, alev gibi koşuyordu. Elinizden öperim, duanıza muhtacım. Beni soranlara selam ediyorum..

Oğlunuz Onbaşı Hüseyin

Bir askerin kızına yazdığı mektup

Kızım Nuriye Küçük Hanıma Özeldir” Benim Sevgili Kızım, ilk önce iki gözlerinden öperim. Seni çok göreceğim gelmiştir. Lâkin askerlik engel oluyor da görüşemiyoruz. Bunun çaresi nedir kızım? Bunun çaresi Cenab-ı Hakk’a tevekkül olupta sabır etmektir. Ben sizi, siz de beni Cenab-ı Hakk’a emanet edelim. Elimizden geldiği kadar da mektupları sık sık gönderelim. Birbirimize duada kusur etmeyelim. Şimdilik sana elbiselik almak üzere dedenize 310 kuruş gönderdim. Ama elinizden geldiği kadar paraları muhafaza edip harcamayınız, ileride bu paralar çok itibarlı olacaktır. Hatta yüzü yüz kuruşa kadar itibar bulacaktır. Bilginiz olsun. Kızım niçin mektup göndermiyorsunuz? Zan-nedersem darıldınız. Canım kızım, mektup gönder de, neden darıldığını mektupta yaz ki, ben de anlayayım. Darıldığınız doğru mu? Bizim tarla-lardan ne kadar arpa elde edildiğini yazmadınız. Uşaklar Kars’a ne götürdüler ve ne kadar kazandılar ve yahut kayıp mı ettiler? Yazmadınız. Ben bunlar için size darılacak yerde siz mi bana darılıyorsunuz? Komşulardan kim kalmıştır. Mehmet Efendi tohum verdi mi? Ne kadar verdi ise bu tarafa yazınız. Kış için ne kadar un ve ne kadar bulgur ve yarma yaptınız. İnşallah bu sene idareniz iyicedir. Bizim binek atının tayı var mıdır? Teyzenize çok selâm söyle, sana güzel baksın. Valideniz namaz kılıyor mu? Şayet kılmaz ise bu tarafa yazarsınız. O vakit icabına bakarız. Allaha emanet olasınız. İki gözüm kızım.”

ANZAK ASKERLERİN ÇANAKKALE MEKTUPLARI

10 AĞUSTOS 1915

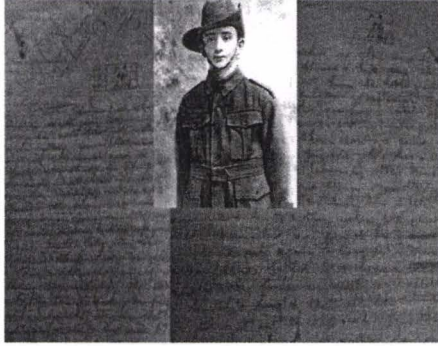
GELİBOLU

Gelibolu cehenneminden hepimize merhaba!

Bu mektubu size yazmak niyetinde değildim. Aslında ben artık kimseyle konuşmak kimsenin yüzünü görmek istediğimden de emin değilim. Hem siz benim buraya cehennem dediğime bakmayın, burası hakikaten güzel bir yer. Üzerleri toz toprakla örtülmeden önce zeytin ağaçlarının bolluğu, savaşa aldirmeden her yanda pıtır pıtır açan kırmızı gelinciklerin neşesi, akşamları yarımadayı kızıla

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

boyayarak batan güneşin insanın içini acıtan güzelliği ve bir de Gelibolu bülbülleri. Gelibolu'da hâlâ un ufak olmadan kalan küçük bir ruh parçam mevcutsa bunu bülbüller sağlamıştır. Eğer o sırada bir Türk öldürmüyor ya da Türkler tarafından öldürülmüyorsak, Gelibolu'nun muh-teşem gurubunu seyrediyoruz. Ege Denizi'nin içine gömülen güneşin biraz önce Pasifik Okyanusu'ndan yükselerek Yeni Zelanda'da ki ertesi günü aydınlattığını bilmek insanın canını acıtıyor. Fakat bu acı hissi çok kısa sürüyor, sonra yeniden katlaşıyorum. Artık saatlerce hiçbir şey hissetmiyorum ve duymuyorum. Bu arada sadece bakıyor, saklanıyor, ateş ediyor, süngü takıyor, düşman öldürüyor, bit ayık-lıyor, yemek diye verdikleri kuru bisküvi, kraker, kuru et

parçalarını kemiriyor, zaman olursa yatıyor, çok ender olarak da uyuyorum. Ben artık sadece bir Anzak askeriyim. Ne sevdiğim şarkılar, yemekler, kokular ne de sevdiğim insanlar... Ben artık bir sayıyım. Yaşayan bir sayı. Ölüsem o zaman da bir sayı olacağım. "Vatan uğruna kahramanca" ölmüş bir sayı. Kahramanca ve vatan uğruna! Kahra-manlık mı? Hadi yaa. Kahramanlık zorla olmaz. Vatana gelince... Burası Türklerin vatanı ve bu savaş bizim savaşımız değil. Bizler İngilizlerin de söyledikleri gibi sadece "hevesli oğlan

çocukları"yız. Asıl kahraman olan Türkler. "Johnny Türk" dediğimiz Türkler vatanlarını savunmak için bize karşı çok ağır şartlar altında dire-niyorlar ve kahramanca ölen asıl onlar.

Geçen hafta ölüleri gömmek için karşılıklı ateş kes ilan edildiğinde ilk defa Türkleri yakından ve canlıyken gördük. Türkler bize anlatılan cana-varlara benzemiyordu. Onlar da gözle-rinde endişe ve keder olan genç insanlardı. Onlarında arkalarında bekleyen üzüntülü aileleri, yaşlı anne-babaları, karıları belki de sevgilileri vardı. Onlar da yaralanınca acı çekiyor, onlar da gencecik hayallerini bırakıp ölüyorlar. Türkler de insandı.

Bana sigara ikram eden iki Türk'e ben de konserve, et verdim, ama kabul etmediler. Bu sığır etidir dediysem de inanmadılar. Aslında anlamadılar. O zaman ellerimle kafama boynuz yapıp öküz gibi böğürdüm. Güldüler. Ben de güldüm. Orada savaş meydanında etrafımız askerlerin cesetleriyle doluydu, biz düşmandık ve birbirimize gülüyorduk. Bana sigara ikram eden Türklerden bir "sen no İngiliz" diye şaşırarak sordu. "Ben İngiliz değilim" dedim. Sonra elini uzattı "ben TÜRK" dedi. Bana uzatılan eli tuttum. Orada, Gelibolu'nun en kanlı savaşlarının yapıldığı o tepede, el sıkıştık. Ben artık bu adamla nasıl düşman olabilirdim? Ben bu adamla neden düşman olmuşum ki? Düşmanım o anda artık arkadaş Türk olmuştu. Ben bu savaşta ölmeyi reddediyorum. Bu benim savaşım değil. Fakat yaşamak için de hiç isteğim kalmadı. Tanrım günahlarımı affet.

Hepinizi çok seviyorum.

Ebediyen sizin oğlunuz.
Alistair John TAYLOR
GELİBOLU 1915

14 Yaşındaki Bir askerın son mektubu!
Gelibolu Anzak 13 Ekim 1915

James Martin Kimdir?

3 Ocak 1901-25 Ekim 1915 tarihleri arasında yaşamış Anzak Askeridir. Avustralya'nın harp tarihinde 18 yaşından küçük 20 askerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Henüz 14 yaşındayken Birinci Dünya Savaşında Gelibolu cephesinde savaşırken Tifüs

Hastalığına yakalanmış 25 Ekim 1915'de hastane gemisi Glenart Castle'da hayatını kaybetmiştir. Yukarıda gördüğünüz kendi-sinin ailesine yazdığı son mektubu olup orijinali İstanbul Harbiye'deki Askeri Müze Arşivinde bulunmaktadır.

Sevgili Eric,

Öyle sanıyorum ki saba bir kaç satır yazmanın zamanı geliyor da geçiyor bile..., Seni unutmadım eski dost, unutmayacağım da.

Senin sık sık savaşta olmanın daha doğrusu muhaberede bulunmanın nasıl bir şey olduğunu merak ettiğini düşünüyorum. Gerçeği söylemek gerekirse Avustralya'da hiçte evde olmaya benzemiyor. Pat pat pat diye her yerde makineli çalışıyor, büyük top mermileri havayı acı, ince ve korkunç bir çığlık atarak yarıyor, büyük bir gürültü ile yere iniyor toprağı parçalayıp kocaman çukurlar açıyor. Bu da sadece arada sırada ve birkaç saatliğine oluyor. Günün geri kalanında ya da diğer günlerde askerler siperlerde nöbet tutup siperlerin ilerisini gözetliyor ve yeniden taarruza geçmek için hazırlanıyorlar.

Siperlerdeki Türklerle aramızda mesafe bazı yerlerde 18 metre kadar. Onlar da bizimle aynı şeyleri yapıyorlar. Bütün gün biz onlara onlar da bize bakıyor. Bazı özel günlerde onlar bizim vadidedi siperlerimize herçapta top mermileri atarak hatları bozmayı ve mümkün olduğunca zarar vermeyi amaçlıyorlar. Jack Johnsonlar adını verdiğimiz toplar 8 inç-10 inç gibi çeşitli çaplarda. Mermilerin havada gidişlerini duyabiliyor, bir sığınağa ya da bir tünele girip patladıktan sonra şarapnel parçaları yarımada üzerinde uçuşup dağıldıktan veya düşmesinden sonra tekrar açığa çıkıyor ve kaldığımız yerden devam ediyoruz. Bir de 15'lik adını verdiğimiz küçük kardeşleri var, bunların çapı ise 75 milimetre. Bunlar hemen hemen tüfek mermileri gibi peş peşe geliyor, bunlar yağmaya başlar başlamaz yoldan biran önce çekilmelisin. Oldukça nadir ateşlenen bir başka top mermisi ise yere düşmeden havada patlıyor ve 23 metreye 180 metrelik bir alana 1 santimetre çapında kurşundan yapılmış saçma taneleri saçıyor. Merminin patlamasıyla birlikte bu saçma taneleri yayılırken havada beyaz bir bulut oluşuyor. Gün içinde sahil boyunca uçakları görüyoruz. Türk uçakları bazen üstümüze gelerek siperlerimizin üzerine kocaman bombalar atıyorlar. Genellikle iskalırlar, siperlerimizin önünde yada arkasında yere düştüklerinde şiddetli bir şekilde patlıyor. Bombaların uçaktan atıldıklarını güneşte gümüş gibi parladıkları için görebiliyoruz, yere düştüklerinde müthiş bir gürültüyle patlıyor ve toprakta büyük oyuklar açıyorlar. Uumarım buradaki görüntü biraz da olsa gözünde canlanmıştır şimdi. Şu sıralarda ..dönemi. Şimdi sen tam havandasındır. Başkaca

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

yazacak birşey yok. Şu anda oldukça sessiz bir zaman geçiriyoruz. Umarım yeni yıl yortusunda ve okul tatillerinde çok iyi zaman geçirirsin.

Seni Seven
James Martin

Mehmetçiye Derin Saygı

23 Nisan 1915 günü Conkbayırında Türkler ve Birleşik Kuvvetler arasında korkunç siper savaşları oluyor. Siperler arasında 8-10 m. mesafe var. Süngü hucumundan sonra savaşa ara verildi. Askerler siperlerine çekildi. Yaralılar ve ölümler toplanıyor. İki siper arasında açıkta ağır yaralı ve bir bacağı kopmak üzere olan İngiliz Yüzbaşı avazı çıktığı kadar bağıyor, ağlıyor, kurtarın diye yalvarıyordu. Ancak hiçbir siperden kimse çıkıp yardım edemiyor. Çünkü en küçük bir kıpırdanışta yüzlerce kurşun yağıyordu. Bu sırada akıl almaz bir olay oldu. Türk siperlerinden beyaz bir iç çamaşırı sallandı. Arkasından arslan yapılı bir Türk askeri silahsız siperden çıktı. Hepimiz donup kaldık. Kimse nefes alamıyor, ona bakıyorduk. Asker yavaş adımlarla yürüyor siperdekiler kendisine nişan almış bekliyordu. Asker yaralı İngiliz subayını okşar gibi yerden kucakladı, kolunu omuzuna attı ve bizim siperlere doğru yürümeye başladı. Yaralıyı usulca yere bırakıp geldiği gibi kendi siperlerine döndü. Teşekkür bile edemedik. Savaş alanlarında günlerce bu kahraman Türk askerinin cesareti güzelliği ve insan sevgisi konuşuldu. Dünyanın en yürekli ve kahraman askeri Mehmetçiğe derin sevgi ve saygılar.

Üsttegmen Cosey
(Sonradan Avustralya Genel Valisi olmuştur)

Çanakkale’de birçok Anzak askeri hayatını kaybetmiş ve Mehmetçikle birlikte yatmaya başlamıştır. İşte bu askerlerin annelerine; onların hatıraları adına bir mektup yazan Atatürk; galip bir liderin ifade edebileceği en güzel cümlelerle gönül alıcı bir mesaj göndermiştir.

KAYBOLAN İNGİLİZ ALAYI

“21 Ağustos 1915 günü savaşın en şiddetli ve son anlarında Anzak Suula Koyu 60. tepede gün ağırırken gök berraktı.Görünürde altı veya sekiz tane, hepsi birbirinin eşi olan ekmek somunu biçimindeki bulut, 60. Tepe’nin üzerinde yayılmış duruyordu. O sırada saatte 6 veya 8 kilometrelik bir hızla güneyden esen meltem olmasına rağmen, bu bulutların ne biçimleri ne de yerleri değişmiyordu. Meltemin etkisiyle kayıp gitmediler. Bunlar bulunduğumuz yere göre 60 derecelik bir yükseklikte asılı duruyorlardı. Bulut kümesinin tam altına gelen yerde toprağın üstünde duran aynı biçimde bir bulut daha vardı. Yaklaşık 250 metre uzunluğunda, 65 metre yüksekliğinde ve 60 metre genişliğindeydi. Bu bulut oldukça yoğundu. Yapısı katı maddeymiş gibiydi. İngilizlerin bulunduğu bölge savaş yerine 1000 metre kadar uzaklıktaydı. Bütün bunları Yeni Zeland kıtasının birinci sahra birliğine bağlı 3. bölükteki 22 asker öldü. Aralarında biz de vardık.İçinde bulunduğumuz siperden güneybatı doğrultusunda yere inmiş bulut duruyordu.

Bulduğumuz yer 60. Tepe'ye göre 90 metre daha yukarıda olduğundan üstten görebiliyorduk. Bu bulut daha sonra Kayaçık Dere denilen kuru bir derenin yatağına doğru ilerlediğinde onun daha önce durduğu zemine bütünüyle görebildik. Bu bulut diğerleri gibi açık gri renkteydi. Daha sonra 4. Norfolk Taburu'nun bu kuru dere yatağında harekete geçerek 60. Tepe'ye doğru uygun adım yürüyüşe geçtiğini fark ettik. Buluta vardıklarında hiç çekinmeden dosdoğru içine girdiler. Ama tekrar içinden çıkıp 60. Tepe'de savaşa katılan hiç bir kimse olmadı. Bir süre sonra askerlerin sonuncusu da görünmez olunca, bulut sanki yükünü almışcasına yerden yükseldi. Herhangi bir bulut gibi yukarıda duran diğerlerine ulaşınca kadar yavaş yavaş havalandı. Bu ana kadar yukarıdaki bulutlar yerlerinde duruyorlardı. Yerdeki bulut yükselip aynı hizaya gelir gelmez birden kuzeye doğru uzaklaşmaya başladılar. Trakya istikametine doğru gittiler. Bir saat içinde de gözden kayboldular. Savaş sonunda bu tabur kayıp veya yok edilmiş sayıldı. Anzak çıkarmasının 50. Yılında geç de olsa aşağıda imzası olan bizler anlattığımız bu olayın kelimesi kelimesine doğru olduğunu beyan ederiz.

İstihkam eri 4/165 künyeli, F. Reichardt. Malata Bay Of Plenty
İstihkam eri 13/416 künyeli, D.Nevnes. 157 King Street Cambridge.
J.L. Newman, 75 Freyberg Street Octumoctai Tauranga.
21.08.1965 / AVUSTRALYA

NOT

- 1- İngiliz baş komutanı General Hamilton, bu olayın vuku bulduğu günü korkunç itirafı, yine bir gün sonra günlüğüne şöyle geçirir: "22 Ağustos 1915 günü Çalılık arazi içinde cereyan eden karşılıklı düello korkunç bir şekilde hükmünü sürdürdü. Sis ve topçu ateşi yönünden, Allah dün Türklerden yana idi..." der.
- 2- Savaştan sonra 1918 yılında İngiltere hükümeti, Türkiye'ye resmi bir yazı gönderir. Ve kaybolan alayın akibetini sorar. Ve Türkiye şöyle bir cevap verir: "Türkiye ne onları esir etmiştir, ne de ölüm kayıtları vardır. Hiçbir şekilde, bu askerlerle ilgili bir bilgiye sahip değildir."
- 3 - Bu olayın görgü tanıkları olan yukarıdaki üç Yeni Zelandalı asker savaştan tam 50 yıl sonra basın önünde bu itirafta bulunmuşlardır.

Capitolul V. (V. Bölüm)

ÇANAKKALE İÇİN YAZILAN BAZI ŞİİRLER VE TÜRKÜLER

TOPRAK OLDU MEHMET

*Yokluktu, yoksulluktu Anadolu
Bozkırın orta yerinde bir çocuk doğdu
Adı Mehmet oldu.
O şehit oğluydu.
Daha doğmadan yetim oldu
Anası kaptı Mehmet'i, koştı,
Tarlada ırgat oldu,
Eski bir yorgana sardı Mehmet'i, toprağa koydu.
Gün oldu meme emdi; karnı doydu, gözü doydu.
Gün oldu; aç kaldı, susuz kaldı.
Gün oldu; toprak onun yatağı oldu.
Mehmet toprağın üstünde kırk günlük bebek oldu.
Yağmur yıkadı yüzünü, ayaz kuruttu ellerini,
Güneş kararttı tenini, Mehmet'in aklı erer oldu.
Babasını sordu,
Dedi anası; Şehit oldu.
Gövdesini toprak yaptı vatana kattı
Senin baban toprak oldu.
Mehmet'in aklı ermedi.
Babası nasıl toprak olurdu?
Gün geldi! Düşman Çanakkale'ye geldi.
Toprak! Dedi Mehmet'in yaşı on yedi.
Toprak benim babam dedi.
Vermem dedi.
Mehmet Mehmetçik oldu.
Anası O'nu son kez doyurdu.
Koştı Çanakkale'ye Mustafa Kemal'in askeri oldu.
Gün oldu karnı doydu, gözü doydu.
Gün oldu aç kaldı, susuz kaldı.
Gün oldu toprak onun yatağı oldu.*

Gülten ABDULA-NAZARE

*Mehmet toprağın üstünde kırk günlük asker oldu.
Yağmur yıkadı yüzünü, ayaz kuruttu ellerini.
Güneş kararttı tenini, Mehmet'in aklı erdi.
Hatırladı!
Babasının gövdesini toprak yaptığını,
Anladı!
Babası nasıl toprak oldu.
Mehmet Mehmetçik oldu.
Çelik oldu.
Duvar oldu.
Çanakkale geçilmez oldu.
Ateş kustu düşman, mermi kustu, bomba kustu.
Durdu Mehmet!
Çöktü dizlerinin üstüne.
Kan vardı göğsünün üstünde.
Alnını toprağa koydu, toprak kan oldu.
Yattı toprağın üstünde kırk günlükken yattığı gibi.
Tuttu toprağı kırk günlükken tuttuğu gibi.
Mehmet şehit oldu.
Mehmet toprak oldu, toprağa renk oldu,
Bitki oldu, yaprak oldu.
Bayrağa kırmızı oldu.
Gelin kızın halısına boya oldu, desen oldu.
Koyuna kuzuya çimen oldu, yün oldu, ipik oldu.
Ustanın elinde çanak oldu, çömlek oldu.
Aşığın dilinde türkü oldu.
İki yüz elli bin Mehmet Şehit oldu.
İki yüz elli bin Mehmet toprak oldu.
Toprak bize vatan oldu*

Kaynak: Mehmet Toprak Oldu

Eledim eledim höllük eledim

*Eledim eledim höllük eledim
Aynalı beşikte canan bebek beledim
Büyüttüm besledim asker eyledim
Gitti de gelmedi canan buna ne çare
Yandı ciğerim de canan buna ne çare
Bir güzel simadır aklımı alan*

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

*Aşkın sevdasını canan serime salan
Bizi kınamasın ehl-i din olan
Gitti de gelmedi canan buna ne çare
Yandı ciğerim de canan buna ne çare*

SONSUZA KADAR

Söz-Müzik: Özhan EREN

*Bir eski zaman
Bir büyük destan
Asırlar geçse bile
Nasıl unuttur insan
Onur oldunuz bize
Gurur oldunuz bize
Asırlar geçse bile
Kalbimiz sizle.*

*Selam olsun, selam bizden size
Rahmet etsin Tanrım hepinize
Nurlar yağsın, nurlar üstünüze
Her zaman, sonsuza kadar.*

*Her adımda her nefeste
Her türküde her şiirde
Binlerce yıl ansak bile
Hiç yetmez hiç yetmez.
Selam olsun, selam bizden size
Rahmet etsin Tanrım hepinize
Nurlar yağsın, nurlar üstünüze
Her zaman, sonsuza kadar.*

(Son Kale Çanakkale” belgeselinden “Şehide Ağıt” isimli eser.)

Solist: Arzu Ece OYTAM

Söz Müzik: Ali OTYAM

Perçem kapatmış gözünü

*Perçem kapatmış gözünü,
Ölüm yıkamış yüzünü,*

Gülten ABDULA-NAZARE

Yazın mezarın üstünü,
Cennet mekan, Cennet mekan...

Hüzün donmuş dudağımda
,Son öpüşün yanağımda,
Bundan böyle yatağımda,
Nasıl yatam, Nasıl yatam...

Kimler akıttı kanını,
Nasıl aldılar ah canını,
Bundan böyle duvağımı,
Kimler açta, kimler açta...

Giden gitti azar azar,
Bu acıyı kimler yazar,
Dağ başında sessiz mezar,
Yürek yakar, Yürek yakar...

Gözü yaşlı anadolu,
Her şafakta bekler yolu,
Bundan böyle ÇANAKKALE,
Acı vatan, Acı vatan...

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE

Mehmet Akif Ersoy

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi.
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde-gösterdiği vahşetle 'bu: bir Avrupalı
Diririr-Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
Eski Dünyâ, yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, mahşer mi, hakikat mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

*Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâuna da züldür bu rezil istilâ!
Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asil,
Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla, sefil,
Kustu Mehmedciğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyyet denilen kahbe, hakikat, yüz­süz.
Sonra mel'undaki tahribe müvekkel esbâb,
Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb.*

*Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam,
Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkaaz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara vâdilere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
Sürü halinde gezerken sayısız teyyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'â mı göğsündeki kat kat iman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i İlahi o metin istihkâm.*

*Sarılr, indirilir mevki-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkif edemez sun'-i beşer;
Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedi serhaddi;
'O benim sun'-i bedi'im, onu çiğnetme' dedi.
Asım'ın nesli...diyordum ya...nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmusunu, çiğnetmiyecek.
Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...*

Gülten ABDULA-NAZARE

*O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Vurulup tertemiz alından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüsun ki kanın kurtarıyor tevhidi...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
'Gömelim gel seni tarihe' desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyetler eder istiâb.
'Bu, taşındır' diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyla,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;
Ebr-i nîsânı açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvizenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvizeni lebriz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtrana.
Sen ki, son ehl-i salibin kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddin'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslam'ı kuşatmış, boğuyorken hüsrân,
O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhunla beraber gezer ecrâmı adın;
Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın...Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...
Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana âğûşunu açmış duruyor Peygamber.*

Çanakkale

Bülent Ecevit

*Söyle Arkadaşım' dedi Anadolu'lu Mehmet
yanıbaşındaki Anzak erine*

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

*'nereden kopup gelmişsin,
neden çökmüş bu mahsunluk üzerine? '*

*'DUNYANIN ÖBÜR UCUNDAN' dedi gencecik Anzak
'Öyle yazmışlar mezar taşına.
doğduğum yerler öylesine uzak,
örtündüğüm topraksa gurbet bana.'
'Dert edinme arkadaşım'dedi Mehmet
'değil mi ki bizlerle birleşti kaderin,
değil mi ki yurdumuzun koynundasın ilelebet,
sende artık bizdensin,
sende bencileyin bir Mehmet'*

*Çanakkale'de toprağının
üstü cennet altı mezar
kavga bitmiş mezarlarda
kaynaş olmuş yiten canlar.*

*'ya sen dedi Mehmet
oyun çağındaki İngiliz erine,
'yaşın ne senin kardeş
böylesine erken buralarda işin ne? '
'yaşım sonsuza dek onbeş'
dedi ufak tefek İngiliz eri.
'köyümde askercilik oynar
çoştururdum trampetimle bizimkileri
derken kendimi cephede buldum
oyun muydu, gerçek miydi anlamadan,
bir sahici kurşunla vuruldum.
Sustu boynumdaki trampet,
son verildi böylece oyundan bozma işime
Gelibolu'da bana da bir mezar kazıldı
mezar taşına ON BEŞİNDE TRAMPETÇİ' yazıldı.
Öyküm de künyem de bundan ibaret.'*

*Yağmur yağıyordu usul usul toprağa
gozyaşları düşerek üstüne sanki
damla damla ağılıyordu uzaktan uzağa
sahibini yitiren bir trampet.*

Gülten ABDULA-NAZARE

'ya sizler' dedi Mehmet
dünyanın dört kıtasından
mezarlar dolusu erlere,
'hangi rüzgar savurdu sizleri
bu bilmediğiniz yerlere'

kimi İngilizdi, kimi İskoç
kimi Fransızdı, kimi Senegalli
kimi Hintli kimi Nepalli
kimi Avustralya'dan kimi yeni Zelanda'dan Anzak
gemiler dolusu asker
her biri niye geldiğinden habersiz
Gelibolu'nun oya gibi koylarından şizarak
tırmanmışlardı dağa bayıra
siper siper yara gibi yarılan toprak
mezar olmuştu savaş ardından onlara.
Kiminin BURADA YATTIĞI SANILIR
Kiminin ADI BİLİNSE DE MEZARI BİLİNMEZ
kiminin de mezar taşında
on altı on yedi on sekiz yaşında
EBEDİ İSTİRAHATE ÇEKİLDİĞİ yazılı.
Çanakkale topraklarında,
her birinin erken biten yaşam öyküsü
eski yazıtlar gibi taşlara böyle kazılı.
'Anlamaz mıyım' dedi 'halinizden kardeşler'
adına yazılı taşı bile olmayan asker
Anadolulu Mehmet
'ben de yüzyıllarca yaban ellerde
neyin uğruna bilmeden can vermişim
kendi yurdum uğruna can vermenin tadın
ilk kez Çanakkale'de ermişim.
Uğrunda can verdikçe vatandı ancak
ekip biçtiğim padişah mülkü toprak
değil mi ki sizler alamasanız bile
bu topraklar almış sizi sizleri basmış bağrına
sizlere de vatan sayılır artık Çanakkale.

Çanakkale'de toprağının
üstü cennet altı mezar
kavga bitmiş mezarlarda

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

kaynaş olmuş yiten canlar.

*Bir garip savaştı Çanakkale savaşı
kızıştıkça kızgınlığı dindiren
ara verildikçe ateşe
düşmanı kardeşe
döndüren bir savaştı.
Kıyasıya bir savaştı
ama saygı üreten bir savaş
yaklaştıkça birbirine
karşılıklı siperler
gönüller de yakınlaştı
düştükçe vurusanlar toprağa
dostlar gibi kaynaştı.*

Savaş bitti.

*Ölenler kaldı sağlar gitti
köylü köyüne döndü evli evine
kır çiçekleri geldiler akın akın
çekilen askerlerin yerine
yaban gülleri, dağ laleleri, papatyalar,
kilim kilim yayıldılar toprağa.
Siper siper
toprağın savaş yaralarını örttüler
koyunlar koruganları yuva yaptı kendine
kuşlar döndü gökyüzüne kurşunların yerine.
Çiçeğiyle yemişiyle yeşiliyle
silah yerine saban tutan elleriyle
geri aldı savaş alanlarını doğa
can geldi toprağa silindikçe kan izleri.
Yeryüzünde cennet oldu öylece
o cehennem savaş yeri
şimdi Çanakkale Gelibolu
bahçe bahce, ülke ülke
mezar dolu.*

*Üstü cennet altı mezar
Çanakkale toprağının
kavga bitmiş mezarlarda
kaynaş olmuş yiten canlar.*

*Huzur içinde uyusun
vuruştukları toprakta
kavgadan kinden uzakta
yanyan dostça yatanlar.*

18 Mart - Çanakkale Zaferi için oratoryu

Osmanlı Devleti'nin 250 binden fazla kayıp verdiği cephede, yaklaşık 10 bin üniversiteli ve 70 bin orta öğretim öğrencisi şehit düştü.

Çanakkale içinde aynalı çarşı

Ana ben gidiyoom düşmana karşı

Oooof gençliğim eyvah.....

Çanakkale içinde vurdular beni

ölmeden mezara koydular beni

Oooof gençliğim eyvah.....

Konuşmacı 1: Çanakkale,

Asırlara uzanır yolculuğun.

Gecenin karanlığında suları yaran sal,

İçinde kırk yiğidi Süleyman Paşa'nın...

Ve Sarı Saltuk, Evronos Bey, Gazi Fazıl.

İşte senin gerçek tarihin böyle başlar.

Konuşmacı 2: Giriş kapısı Anadolu'mun,

Geçiş kapısı Avrupa'nın.

Sensin tapusu yurdumun.

İlk defa seninle tanıdı Türk'ü,

Son defa sende öğrendi,

Seni ve beni unutamaz Avrupa.

Konuşmacı 3: Mavi denizlerinde hür martıların

Oynaşırdu uzun asırlarda.

Huzur içinde yatardı denizine karşı

Bolayır'da Süleyman Paşa.

Uzak iklimlerden gelen gemileri,

Selamlardı, gemiler Bolayır'ı.

Konuşmacı 4: Ezine'de Ahi Yunus,

Konuşmacı 5: Kaşıkçı Baba Kilitbahir 'de,

Konuşmacı 6: Gelibolu'yu bekleyen gönül erleridir.

Konuşmacı 7: Huzur, sükunet ister gönül erleri.

Yatışları denize karşı,

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

- Gözlemek içindir gemileri.
- Konuşmacı 8: Ey güzel toprak, bedenimsin, tenimsin.
Seninle kucaklaşan erlerinle:
Benimsin, Benimsin, Benimsin...
- Konuşmacı 9: Giriş kapısı sensin Marmara'nın
Sen Anadolu'sun, Rumeli'sin.
Sana evlat bağışlayan her ilisin.
Kastamonu, Van, Kırklareli'sin...
Kısacası sen: Türkeli'sin
- Konuşmacı 2: Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi yatanlarındır.
Bir tarih boyunca onun uğrunda,
Kendini tarihe verenlerindir.
- Konuşmacı 10: Yıl 1914...
Kaynamada bütün Avrupa.
Barut kokusu gelmede dört yandan
Yeryüzü kaynamada;
- Konuşmacı 8: Ateş, ölüm, kan...
- Konuşmacı 11: Ülkeler sıkarken birbirine yumruğunu
İnsanlık adına insanoğlu,
Veriyor belki son soluğunu...
Savaş çılgınlıkları yükseliyor gökyüzüne.
Analar, bacılar, dedeler, kan ağlamakta beride.
- Konuşmacı 12: Hamilton karar vermiş: Şu boğazların
Sahibi olacakmış, bugün değilse yarın...
- Konuşmacı 13: Geçip Çanakkale'den **hesapları**
İstanbul'u almak ister İngiliz cenapları...
Sonra: Hasta Adam'ın
Mirasını, bölüşmekmiş hülyaları...
- Konuşmacı 10: Boşalmış beş kıtanın bütün denizleri.
Çanakkale olmuş sanki geçit yeri...
Karadağlısı, Fransız'ı, İngiliz'i...
Kendi geldiği yetmiyormuş gibi
Yanında bir de Hintli'si, Zelendali'si....
- Konuşmacı 14: Fakat bu **hesapta** aldanmada hesapsızlar.
Her hasta mutlaka ölmez.
Türk'ü öldü sanmada soysuzlar.
Daha dün Türk'tü efendisi
Ne çabuk unutmada insan hafızası.
- ...

Gülten ABDULA-NAZARE

Asırlarca söylenirken,
Dillerde bizim şarkımız.
Medeniyet bizimle doğdu.
Hakk'a merdiven oldu ırkımız.
Son rütbemizdi şahadet
ölümden yoktur korkumuz
Birlik olur ölümüz, dirimiz
Çelikten bir orduya
Bedeldir ırkımız...

Konuşmacı 2: Ben ezelden beri hür yaşadım, hür yaşarım .
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım.
Yırtarım dağları enginlere sığmam, taşarım.

Konuşmacı 15: Her bucaktan mantar gibi
Bitiyor çelik ordular.
Denizden gökten topa tutuyordular
Koç yiğitler, aç toprakları
Durmadan doyuruyordular.

...

Yurda olurken göğsümüz siper,
Sırtlan gibi bağılıyor gemiler.
Sanki boşaltmada içindeki ateşi,
Bunlar mı Avrupalı, bunlar mı medeni?

Konuşmacı 1: Düşman sevinçle karaya tırmanıyor
Şimdilik sessiz siperlere
Yürürken sevinçle, azametle,
Sahipsiz köy buldum sanıyor.

Konuşmacı 11: Ve birden saldırtıyor, o aslan Mehmetçik...
Fırtına yaratırken havada mermiler,
Ok gibi fırlamada siperden her nefer.
Bir adım gerilemiyor yerinden
Kahraman Türk askeri.

...

Adım atamaz siperden öteye düşman
ölmeden en son kahraman.

Konuşmacı 9: Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma. Nasıl böyle bir imanı boğar
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar.

Konuşmacı 3: Birbirine karıştı varlıkla yokluk.

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Çelik zırhlılarla iman dolu göğüsler.
Ölen ölür, kalanınsa, kanı göğsünü süsler.
Bire beş, beşe on gelmede düşman.
Ortada zaferden eser yok, geride kalan mı?
...
ÖLÜM! ÖLÜM! ÖLÜM!...Ölüler....Ve bir de kan
...
Bayrakları bayrak yapan üstünde ki kandır.
Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır.

Çanakkale Geçilmez

- KORO: “Bayrakları bayrak yapan
Üzerindeki kandır.
Toprak eğer uğruna
Ölen varsa vatandır.”
- I.KIZ ÖĞRENCİ: Çok kan döküldü çok...
Analar oğulsuz,
Bacılar kardeşsiz,
Gelinle gözü yaşlı kaldı,
Mehmedim Çanakkale’de.
(Arkadan Eledim eledim türküsü gelir.)
- II. KIZ ÖĞRENCİ: Daha dün sallarken
Analar beşiğini,
Yüreği yanarak gönderdi
Cepheye Mehmedini...
- I.ERKEK ÖĞRENCİ: Çanakkale dedik ya
Çanakkale...
Yanlış aslında
Can kale, Siper Kale,
Şehit Kale demeliydik
O vatan toprağına.
- KIZ YA DA ERKEK ÖĞRENCİ: Nasıl can kale olmasın
Şehit kale olmasın!
Binlerce kafa,kol,yürek var
Her karışında,her adımında.
- KORO: Adım başı bir Mehmet

Gülten ABDULA-NAZARE

Yaşı onbeş-onaltı
Kalpte vatan sevdası,

Kimi Karadenizli,kimi de Trakyalı.

KIZ YA DA ERKEK ÖĞRENCİ: Inanmazsan eğıl de bir kulak ver;
Candan dinle Şu yeri!
Duyacaksın eminim
Korkusuz Şehitleri.

HER SATIRA BİR ERKEK ÖĞRENCİ: Ben Ardahan'dan,
Ben Yozgat'tanım
Ben Adana'dan
Trabzon'danım!

ERKEKLER (toplul) Ayırmadık vatani
Senin,benim demedik
Bir tek canımız kaldı
Onu vermeye geldik.

ERKEK ÖĞRENCİ: Gülümserken Seyit Onbaşı
Bir ağacın dibinden,
Ses gelecek kucağında
TaŐıdığı mermiden.

KIZ ÖĞRENCİ: Biraz ilerle
Yüreğın burkulmadan,
Mechul asker nöbette
Durmadan,yorulmadan!

KIZ ÖĞRENCİ: Sargı Yeri;
Şehit yeri,yaŐ yeri,
Saygıyla kucaklamıŐ,
Binlerce cesur eri.
(Arka fondan, Mızıkı çalınır, düğün mü sandın Türküsü verilebilir.)

KIZ ÖĞRENCİ: "Bir İngiliz kurŐunu
Devirdi Mehmedimi.
Ben anayım hissettim
yaktılar yüreğimi...

(Mümkünse sözü söyleyen öğrenci eledim türküsünü söyler,aksi taktirde arka fondan çalınabilir. Kısa bir sessizliğın ardından devam edilir.)

KIZ ÖĞRENCİLER: Kanlısirt'ta Şehit düştü bir Mehmet,
Daha bitmemiŐti ki aldığı nöbet!
Yıllarca beklediğı emir sonunda geldi:
TOK SESLİ BİR ERKEK ÖĞRENCİ:

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

“Asker nöbetin bitti,silahını teslim et!”

KIZ ÖĞRENCİ:

Kınalı Ali'nin sesi,işte kulaklarındaÇ

ERKEK ÖĞRENCİ:

„Ana kardeşlerimin saçını kınalama”

(Araya en sona eklenecek olan mektup okutulabilir,
arkadan gelen bir ses olursa daha iyi olur.)

Kız ÖĞRENCİ:

Bilmedi Alim kınanın anlamını,

Bilmedi anası O'nu kurban diye yolladı.

ERKEK YA DA KIZ ÖĞRENCİ:

Mustafa Kemal derler

Komut verir orduya.

Düşman önündedir de

Vatan omuzlarında.

TOK SESLİ BİR ERKEK ÖĞRENCİ: „Ben size savaşmayı emretmiyorum

Ölmeyi emrediyorum”

KORO:

Öldüler..

Şartsız,tartışmasız öldüler.

Bu vatan uğruna

Genç yaşta gömüldüler..

KIZ ÖĞRENCİ:

Gececeksin Kanlısırt'ta

O gizli yoldan

Şehitler rehberlik edecek

Sana dört koldan.

KORO:

„Çanakkale içinde vurdular beni

Ölmeden mezara koydular beni”

KIZ ÖĞRENCİ:

Bir hıçkırık duyarsın

Ta toprağın altından

ERKEK ÖĞRENCİ:

Beni bekleme anam

Dönemem ben buradan!

(Fondan Yemen Türküsü duyulur.)

KIZ ÖĞRENCİ:

Deden gitti,baban gitti,

Sen de git!

Vatan sağolsun yavrum

Ya gazi ol,ya şehit!

ERKEKLER KOROSU:

Geride bıraktıklarımıza

Tek bir an üzülmedik

Vatan sağolsun dedik

Dönmeyi düşünmedik.

Ümitlerimizi,gençliği,

Toğrağa verdik

İki yüzlü düşmana

Gülten ABDULA-NAZARE

Aman bile vermedik!

(Bu dörtlük bir şiirden alıntıdır)

Bayır kıyı denizler hep cesetlerle doldu

Çanakkale bizlere şeref anıtı oldu

Alnımız pırıl pırıl,zafere imza attık

Gökyüzüne süngüyle Çanakkale yazdırdık.

Sevdik biz bu vatani

Dalgalandan bayrağı

Biliriz

Değerimiz biçilmez.

Tarihe kanla yazdık

ÇANAKKALE GEÇİLMEZ!!!

ERKEKLER

ERKEK ÖĞRENCİ:

*Arada okunabilecek ananın oğluna cevaben yazdığı mektup: Gözümün nuru oğul, Alim Cepheden hasret dolu mektubunu aldım Mektubunda, „komutan saçımın neden kınalı olduğunu soruyor. Arkadaşlar dalga geçiyor” demişsin.

Deyiver komutanına;

Bizde üç şeye kına yakılır

Biri gelinlik kıza; Koca evine kurban olsun diye,

Diğeri; kurbanlık kuyuna; Allah'a kurban olsun diye.

Öbürü de askere giden oğula; VATANA KURBAN OLSUN DİYE...

**ÇANAKKALE ZAFERİ İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ KAYNAKLARDAN
(Seçme Sözler)**

İngiliz Genarel Maude: “Başka millet askerinin, artık muharebeyi kaybettik, yenildik diye silahını bırakıp savaştan vazgeçtiği hallerde, Türk askeri için muharebe yeniden başlar.”

İngiliz Genareli Oglander: “Türk Askerlerinin savaş ve muharebe için haiz olduğu yüksek niteliklerin önceden lâyikiyle bilinmemesi İngilizler için felâket olmuştur. Türk askerlerinin ne yaman muharip olduğunu İngilizler kendileriyle dövüştükten sonra denemeyelamışlardır.”

Çanakkale’deki Müttefik Ordular Başkomutanı olan İngiliz **Generali Hamilton**” Çok cesur harbeden, iyi sevk ve idare edilen asil Türk Ordusunun karşısında bulunuyorsunuz.”

AVUSTURYA GENEL VALİSİ LORD CASEY “Biz Çanakkale yarımadasında Türkler’le savaşarak ve binlerce insanımızı kaybederek, kahraman Türk milletine ve onun eşsiz vatan sevgisine duyduğumuz büyük takdir ve hayranlıkla ayrıldık. Bütün Avustralya’lılar mehmetçigi kendi evlâtları gibi sever. Onun mertliği, vatan ve insan sevgisi, siperlerdeki dayanılmaz heybeti ve cesareti, bütün Azakları hayran bırakan yurt sevgisi, insanlığın örnek alacağı büyük hasletlerdir. Mehmetçiğe minnet ve saygılarımla.”

İngiliz Mareşal Frenc: “Türk askerleri korku bilmez, dünyada yenilgi adında bir kavram tanımaz. Türkler Asya’nın centilmenleridir.”

BEŞİNCİ OSMANLI ORDUSU KUMANDANI MAREŞAL LİMAN VON SANDERS

“Bir asker için mutluluk denen bir şey varsa, Türk’lerle omuz omuza savaşmaktır diyebilirim. Fakir insanlardı; buğday kırığından yapılmış çorba, en önemli yemekleriydi. Sağlıksız su içerlerdi; çamur barınaklarında yatarlardı; fakat en modern silah ve araçlarla donanmış düşmanlarına karşı aslanlar gibi savaşırlardı. Bu insanların kalplerinde sadece ve sadece ulvî bir vatan sevgisi vardır. Ölüme onlar kadar gülümseyerek giden bir millet ferdi daha görmedim.”

Lord Byron “Şehitleri şehit yapan ölümleri değil, ölümlerinin sebebidir.”Müttefik Orduları Başkomutanı General Jean Hamilton “...Evet, insan ruhunu yenmek oluyor. Dünyada hiçbir ordu bu kadar sürekli ayakta kalamaz. Sadece bugün 1800 şarapnel attı. Aylardan beri gece gündüz savaş gemilerimiz mevzilerini bombalıyor. Son derece hırpalanmış Türkleri koruyan Cenab-ı ALLAH’larından ayırmak için başka ne yapabilir!...”

Üsteğmen Casey”25 Nisan 1915 günü Conk Bayırında Türkler ve birleşik kuvvetlerarasında korkunç siper savaşları oluyor. Siperler arasında 8-10 metre mesafe var. Süngü hücumundan sonra savaşa ara verildi. Askerler siperlerine

çekildi. Yaralılar ve ölümler toplanıyor. İki siper arasında açıkta ağır yaralı ve bir bacağı kopmak üzere olan İngiliz yüzbaşısı avazı çıktığı kadar bağıyor, ağlıyor, kurtarın diye yalvarıyordu. Ancak hiçbir siperden, kimse çıkıp yardım edemiyordu. Çünkü en küçük bir kıpırdanışta yüzlerce kurşun yağıyordu. Bu sırada akıl almaz bir olay oldu. Türk siperlerinden beyaz bir bayrak sallandı. Arkasından aslan yapılı bir Türk askeri, silahsız siperden çıktı. Hepimiz donup kaldık. Kimse nefes alamıyor, ona bakıyorduk. Asker yavaş adımlarla yürüyor, siperdekiler nişan almış bekliyordu. Asker yaralı İngiliz subayını okşar gibi yerden kucakladı, kolunu omzuna attı. Ve bizim siperlere doğru yürümeye başladı. Yaralıyı usulca yere bırakıp geldiği gibi kendi siperlerini döndü. Teşekkür bile edemedik. Savaş alanlarında günlerce bu kahraman Türk askerinin cesareti, güzelliği ve insan sevgisi konuşuldu. Dünyanın en yürekli ve kahraman askeri Mehmetçiğe derin sevgi ve saygılar...

M. Kemal ATATÜRK: Çanakkale Zaferi, Türk askerinin ruh kudretini gösteren sayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale Muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur.”

Bibliografie/Yararlandığımız kaynaklar

Cârți/kitaplar

- Yıldırım Hüseyin:Çanakkale Savaşları

- Çanakkale Savaşları,80nci yıl armağanı.Annkara: 1995. 45S. 48 PLANŞ. (T.C.

GNKUR.BŞK.LİĞİ Deniz kuvvetleri komutanlığı kültür yayınları tarih dizisi No:6).

Articole/Makaleler

- Tansel, Fevziye ABDULLAH : Çanakkale Zaferimiz ve Türk edebiyatında Çanakkale; KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI, C7, N3, 07.1978, 19-30SS. [TMB78/MK]

- Öztürk, Hayri SERVET-İ Funun mecmuasında Çanakkale Zaferi, TÜBAR, 12, GÜZ 2002, 75-87.

- <http://www.tubar.com.tr>

- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/801/10224.pdf>

- <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m6.pdf>

- Sarıkoyuncu, ALİ – Sarıkoyuncu değerleri, ESRA : Avustraliya basınında Çanakkale Muharebeleri, Atatürk araştırma merkezi Dergisi, 2009; 25(73):0-0. <http://atam.gov.tr/avustralya-basininda-canakkale-muharebeleri>

-http://www.worldcat.org/search?qt=worldcat_org_all&q=gallipoli+campaign (3946 yayın)

<http://www.worldcat.org/> sitesinde şu arama 2263 yayın içeriyor:

- Çanakkale Savaşları 1915: KAYNAKÇA ERIŞİM: 2012.

- Çanakkale Savaşları bibliyografyası (1914-1928). ERIŞİM: 2012 <http://acasam.comu.edu.tr/osmanlica.html> KAYNAKÇA / ÇANAKKALE SAVAŞLARI ERIŞİM: 2012

- <http://www.canakkale.gen.tr/kaynakcaorta.html>

- ÇANAKKALE SAVAŞLARI ÜZERİNE BİR KAYNAKÇA. [http://tarihinbelgeleri.com/2011/08/27/Çanakkale SavaşlarıMakaleler -ÇANAKKALE SAVAŞLARI İLE İLGİLİ YAYINLANAN KİTAPLAR](http://tarihinbelgeleri.com/2011/08/27/Çanakkale%20SavaşlarıMakaleler-%20ÇANAKKALE%20SAVAŞLARI%20İLE%20İLGİLİ%20YAYINLANAN%20KİTAPLAR). <http://sariyahsiligorkem.blogcu.com/canakkale-savaslar-ile-ilgili-yayinlanan-kitaplar/1232188>

- Revistele Magazin.ro 2014, 2015

Cuprins

Cuvânt înainte (<i>Ali Bozçalışkan</i>)	5
Prolog (<i>Osman Fedbi, Ibram Iusein, Gülten Abdula-Nazare</i>)	7
Pledoarie pentru pace și demnitate/ <i>Bariş ve onur için bir savunma</i> (<i>A.G. Secarâ - Halibey</i>)	13

CAPITOLUL I (I. BÖLÜM)

Introducere(giriş)	17
Luptele de la Çanakkale și Gallipoli(Çanakkale ve Gelibolu savaşları)	17
Situația statului otoman înaintea începerii Primului Război Mondial	18
a) Armata și situația forțelor militare turcești	19
b) Declanșarea luptei de la Çanakkale	20
c) De ce Çanakkale?	22
d) Din Gallipoli în Rusia	22
Luptele de la Çanakkale s-au dus pe mare și pe uscat.	23
Din februarie până în data de 18 martie 1915	23
Evoluția luptelor din data de 18 martie 1915.	24
Atacul pe uscat.	26
Măiestria militară a lui Mustafa Kemal.	26
Bătălia de la Gallipoli dusă de ANZAC	31
Câteva cuvinte despre victime.	31

CAPITOLUL II (II. BÖLÜM)

Spicuiuri din jurnale de front, evenimente, povestiri misterioase și reale din timpul luptelor de la Çanakkale.	35
a) Jurnal de front și interviuri	35
b) Singura femeie jurnalist de front.	37
c) Interviu cu asistenta șefă Safiyya Hussein.	38
Câteva scrisori de pe front	38
1. Scrisoare trimisă de Kınalı Ali mamei sale și răspunsul acesteia.	38
2. „Să nu plângi pentru mine!” Scrisoarea și testamentul locotenentului Zahid, trimise soției sale.	39
3. „Mi-am îngropat fratele cu mâinile mele” Scrisoarea caporalului Hüseyin trimisă tatălui.	40
4. Scrisoare unui soldat inamic către familia sa.	40

5. Scrisoarea soldatului australian Sydney Harrie Skinner trimisă familiei sale.	41
6. Ultima scrisoare a lui Hasan ETEM către mama sa	42
Amintiri care au dat naștere unui monument plin de sensibilitate	43
a) Altfel de epistolă:	43
b) Lecție de omenie	43
c) Caporalul Seyit	44
Răpiți de un OZN, sau dispăruți în Universuri Paralele?	45
Nava care a pecetluit soarta luptelor din 18 martie 1915	46
Din aprecierile unor personalități	47
Un cântec născut în toiul luptelor - Çanakkale	49
Poemul „Gelibolu” de Bulent Ecevit	50
Cum a luat naștere memorabila cuvântare	53
Răspunsul unei mame din Australia a fost mai mult decât emoționant	54

CAPITOLUL III (III. BÖLÜM)

Çanakkale Ruhü Ebedi Yaşayacak	55
Savaşın başlama planları:	57
Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni Savaşa sokmak istemesinin Nedenleri	57
Savaş öncesi düşünce ve itilaf devletlerinin savaş planları	58
Çanakkale 'ye Saldırı fikri	59
Churchill ve Çanakkale	59
Garden'in planı	60
Enver Paşa ve boğazları savunma sistemi:	61
Savaşın başlaması (ŞUBAT 1914)	61
Bombardımana Devam Edilmesi (25 Şubat 1914)	62
İstanbul'u savunma tedbirleri	62
18 MART saldırısı öncesindeki hazırlıklar	63
Dakika dakika 18 Mart 1915	64
Çanakkale zaferi	65
Çanakkale Geçilmez kitabının yazarı Alan Moorehead olayı anlatıyor	66
Çanakkale zaferi ve Atatürk(Dr. İsmet GÖRGÜLÜ)	68

Capitolul IV (IV. Bölüm)

Cepheden günlükler, hatıralar, mektuplar, olaylar, fotoğraflar	75
Çanakkale Savaşı'nın 100'üncü Yılında Atatürk'ün Hatıraları	75
25 Nisan 1915, "Kazandığımız An"	76
"Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum"	77
26 Nisan, "En kritik gün"	77
16 Mayıs 1915, "Siperler arasındaki mesafe 8 - 10 metre. Ölüm muhakkak"	78
"Demir kitle"	79

“Gerçekten bir cehennem hayatı yaşıyoruz”	79
“Milleti çok büyük tehlike karşısında bırakıyorlar”	80
“Az gelir!”	81
Zafer	83
Savaş muhabiri Charles Bean	83
ÇANAKKALE Savaşları’nı izleyen ve görev yapan tek kadın muhabir Bulgar gazeteci Wanda Zembruska’nın anılarından	87
Çanakkale Nusrat gemisi sayesinde geçilmedi	88
Arıburnu cephesi	89
Yaralar muayene olmadan şehit oldular	90
Çanakkale Savaşında Kahraman Kadınlarımız.	91
Nezahat Onbaşı - Ne çeyiz ne de madalya sahibi oldu	91
Mücadele Hatice Hanım - Türkiye ’yi cephe cephe dolaştı	92
Zeynep Mido Çavuş - Kosova ’nın gönüllü kahramanı	92
Safiye Hüseyin Elbi	92
Hemşire Erica - Hem dikti hem de yaraları sardı	93
Çanakkale savaşına gönüllü giden 15 likler	93
Cepheden mektuplar	95
Kımalı Kuzular	95
Üsteğmen Zahid’in Vasiyet	97
“Kendi elimle gömdüm kardeşimi”	98
Bir askerın kızına yazdığı mektup	98
ANZAK askerlerin Çanakkale mektupları	98
14 Yaşındaki bir askerın son mektubu!	100
Kaybolan İngiliz alayı	101

Capitolul V (V. Bölüm)

ÇANAKKALE İÇİN YAZILAN BAZI ŞİİRLER VE TÜRKÜLER	103
• Toprak oldu Mehmet	103
• Eledim eledim höllük eledim	104
• Sonsuza kadar	105
• Perçem kapatmış gözünü	105
• Çanakkale şehitlerine (Mehmet Akif Ersoy)	106
• Çanakkale (Bülent Ecevit)	108
• 18 Mart - Çanakkale Zaferi için oratoryu	112
• Çanakkale Geçilmez.....	115
Çanakkale zaferi ile ilgili çeşitli kaynaklardan alıntılar (Seçme Sözcükler)	119
Bibliografie/Yararlandığımız kaynaklar	121

FOTOGRAFII
ÇANAKKALE FOTOĞRAFLARI
1915-2015

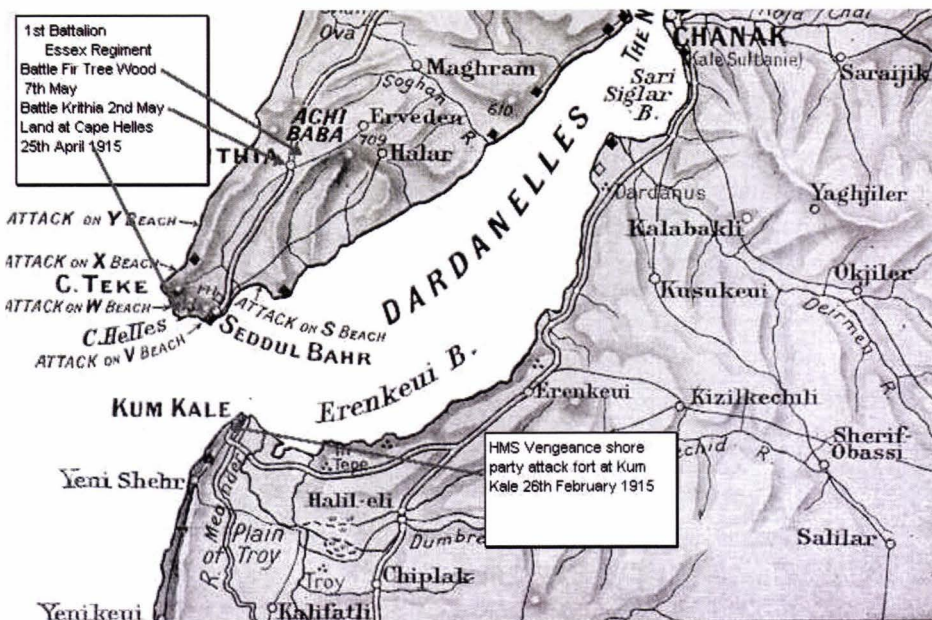

Luptele pe uscat

Çanakkale savaşı kara hareketi özet haritası

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://migl.ro>

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

Hărți ale luptelor de la Çanakkale

Mustafa Kemal (Atatürk) și tovarășii lui de luptă la Çanakkale
Anafartalar grubu komutanı Albay Mustafa Kemal (Atatürk) savaş arkadaşlarıyla beraber, Gelibolu, 1915

BU VATANIN NASIL KAZANILDIĞINI ANLAMAYANLARA VEYA ANLAMAK İSTEMEYENLERE GELSİN.!

ÇANAKKALE MENÜSÜ	
15 06 1915	
SABAH	ÜZÜM HOŞAFI
ÖĞLE	YOK
AKŞAM	ÜZÜM HOŞAFI
EKMEK	TAM
16 06 1915	
SABAH	YOK
ÖĞLE	YOK
AKŞAM	YAGLI BUĞDAY ÇORBASI
EKMEK	TAM
18 07 1915	
SABAH	ÜZÜM HOŞAFI
ÖĞLE	YOK
AKŞAM	YOK
EKMEK	YARIM
21 07 1915	
SABAH	YARIM EKMEK
ÖĞLE	YOK
AKŞAM	ŞEKERSİZ ÜZÜM HOŞAFI
EKMEK	YOK

NOT : 24 TEMMUZ 1915 TEN İTİBAREN BAŞLAYARAK ÖRDÜ EMRİ İLE EKMEK İSTİKA
YOK OLA İNCELEMİŞTİR. ÇÜNKÜ UN VE EKMEK KAL NAMIŞTIR.

Meniul zilnic al soldașilor turci.

15.06.1915 Çanakkale

Dimineața- compot de struguri

Prânz- lipsă

Seara- compot de struguri

Pâine- porționat

16.06.1915 Çanakkale

Dimineața – lipsă

Prânz- lipsă

Seara-ciorbă de grâu cu ulei

Pâine- porționat

Acest meniul va continua până în data de 18 iulie 1915

Dimineața- compot de struguri

Prânz și seara , lipsă

Pâine – jumătate din rație

21.07.1915

Dimineața- jumătate de pâine

Prânz – nimic

Seara- compot de struguri neîndulcit

Pâine- lipsă

Din data de 24.07.1915, porția de pâine zilnică a fost redusă la 500 gr/zi deoarece nici făină de grâu și nici pâine nu mai rămăsese.

Imaginea unui spital de front
Savaş sırasında mevcut sağlık kuruluşları

4 fete de origine tătară din Rusia venite voluntare/
Rusiya'dan gelen 4 gönüllü Tatar kızı

Femeia turcă - mamă, fiică și soție - în acele zile crâncene
Hem cephede hem de geresindeülkesine, vatanına, milletne, Türk kadını hizmet etmiştir.

INFANTERIE otomană în marș pe un drum accidentat, într-o zonă rurală. Astfel de marșuri epuizau trupele otomane, care numai dădeau randament în luptele în care erau aruncate imediat.

DJEMAL PAȘA, comandantul Armatei a 4-a în Palestina (stânga), alături de Fuad Bey, șeful Statului său Major

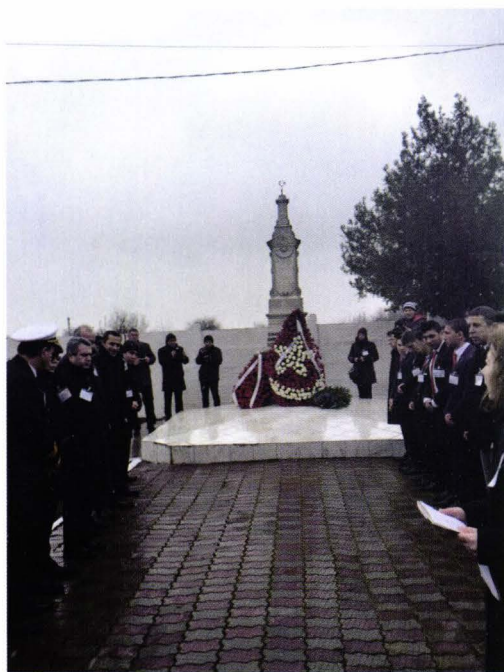
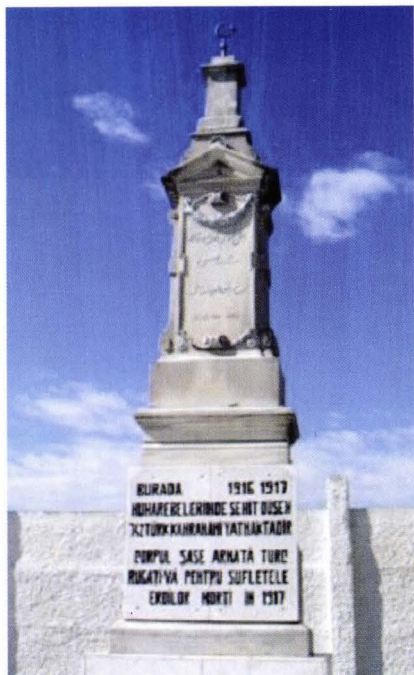
Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Cimitirile celor căzuți la Galipolli
Gelibolu Yarımadası Türk ve yabancı şehitlik mezarları

*Comemorarea eroilor turci la cimitirul din București
România, Bükreş'teki Türk şehitliği*

***Comemorarea martirilor la cimitirul eroilor turci de la Brăila
Romanya, Braila'daki Türk şehitliği***

Foto: Panel organizat de Centrul de Cercetare, Dezvoltare, Educație și Cultură Turcă-Dunărea de Jos cu prilejul zilei de 18 Martie la Brăila în anul 2006
2006 yılından beri, her yıl Braila Türk Şetliliği'nde de Anma Töreni gerçekleştirilmektedir. Braila'daki törene Köstence Başkonsolosu Ali Bozçalışkan, Braila Belediye başkanı, Türk ve Tatar birliklerin yönetim temsilcileri, Dobruca TİAD ve soydaş sivil toplum örgütleri temsilcileri, vatandaş ve soydaşlarımız katılmaktadırlar

CONSILIUL JUDEȚEAN BRĂILA
CONSULATUL GENERAL AL REPUBLICII TURCIA LA CONSTANȚA
CENTRUL DE CERCETARE, DEZVOLTARE, EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ TURCĂ-DUNĂREA DE JOS "GAGATI"
MIZELUL BRĂILEI "CAROL I"
CENTRUL DE INVESTIȚII CULTURALE
UNIVERSITAȚII DINȘTEI LA FURTU A DIN ROMÂNIA
HEMELİ BRAILA (GAGATI)
SPIRITUL LUPTELOR DE LA ÇANAKKALE (DARDANELE)
100 ANI

• Veriştirilmeç resmiyel tedbiradocumenleri: "Spirital de la Çanakkale veyah viz"
• Alacaverte
Excoferte Sa, dr. Ali Bozçalışkan, Censelul General al Republicii Turcia la Constanta
Prof. univ. dr. İsmail Candra, managerul Muzeului Brăilei "Carol I"
Dna. Calina Alacaverte, președinta Universii Democrate Tanc din România - Filiala Culaji, zaker repozitör
• Etkin adocumenlar
• Monocur antikalik - Kevceki, actemel Yildiz Vanilite si poster Angela Raciu.
Miercuri, 19 martie 2015, ora 13.30 - Centrul Diversitatii Culturale al Muzeului Brăilei (Foto: Tuzian nr. 2)

KÖSTENCE
Türkiye Cumhuriyeti Köstence Başkonsolosluğu
Çanakkale Savayları Fotograf Sergisi Açılış törenine davet etmekten onur duyuyoruz.
Consulatul General al Republicii Turcia la Constanța
are onoare de a vă invita la veriştirilmeç capacitei
de fotografi ai luptelor de la Çanakkale.
Tarih: 19 Mayıs 2015
Data: 19 Mai 2015
Yer: Romanya Denizcilik Müzesi
Loc: Muzeul Marinei Romine
Saat: 17:00
Ora: 17:00
(Sergi, 19-24 Mayıs 2015 tarihleri arasında açık olacaktır.)
(Expoziția va fi deschisă în perioada 19-24 Mai 2015.)

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

18 martie 2015, Brăila – Comemorarea eroilor de la Çanakkale
18 Mart 2015, Braila daki etkinliğin görüntüleri.

DI. Consul General al Turciei la Constanța, Ali Bozçalışkan urmat de: DI. Sevim Rustem, președinte UDTR - filiala Brăila, Dna. Gülten Abdula- Nazare, președinte UDTR-filiala Galați, DI Osman Fedbi, președintele pe țară UDTR și DI. Ionel Gândea, istoric și director al Muzeului de Istorie „Carol I” din Brăila (de la dreapta la stânga)
Săgdan sola: T.C. Köstence Başkonsolosu Alı Bozçalışkan, R.D.T.B-Braila șube başkanı Sevim Rustem, R.D.T.B- Galați șube başkanı Gülten Abdula-Nazare, R.D.T.B-genel başkanı Osman Fedbi ve Braila Tarih Müze müdürü İonel Gindea.

Çanakkale Ruhu Ebedi Yaşayacak

Imagini de la expoziția și panelul dedicat celor 100 de ani de la Luptele duse la Çanakkale, organizat de: Consulatul General al Turciei la Constanța. Muzeul de Istorie Brăila, Centrul de Cercetare, Dezvoltare, Educație și Cultură - „Dunărea de Jos” și UDTR, filialele Galați și Brăila;

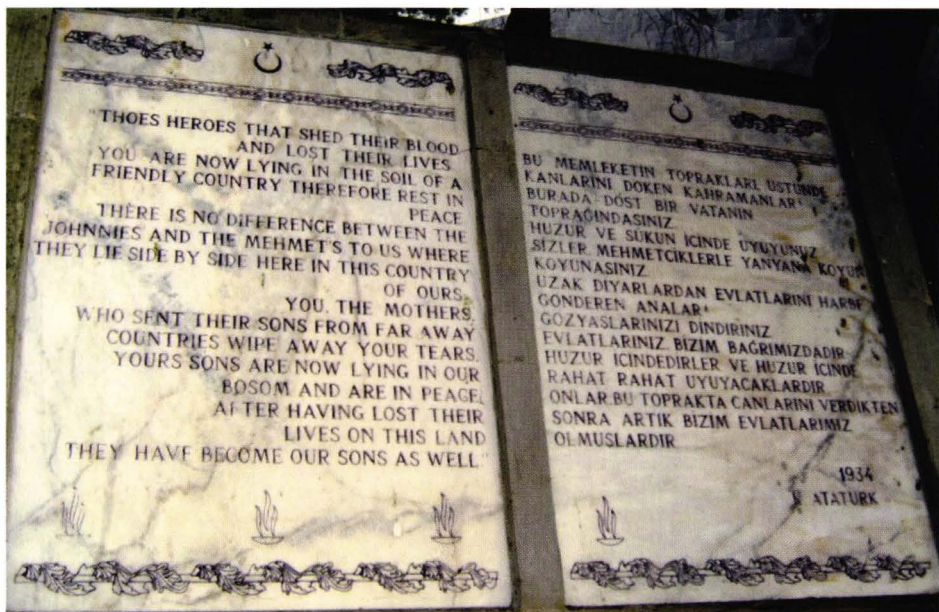

Bu yıl, Çanakkale Savaşı'nın 100. yılın anma münasebetiyle, T.C Köstence Başkonsolosluğu, Aşağı Tuna- A.G.E. ve Türk Kültür merkezi, R.D.Türk Birliği Galati ve Braila şubesi ile Braila Tarih müzesi ortaklaşa bir sergi ve panel düzenlediler.

Spiritul Çanakkale va rămâne veșnic viu

Scrisoarea adresată mamelor soldaților ANZAC de Mustafa Kemal Atatürk în anul 1934 / Mustafa Kemal Atatürk'ün 1934 yılında Anzak annelerine hitaben yazdığı mektup şöyle:

„Uzak memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar; burada dost bir vatanın toprağında-sınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar; göz yaşlarınızı dindiriniz, evlatlarınız bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.”

***

Vitejilor, voi, ce ați lăsat să vă curgă sângele pe pământul acesta, odihniți-vă în pace și liniște! Pământul țării noastre este pământul unui prieten. Dormiți alături de ostașii noștri, Mehmetcik! Odihniți-vă în liniște unul în brațele celuilalt. Iar voi, mamelor, ce v-ați trimis fiii tocmai aici, departe de casă, ștergeți-vă lacrimile. Mormintele fiilor voștri sunt la fel de sfinte ca și mormintele fiilor noștri. Dacă soarta a vrut ca sufletele lor să-și găsească liniștea în pământul țării noastre, ei au devenit fiii noștri. Așa îi vom socoti mereu.)

Bunun üzerine Avustralyalı bir anne ATA'ya aşğıdaki cevabı yollamıştır:

„Gelibolu topraklarında yitirdiğimiz evlatlarımızın acısını, alicenap sözleriniz hafifletti. Gözyaşlarımız dindi. Bir ana olarak bana, bir güzelim teselli bahşetti. Yavrularımızın sonsuz uykularında, huzur içinde dinlendiklerinden hiç kuşumuz kalmadı. Majesteleri kabul buyurlarsa bizler de kendilerine Ata demek istiyoruz. Çünkü, yavrularımızın mezarları başında söylediğiniz sözler, ancak bir öz babanın sözleri gibi yüce, ilahi. Evlatlarımızı bir baba gibi kucaklayan büyük Ata'ya tüm analar adına şükran, sevgi, saygıyla...”

Avustralyalı bir anne

***

„Cuvintele generoase spuse pentru fii noştri pe care i-am pierdut la Gelibolu ne-au uşurat durere. Lacrimile ni s-au oprit. Ca mamă ce sunt, aceste cuvinte frumoase au venit ca un dar de consolare. Nu mai am nici o îndoială că fii noştri îşi dorm somnul de veci în linişte şi se odihnesc în pace. Cu permisiunea Majestăţilor Voastre şi noi dorim să vă spunem TATA, ATA. Pentru că acele cuvinte pe care le-aţi rostit la căpătâiul fiilor noştri, doar un tată poate rosti asemenea cuvinte pline de sensibilitate şi divine. Pentru un asemenea TATA care îmbrăţişează deopotrivă şi pe fiii noştri, în numele tuturor mamelor cu dragoste şi respect..”

O mamă din Australia

„Toprak uğruna ölen varsa vatandır ya Mehmetçiklerimiz’e ne yapsak az kalır. Şehitlerimizin yolları aydınlık olsun nurlar içinde.Şu topraklara vatanım diyorsam tarihim için,güven duyuyorsam Mehmetçikler var olduğu için. O Çanakkale ki kan çiçekleri kırmızısını görmedim ömrümde başka hiç bi çiçekte o bülbüller ötüşür dağlarında.Ruhları hala orada o maneviyat hissediliyor ve bi daha çağırıyor Çanakkale.Hiçbişeyleri yokken dünyaya bedel yürekleriyle vatan için canını verenlere ne desem az unutmuyoruz tarihimizi hepsi kalpte baki.”

***

„Cei ce mor din dragoste de glie devin patrie. De aceea orice am face pentru memoria eroilor noştri e prea puţin. Fie ca drumul lor să fie luminat de sfânta lumină a binecuvântării. Şi dacă astăzi pot spune, Aceasta e patria mea, dacă astăzi am o istorie şi trăiesc în siguranţă, e meritul acestor eroi. Nicăieri n-am văzut florile să aibă culoarea sângelui iar privighetorile să cânte atât de duios ca la Canakkale. Acolo, spiritul celor plecaţi în eternitate încă ne cheamă. De aceea , zic; să nu uităm şi în suflet să-i purtăm veşnic pe cei ce s-au jertfit pentru această ţară, pentru glia şi pământul acesta.”

Tipărit la **S.C. DON-STAR S.R.L.** Galați
Str. 1 Decembrie 1918, Nr. 23 Tel/Fax: 0236/420100
e-mail: donstargalati@yahoo.com

Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker,
Gökten ecdat inerek öpse o pak alnı değer.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
“Gömelim gel seni tarihe” desem, sığmazsın.

(Mehmet Akif Ersoy)

***

O soldatule căzut pentru pământurile acestea
Meriți strămoșii să coboare din cer și să-ți sărute fruntea curată.
Cine poate să sape groapa potivită pentru tine...?
N-ai încăpea chiar dacă te-am îngropa în istorie.

(traducere Emel Emin)

ISBN 978-606-8769-04-2

